

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

AK PARTİ’NİN KÜRT SORUNU POLİTİKALARI
2002 - 2015

Emine ÇİFT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Prof. Dr. Ertan ÖZENSEL

Konya – 2018

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Emine ÇİFT		
	Numarası	144205001024		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐	
	Tezin Adı	AK PARTİ'NİN KÜRT SORUNU POLİTİKALARI 2002 - 2015		

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu

Öğrencinin	Adı Soyadı	Emine ÇİFT		
	Numarası	144205001024		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ertan ÖZENSEL		
	Tezin Adı	AK PARTİ'NİN KÜRT SORUNU POLİTİKALARI 2002 - 2015		

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan AK PARTİ'NİN KÜRT SORUNU POLİTİKALARI 2002-2015 başlıklı bu çalışma 14/05/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı
Prof. Dr.

Prof. Dr.

Prof. Dr.

Danışman ve Üyeler
Ertan Özensel

Mazhar Bağlı

Abdullah Topcuoğlu

İmza

[Handwritten signatures]

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	ii
Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu	iii
ÖNSÖZ	vi
ÖZET	vii
SUMMARY	ix
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1
I.BÖLÜM.....	6
1.CUMHURİYET’E MİRAS KÜRT SORUNU	6
1.1. Kim Bu Kürtler?.....	6
1.2. Osmanlı Dönemi Kürt Sorunu	10
1.2.1. “Kürtlerin Babası” II. Abdülhamid	12
1.2.2. Cumhuriyet’e Doğru Kürtler	17
1.3. Cumhuriyet Öncesi Kürt Milliyetçiliğinin Durumu.....	23
II. BÖLÜM	27
2. CUMHURİYET VE KÜRTLER	27
2.1. Genç Cumhuriyet’in Kürtlerle İmtihanı	27
2.1.1. Şeyh Sait İsyanı ve Sonuçları: Takrir-i Sükûn ve Şark Islahat Planı	30
2.1.2. Umumi Müfettişlik	34
2.1.3. Ağrı Ayaklanması ve İskân Kanunu.....	35
2.1.4. Yol Haritasını Çizen Raporlar	36
2.1.5. Dersim Ayaklanması	39
2.2. Sessiz Yıllar	43
2.3. Demokrat Parti Dönemi ve Kürtler	47
2.4. Sivas Kampı	54
2.6. 1971 Muhtırası ve Kürtler	60
2.7. 12 Eylül Darbesi ve Seksenler.....	62
2.7.1. PKK	64
2.7.2. Siyasetin Sıra Dışı İsmi Özal.....	68
2.8. Doksanlar: Silahlar Susmadan Haklar Konuşulamaz	70

III. BÖLÜM.....	75
3. AK PARTİ'Lİ YILLAR	75
3.1. Parti Programı	76
3.2. 2002-2007 Dönemi.....	78
3.2.1. 2002 Genel Seçim Beyannamesi	78
3.2.2. 58. Hükümet Programı	79
3.2.3. Olağan Üstü Halin Kaldırılması	80
3.2.4. 58. Hükümet Döneminde Yapılan Düzenlemeler	81
3.3. Erdoğan'lı Yıllar	82
3.3.1. 59. Hükümet Programı	83
3.3.2. 59. Hükümet Döneminde Yapılan Düzenlemeler	83
3.3.3. 59. Hükümet Dönemindeki Gelişmeler	84
3.3.4. Kürt Sorununda Milat, Diyarbakır Konuşması	86
3.4. 2007-2011 Dönemi.....	90
3.4.1. 2007 Genel Seçim Beyannamesi	90
3.5.2. 60. Hükümet Programı	91
3.4.3. 60. Hükümet Döneminde Yapılan Düzenlemeler	91
3.5.4. 60. Hükümet Dönemindeki Gelişmeler	92
3.5. 2011-2015 Dönemi.....	101
3.5.1. 2011 Genel Seçim Beyannamesi	101
3.5.2. 61. Hükümet Programı	102
3.5.3. 61. Hükümet Döneminde Yapılan Düzenlemeler	104
3.5.4. 61. Hükümet Dönemindeki Gelişmeler	105
3.6. 2015 Seçimleri ve Sonrası.....	124
SONUÇ.....	126
KAYNAKÇA.....	137
ÖZGEÇMİŞ	150

ÖNSÖZ

Ülkenin batısında doğmuş büyümüş biri olarak, Kürtlerle ilgili her tartışmanın ‘amaan canım bunlara da ne oluyor’ kıvamında tartışıldığı bir ortamda, ne oluyor hakikaten merakının çıkardığı bir yolculuğun ürünüdür bu çalışma. Hasan Cemal’in Kürtler kitabıyla başlayan okuma serüveni bir literatür taramasına dönmüş, bunu yeterli bulmayınca da soluğu bölgede almıştım. Pek çok insanla tanışmış konuşmuş, her birinin penceresinden konuya bakmaya çalışmıştım. Böylece bölgeyle ve Kürtlerle diyaloglarım zaman içinde devam etti. Yüksek lisansa başlayınca , tez çalışmamı muhakkak bu konu üzerine yapmaya karar verdim.

Defalarca ele alınmış, herkesin üzerine bir şeyler söylediği bir konuda tez yazmak elbette bazı zorlukları da beraberinde getiriyor. Ancak yoğunluğuna rağmen bu zorlukları aşmamda her zaman yardımcı olan, uzun zaman alan tez yazma sürecinde sabrını esirgemeyen tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Ertan ÖZENSEL’e şükranlarımı sunuyorum. Neler oluyor acaba merakının çıkardığı bu yolculuğun büyük bölümünde ‘hocam kafama bir konu takıldı sizinle bir hususu konuşmam lazım’ taleplerime her zaman sabır ve anlayışla karşılık veren ve kendisiyle konuya dair sohbetlerin öğrenme sürecime önemli katkılar sağlayan Sayın Prof. Dr. Mazhar BAĞLI’ya da ayrıca teşekkür ediyorum. Hayatımın her döneminde desteklerini esirgemeyen Rabbimin bana sunduğu en büyük nimet olan aileme ve dostlarıma da bu süreçte gösterdikleri sabır ve anlayış için minnettarım. Tezin bitmiş olmasına en çok onlar sevindi. Bir tez bitti, ancak bir başka aşamanın kapısını araladı; yolculuk devam ediyor...

Emine ÇİFT

Ankara 2018

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Emine ÇİFT
Numarası	144205001024
Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ertan ÖZENSEL
Tezin Adı	AK PARTİ’NİN KÜRT SORUNU POLİTİKALARI 2002 - 2015

ÖZET

Kadim geçmişten bu yana yaşadıkları coğrafyanın yerlisi olan Kürtler, Cumhuriyet tarihinde uzun süre varlıkları yok sayılarak Dağ Türkleri, dilleri de Türkçenin bozulmuş bir şekli olarak kabul edilmiştir. Kürtler arasında tepkiye neden olan bu yaklaşım Kürt sorunu olarak karşımıza çıkmış ve Türkiye Cumhuriyeti’nin bu gün hala tartıştığı bir konu olamaya devam etmektedir.

Osmanlı’nın son dönemlerinde III. Selimle başlayan, II. Mahmut döneminde ise bir devlet politikası olarak kabul edilen ve Sultan Abdülhamid döneminde devam eden merkezileşme çalışmaları, Kürtler arasında rahatsızlığa neden oldu. Zaman zaman isyanlar çıktı. Devlete ve sultana bağlılıkları devam eden ve daha uzun yıllar devam edecek olan Kürtler; ayrıcalıklarının, özerkliklerinin ellerinden alınmasına karşı isyan ediyorlardı.

Kurtuluş Savaşı ve I. Dünya Savaşları’nda Türklerle beraber omuz omuza çarpışan ve Cumhuriyetin kuruluşunda rol alan Kürtler, kendilerine verilen sözlerin tutulmaması, Musul’un terk edilmesi ve bilhassa hilafetin kaldırılması ile büyük hayal kırıklıkları yaşadılar. Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleşen Kürt isyanları daha çok bu hayal kırıklıklarının neticesiydi ve Osmanlı’nın son dönemindeki isyanlarda olduğu gibi, ayrılıkçı fikirler taşımıyordu. Ancak Devlet bu isyanları çok sert tedbirlerle bastırdı. Cumhuriyetin ilk yıllarında başlayan ve uzun yıllar devam edecek olan Kürt kimliğinin yok sayılması, Kürtlerin devlete olan güveninin derin bir yara almasına neden oldu. İlerleyen yıllarda devletin Kürtleri yok sayan politikalarının devamı, bazı Kürtleri marjinalleştirdi. Ayrılıkçı Kürt milliyetçiliği taban kazanmaya başladı. PKK’nın ortaya çıkmasıyla beraber Kürt milliyetçiliği başka bir evreye geçti. Kürt halkının hakları için mücadele ettiğini söyleyen PKK’nın terör eylemleri konunun çözümünün önünde en büyük engel haline geldi. Siyasilerin çözüm arayışları sonuç vermedi. Terör dolayısıyla inisiyatif siyasilerin değil askerlerin elindeydi. 2002’de iktidara gelen AK Parti’yle Kürt

mesalesinde yeni bir dönem başlamış oldu. Recep Tayyip Erdoğan'ın 2005'te Diyarbakır'da yaptığı konuşmasında sorunun adının Kürt sorununu olduğunu ve bu sorunun kendi sorunu olduğunu ifade etmesi ile çözüm arayışları hız kazandı. zm sürecinde, isim konulması zorluklarının ardından Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi adı altındanmli adımlar atıldı. Bu gün anadilde eğitim dışında, Kürt Kimliği ve Dili konusunda hemen hiçbir engel bulunmamaktadır. Ancak tüm bu gayretler Kürt sorunu konusunun tam olarak ortadan kalkmasını sağlamamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kürt Sorunu, Kürt Milliyetçiliği, Kürtçe, PKK, zm Süreci, Milli Birlik ve Kardeşlik,

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Emine ÇİFT	
	Numarası	144205001024	
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji	
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ertan ÖZENSEL	
Tezin İngilizce Adı		THE POLICIES OF AK PARTY (Justice and Development Party) ON KURDISH ISSUE 2002 - 2015	

SUMMARY

Kurds, who have been local people of their geography they have inhabited from ancient past, to present, have been designated as “Mountain Turks” and their language has been accepted as a degenerated type of Turkish throughout Republic History. This approach which has drawn reaction of Kurds, has come to exist as Kurdish issue and has been continued to be an issue debated by Turkish Republic even today.

Centralisation efforts, which started with Selim III in the final period of Ottoman Empire and was accepted as a government policy during Mahmut II Period and continued during Sultan Abdulhamid Period, became a discomfort among Kurds. Time to time, rebellions broke out. Kurds whose loyalty towards government continued and would continue for years, rebelled against their privileges and autonomies taken from them.

Kurds, who fought together with Turks against the enemies during WW1 and Independence War and who took part in foundation of Republic, were disappointed because of the promises not been kept, left of Musul and especially of abolition of the caliphate. Kurdish uprisings which took place in the first years of Republic was mostly as a result of those disappointments and they didn't have seperatist ideas as in the uprisings in last period of Ottoman. However, government repressed those uprisings with strong precautions. Ignoring Kurdish identity, which started in the first years of Republic and would continue for long years, caused Kurds' trust towards government to shake heavily. Within the forthcoming years, together with the continuation of the politics of government for ignoring Kurds marginalized some Kurds. Seperatist Kurdish Nationalism started to have base. Together with PKK's emerge, Kurdish nationality conveyed to another phase. Terror attacks of PKK, which stated that it fought for Kurdish people's rights, became the biggest problem for the resolution of the issue. Resolution search of politics failed. Initiative was in the control of soldiers not of politicians. Together with AK Party(Justice and Development Party)'s acceded in 2002, a new

period started for the Kurdish question. Search for resolution gained speed with Recep Tayyip Erdoğan's speech in Diyarbakır saying that the name of the question was a Kurdish issue and it was his own question. After the hard time naming the process, crucial steps were taken under the name National Unity and Brotherhood Project. Today there is no obstacle against Kurdish identity and language except mother tongue education. However, all of these efforts haven't provided to erase the Kurdish issue completely.

Key Words: Kurdish Issue, Kurdish Nationality, PKK, Resolution Process, National Unity and Brotherhood

KISALTMALAR

AK Parti	Adalet ve Kalkınma Partisi
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DDKD	Devrimci Demokratik Kültür Dernekleri
DDKO	Devrimci Doğu Kürt Ocakları
DEV-GENÇ	Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
DİSK	Devrimci İşçi Sendikaları
DP	Demokrat Parti
DTP	Demokratik Toplum Partisi
KCK	Kürdistan Topluluklar Birliği (Koma Civaken Kürdistan)
İTC	İttihat ve Terakki Cemiyeti
KİP	Kürdistan İşçi Partisi
MHP	Milliyetçi Hareket Partisi
MKB	Milli Birlik Komitesi
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
PKK	Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkeren Kürdistan)
SHP	Sosyal Demokrat Halkçı Parti

TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TİP	Türkiye İşçi Partisi
TKDP	Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi
TKSP	Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
OHAL	Olağan Üstü Hal
YSK	Yüksek Seçim Kurulu
y.y.	Yüz Yıl

GİRİŞ

Süleyman Aydın...

Herhangi bir isim gibi geliyor kulağa. Ama değil! O, kendisinden sonra nicesinin de peşinden gideceği bir sürecin yitip giden ilk ismiydi...

Sıradan bir yaz akşamı olabilirdi 1984'ün 15 Ağustos'u. Üç yıl süren darbe yönetiminin ardından demokrasiye geçiş sürecinde, o klasik ne olacak bu memleketin hali tartışmalarının yapıldığı sıradan bir akşam olarak kalabilirdi. Eğer adı sanı o güne kadar çok da duyulmamış bir örgüt, Eruh'ta jandarma karakoluna saldırı düzenlememiş ve Süleyman Aydın'ı şehit etmemiş olsaydı.

PKK'nın Kürt halkının haklarının elde edilmesi iddiasıyla başlattığı eylemleriyle, Türkiye kamuoyu, ülkede "Kürt" diye bir topluluğun 'kategorik' olarak var olduğu ve hatta sorunları oluşunu öğrenmişti. Böylece ülke gündeminin ve artık güvenliğinin birinci sırasında, yerini kimseye bırakmayacak ana başlıklardan biri olmuştu Kürt sorunu. Ve ne hazindir ki terör parantezi içinde değerlendirilmekten de kurtulamayacaktı.

Böyle başladığı düşünülür hikâyenin. Oysa bu bir başlangıç değil bir kırılma, evrilmedir sadece. Peki, neydi "Kürt Sorunu"?

Bu sorunun cevabı, konuya nerden baktığınıza göre, hangi bilimsel disiplin altında ele aldığınıza göre farklılık gösterecektir. Güvenlik bilimleri, uluslararası ilişkiler, siyaset bilim ya da sosyoloji... Hangisinin penceresinden baktığınız yaklaşımı da farklılaşacaktır. Konuyu resmi söylemin anlattıkları üzerinden öğrenen sıradan biriyseniz farklı, bölgeden ve sorunun içinden gelen biriyseniz farklı bir cevap vereceksiniz. Türk milliyetçisiyseniz, ya da Kürt milliyetçisiyseniz durum yine aynı. Anlaşılacağı gibi elimizdeki bu tek sorunun onlarca ve hatta yüzlerce cevabını bulmak mümkün. Bu çalışma olabildiğince sosyolojinin sınırları içinde kalarak konunun ne olduğunu anlamaya çalışma gayretidir. Olabildiğince diyoruz, zira Kürt sorunu farklı bağlamları dışlayarak ele alınması çok da mümkün olabilecek bir konu değil.

Kürt sorunu, geçmişçi çok uzun yıllara dayanan, devletin ve bölge halkının gayet iyi bildiği, Cumhuriyet döneminin resmi söyleminde Kürt yoktur yaklaşımıyla bastırmaya

çalıştığı, ama seksenlerin ortasına gelindiğinde, var olduğunu acımasızca gösteren bir sorundu. Bir halkın devleti “biz de varız” a ikna etme gayretinin adıdır aslında. Aslında diyoruz, zira adı terörle anılmaya başlayana kadar Kürt siyasal mücadelesi genel olarak var olduklarını devlete anlatmaya kabul ettirmeye çalışan ve hak taleplerinde bulunan bir hareketti.

Osmanlı’nın son dönemlerinde başlayan merkezîleşme çalışmaları, o döneme kadar kendilerine sağlanan özerklikle kendi hallerinde yaşayan Kürtlerin, Devlet-i Ali’ye karşı memnuniyetsizliklerini türlü şekillerde ortaya koyduğu bir süreci başlattı. Fransız Devrimi sonrası yeni bir anlam kazanan milliyetçilik, ülkeleri etkilemeye başlamış ve özellikle Avrupa’daki devletleri ulusal sınırlara çekilmeye zorlamıştı. Ulus kavramı etrafında şekillenen sınırların yeniden çizildiği bu süreçten Osmanlı’da payına düşeni almıştı. Osmanlı millet sistemi içinde etnisiteye bağlı bir ayrım söz konusu değildi. İslam topluluklarının tek bir millet olarak kabul edildiği sistem, etnisite ve dil farklılıklarını anlamsız kılıyordu. Osmanlı, yönetimi altındaki toplulukların kültür ve din hayatına karışmıyordu. Karpat bu sistemi etkileyen yapısal değişimlerin ilk olarak yerel ileri gelenlerin iktidara yükselmesi, ikinci olarak yeni bir ticari seçkinler sınıfının oluşması ve son olarak da seküler bir aydın sınıfının ortaya çıkması ile başladığını tespit eder (2013a:156). Toprakları üzerinde otoritesini artırmaya çalışan devlet, zaman zaman Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Doğu bölgelerinde tepkiyle karşılaşıyordu. Merkezileşme çalışmaları Kürt ağa ve şeyhlerinin o güne kadar ellerinde tuttıkları güç ve ayrıcalıkları tehdit ediyordu. Milliyetçi ve ayrılıkçı bir nitelik taşımayan bu tepkiler, belirttiğimiz gibi ayrıcalıkların kaybedilmesine yönelikti. Karpat’ın tespitleri henüz Kürt halkı arasında kendini göstermemişti. İslam, Kürtlerin genelini devlete bağlayan kuvvetli bir bağdı. Ancak kentli ve özellikle Avrupa’da eğitim görmüş Kürtler arasında yavaş yavaş milliyetçi bir dalga -cılık da olsa- kendini göstermeye başlamıştı. Ancak kitlesel bir etkiye sahip değildi. Osmanlı’nın zor zamanlardan geçtiği ve her geçen gün sona yaklaştığı bir dönemde, Balkan coğrafyası milliyetçi akımların da etkisiyle kaybedilmişken, Kürtlerin geneli hala Osmanlı’ya bağlılık içindeydi. Hilafet bu motivasyonun en güçlü sebeplerinden biriydi. Ancak bu böyle kalmayacaktı. Zira Ziya Gökalp’in de ifade ettiği gibi milliyet duygusu bir kavimde uyandıktan sonra çevredeki kavimlere de yayılacaktı (2015:6). Bu yayılma başlamış, ancak henüz geniş bir taban bulamamıştı.

Türkler ve Kürtler I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda vatan müdafaasında omuz omuza mücadele ettiler. Özellikle Kurtuluş Savaşı'na giden süreçte bir halk olarak Kürtlerin varlığı kabul edilirken, Türk-Kürt kardeşliğine kuvvetli bir vurgu yapılıyordu. Hatta bir tür otonomi vaadinin de verildiği Kürt halkı, yeni dönemde de Türk-Kürt kardeşliğinin devam edeceği inancını taşıyordu. Ancak Cumhuriyet'in ilanı ile beraber işler tahmin ettikleri gibi gitmedi.

Yeni Cumhuriyet, koskoca bir imparatorluğun yıkılışına şahitlik etmiş, milliyetçi akımların hangi sonuçlara neden olduğunu bizzat yaşamış kadrolar tarafından kurulmuştu. Cumhuriyet'in ilanı ile yepyeni bir sayfa açan bu kadrolar, devleti ulus-devlet anlayışı etrafında şekillendirmeyi tercih ettiler. Devletin Anayasası'ndaki Türk tanımı aslında etnisite bağlamında bir ayırım ortaya koymuyordu. Devlete vatandaşlık bağıyla bağlı herkes Anayasa'ya göre Türk'tü. Ancak uygulamada bunun sağlanamamış olması, Kürtlerin de buna tepki vermesi, Kürtler'i Cumhuriyet için bir sorun haline getirecekti. Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan isyanlara, devletin çok sert müdahalesi, uzun yıllar inkâr edilmesine rağmen dönemin raporlarının da ortaya koyduğu gibi, asimilasyonun konunun hallinde bir yol olarak değerlendirilmesi sorunun Cumhuriyetin ilk yıllarında derinleşmesine neden olacaktı. Kürtlerin dağ Türkü olduğu ve Kürtçe'nin de Türkçe'nin bozulmuş bir biçimi olduğu tezlerinin ortaya atılması sorunun kemikleşmesine giden süreçte değirmene su taşıdı. Kürt yoktur ve 'Vatandaş Türkçe Konuş' sloganlarıyla geçen yılların sonunda, Dersim Tedbiri devletin şiddetini nerelere vardırabileceğini çok acımasızca göstermişti. Bölgenin sessizliğe gömülmesi, devletin sorunun halledildiğini düşünmesine neden oldu. Çok partili iktidara geçilmesi ile başlayan Demokrat Parti iktidarı görece bir özgürlük ortamı sağladı. Kürt ileri gelenleri DP saflarında meclise girdi. DP iktidar döneminde devlet hizmetlerini bölgeye ulaştırılması çalışmaların altına imza atıldı. Bölge o zaman kadar görmediği hizmeti, yatırımı almaya başlamıştı. Bölge halkı devletin artık kendisine yüzünü döndüğünü düşünmeye başlamıştı.

Burada bir parantez açarak belirtmek gerekir ki, devletin Kürt meselesi konusunda ki yakınlığını daha çok bir geri kalmışlık problemi olduğu yönündeydi. Eğer bölgedeki yatırımlarını ve refahı artırırsa sorunun da ortadan kalkacağını düşünüyordu.

DP yönetiminin askeri bir müdahaleyle son bulması ve lideri ve iki bakanının idam edilmesi sonrasında, Kürtlerin yoğun yaşadığı yerlerde de zorunlu iskân gibi çeşitli uygulamalara gidildi. Darbenin hemen ertesinde Kürt ileri gelenlerin Sivas'ta bir kampta "zorunlu misafirliği" sürecin önemli kırılma noktalarından biri oldu. Bu arada Kürtler arasında feodal ve dini bağların dışında yeni bir sınıf oluşmuştu. İyi eğitilmiş gençlerden, yazarlardan oluşan bu sınıf altmışlardan itibaren Kürt milliyetçiliğinin taşıyıcıları olacaktı. Kürt olarak bu ülkede var olduklarını ve Kürtçe diye bir dillerinin olduğunu yüksek bir sesle ifade etmeye başladıkları bu dönemde devletin kendilerini dinleme isteği göstermemiş olması, Kürt milliyetçilerini İşçi Partisi saffında siyaset yapmaya itti. Sosyalist yaklaşımın hak ve özgürlük söylemi kendileri için umut vericiydi. Ancak İşçi Partisi'nin yaklaşımı da devletin genel yaklaşımından çok farklı değildi. Onlar için de sorun bir geri kalmışlık sorunuydu ve sosyalist devrim gerçekleştiğinde kendiliğinden ortadan kalkacaktı. Kürtlerin devrime kadar bekleme niyetleri yoktu. İP'te edindikleri siyasal tecrübeyle yetmişler daha çok kendi yollarını çizme yılları oldu. Artık Kürt milliyetçileri, küçük bir çevre tarafından dillendirilse de silahlı mücadeleden bahsetmeye başlamıştı. Bu bahsi uygulamaya geçiren ise yetmişlerin sonunda kurulan PKK oldu.

PKK terörü ile birlikte, konu yeni bir boyuta evrilmişti. Kürtler artık terörle birlikte ve terörün sebebi olarak değerlendiriliyordu. Bölgeyi uzun yıllar düşük yoğunluklu savaş olarak tabir edilen bir ortama sürükleyen süreç, Türkiye'ye çok ağır bedeller ödetti. Zaten konuşulma imkânı bulunamamış Kürt sorunu, konuşulabilme imkânını da bu süreçte kaybetti. Özal'ın girişimleri erken ölümüyle nihayete eremezken, kendisinden sonraki sürece, 'Silahlar susmadan, haklar konuşulamaz' paradigması hâkim oldu. Hal böyle olunca konu bir sorun olmaktan çıkamadı. PKK'nın lideri Öcalan yakalandı, yargılandı ve cezalandırıldı. Kürt halkının talepleri yine konuşulmadı. 2000'li yılların başında yeni bir vizyonla siyaset sahnesine çıkan AK Parti, 2002'de başlayan iktidarında sorunun adını koyan ve bu konuda en fazla gayret gösteren siyasal anlayış oldu.

Üç bölümden oluşan bu çalışmada, Kürt sorunun tarihi süreçteki seyri ve AK Parti iktidarlarının sorunun çözümü konusunda ne tür politikalar geliştirdiği geniş bir literatür taranarak ele alınmıştır. Olaylar Kürt milliyetçiliği ve Kürt kimlik bilincinin gelişimine etkilerinin ne olduğu bağlamında olabildiğince objektif, konuya farklı açılardan bakan

araştırmacıların yorumlarıyla zenginleştirilerek değerlendirilmiş, kişisel yaklaşım ve tartışmalar sonuç bölümüne bırakılmıştır.

Birinci Bölümde Kürtlerin kökleri ve tarihine inilerek, ataları, tarih sahnesine çıkışları anlatılmıştır. Konuyla ilgili ortaya koyulan tüm tezlere yer verilmeye çalışılmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde Kürtlerin devletle ilişkilerine projeksiyon tutulmuş, bölgede yaşanan belli belli başlı gelişmeler ve Osmanlı devletinin Kürtler'le ilgili ne tür tasarruflarda bulunduğu ortaya konulmuştur. Cumhuriyetin kurulmasının hemen öncesinde Kürt milliyetçiliğinin durumu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Kürtlerin Devlet'le, Devletin Kürtlerle ilişkisinin 2000'lere kadar uzanan seyrinin ele alındığı ikinci bölümde, bu geniş tarihsel süreç öz bir şekilde ana hatlarıyla anlatılmaya çalışılmıştır. AK Parti iktidarına miras kalan sorunun, Cumhuriyet tarihi boyunca olan gelişimi ve evriminin kısaca ele alındığı bölüm, Kürt milliyetçiliğini etkileyen ve seyrini belirleyen önemli olaylar ışığında ele alınmıştır. Bölüm içinde hükümetlerin verdiği aksiyon ve reaksiyonlar da anlatılmıştır.

Üçüncü bölümde AK Parti iktidarlarının, konun özelinde yaptığı çalışmalara yer verilmiştir. Her bir hükümet dönemi ayrı ayrı ele alınmıştır. AK Parti'nin genel seçim beyannamelerinde, hükmet programlarında konuya ne şekilde ele aldığı ortaya konularak, o hükümet döneminde hangi yasal düzenlemeleri yaptığı anlatılmıştır. Aynı zamanda bu düzenlemeleri hangi politik ortamda gerçekleştirdiğine de yer verilmiştir.

Sonuç bölümünde konu, verilen bilgiler ışığında Devletin Kürtlerle ilişkisi, yaklaşımı, özellikle AK Parti'nin yaklaşımları ve Çözüm Süreci, konunun diğer aktörlerinin ve muhalefetin yaklaşımlarıyla beraber genel bir değerlendirme tartışmaya açılmıştır.

I.BÖLÜM

1.CUMHURİYET'E MİRAS KÜRT SORUNU

1.1. Kim Bu Kürtler?

Kürtlerin tarihi 19. yy.'ın başlarından beri şarkiyatçıların dikkatini çekmiş, bölge pek çok araştırmacının uğrak yeri olmuştur. Birçok arkeolog, antropolog, sosyolog, tarihçi, önemli uygarlıklara ev sahipliği yapmış Mezopotamya havzasında kadim toplumların izlerini sürdü.

İnsanların ilk yerleşim yeri olarak kabul edilen bu bölgede 19. y.y'la beraber çalışmalar Kürtlerin tarihçesi üzerine kaymış, Kürt tarihi pek çok şarkiyatçının dikkatini çekmiş, Kürdoloji bir çalışma konusu haline gelmiştir. Dikkat çeken ayrıntı Kürtlerin yerleşik oldukları coğrafyalarda kurulu devletler ya da Kürtlerin bizzat kendisinin, bu çalışmalar konusunda diğer ülkelerin araştırmacıları kadar meraklı olmamalarıdır. İzady(2011) bu durumu devlet ve devlet finansmanına ya da bu hususta yardım yapacak bir hayırsever ve ortak hareket etme motivasyonuna sahip olmamaya bağlar.

Kürtlerin tarihi ile ilgili hiçbir başlangıç olmadığını söyleyen İzady, Kürt halk kültürünün izlerini 50.000 yıl öncesine dayandırırken bu sonuca hangi somut veriyle ulaştığını ifade etmez. Kürtlerin kültürel ve genetik olarak tek bir halkın değil Mezopotamya ve Ortadoğu havzasında yaşamış Hurri, Guti, Kurti, Kaldi, Mard, Zela, Karduçi, Mittani, Kastiler gibi kavimlerin/halkların torunları olduğunu söyleyip, yani tek bir kültürel forma bağlı olunamayacağına işaret ederken, hemen peşinden Kürt halk kültürünün varlığını, 50 bin yıl öncesine dayandırır. İzady daha sonrasında ise Kürt tarihini incelemek üzere bir tarih seçilmesi gerekliliğinden bahsederek, yine somut veri ortaya koymaksızın M.Ö. 12.000 yılına gelir. Tüm bu aktarımlarının ardından, Kürtlerin antik atalarının Hurriiler olduğunu söyler. Ancak Kürt tarihinin başlangıcı olarak M.Ö. 12.000 yılını seçen İzady'nin Kürtlerin antik ataları olarak sunduğu Hurriiler M.Ö. üçüncü bin yıldan itibaren tarih sahnesinde varlık göstermişlerdir (İzady,2011:56-62).

McDowall(2004) Kürtlerin ilk kez açıkça ikinci yy. da "Cryrtii" adıyla kayda geçildiğini ifade ederken Burckhardt(2015), Jwaideh(2012), Zeki Beg(2015) Ksenofon'un On Binlerin Dönüşü (Anabasis) adlı eserinde sözü geçen Kardukilerin Kürtlerin atası olduğunu ifade ederler. Perslere ya da Ermeni Krallığına bağlı olmayan Karduklar klasik

metinlerde Gordyene ya da Korduene biçiminde yazılırken, Ermeniler Karduhi Araplar ise Bakarda(Karday) diyorlardı. Karda Kürt anlamına gelirken, Karduka da “Kürtlerin Ülkesi” demekti.

Ancak ünlü Kürdolog Vilidamir Minorsky’nin 1938 yılında XX. Uluslararası Doğubilimciler Kongresindeki sunumunda isim benzerliğinden ziyade tarihsel ve coğrafi kanıtlara dayanılması gerektiğini belirterek, Kürtlerin atasının Medler olduğunu söyler. Minorsky’e göre büyük ihtimalle iki kardeş aşiret olan Kurtiler’le Mard’lar kaynaşarak bu günkü Kürt halkının esas çekirdeğini oluşturmuşlardır (Burkay,2015:56-59).

Irak’ta bakanlık da yapmış olan ve yıllar süren titiz bir araştırmayla Kürtlerin tarihi üzerine bir kitap kaleme alan Muhammet Emin Zeki Beg’in kitabı için bir yazı kaleme alan Sr. Sidney Smith ise M.Ö 15 ve 16. y.y.’a kadar dayanan arkeolojik bulguların neticesinde; bölge ahalisi arasında bazı ihtilaf ve ayrılıklar olmasına rağmen, Dicle havzası uygarlığında toplumsal hayat, gelenek, görenek, inanç ve yasaların arasında tam bir birliğin olduğunu ve bunun ulusal bir nitelik taşıdığını söyler. Asur Devleti’nin yıkılış sürecinde (M.Ö. 616) ve bu tarihten önceki olaylarla ilgili birkaç kez Kürt isminin geçtiğinden bahseder. Smith’in makalesine kitabında yer veren Zeki Beg’de(2015) bölgede kadim geçmişte yaşamış bütün halkların Kürtlerin atası olduğunu ve bu gölgenin insanlığın ikinci anayurdu olduğunu ifade eder (Beg,2015:68-74).

Ulusal bir tarih oluşturma sürecinde, geçmişin izlerini sürerken en güçlü bağlayıcı dil faktörüdür. Jwaideh(2012) Kürt sözcüğünün etimolojik ve tarihsel açıdan incelenmesinin Kürtlerin kökenine dair en iyi ipuçlarına ulaşmayı sağlayacağını ifade ederek; önemli şarkiyatçılardan Driver’ın Kürt sözcüğünün filolojik bağlantılarının izini sürdüğünü ve araştırmasının sonucunda Kürtlerin ilk kez M.Ö. 3000’li yıllarda bir kil tablette bahsedildiğini söyler (2012:39).

Kürtlerin homojen bir yapıdan uzak olduğunu, etnik anlamda çok çeşitlilik arz ettiğini söyleyen Özer, Kürt sözcüğünün Persler ve Araplar tarafından sıklıkla bir etnik vurgu taşımaksızın göçebe anlamında kullanıldığını savunur (2015:12-13). İzady(2011) ve ondan atıfla Kutay(2011) ise M.Ö. 5. y.y. ve M.S. 6. y.y. arasını Kürtlerin klasik dönemi olarak isimlendirerek bu dönemde etnisite anlamında Kürt kimliğinin oluştuğunu, ulusal kimliğin homojenleşip sağlamlaştığını iddia ederler.

Arkeolojik tarihsel bulgular üzerinden Kürtlerin tarihini açıklama çabalarının yanında, Kürtlerin kökeni ile ilgili Mitolojik anlatımlara da rastlamak mümkün. McDowall bu hususta şu görüşlere yer verir:

“Kürtlerin kökenlerine ilişkin çeşitli efsaneler mevcuttur. Kürtlerin çocuk yiyen bir canavar olan Zuhhak’tan kaçırılarak dağlarda saklanan çocukların soyundan geldiği şeklindeki efsane onları mistik anlamda ‘dağlar’ ile ilişkilendirmekte ve efsane bir çifte değil de çocuklara dayandığından, aynı zamanda onların tek bir kökenden gelmemiş olabileceklerini ima etmektedir. Benzer bir hikâye, onların Kral Salamon’un efendileri Jasad isimli şeytan olan ve kızgın kral tarafından dağlara sürülen köle kızlarının çocuklarının soyundan geldiğini öne sürmektedir. Bir başka efsane ise İbrahim Peygamber’in karısı Sarah’ın Harranlı bir Kürt olduğunu iddia etmekte ve böylece Kürt kimliğini tek tanrılı dinlerin hattı içinde olduğunu onaylamaktır. Bu grubun dışında olanların hattı içinde olduğunu onaylamaktadır. Bu grubun dışında olanların böylesi efsaneleri anlamsız bulması tehlikelidir; bunlar bir ulusun inşası için değerli araçlardır, tarihsel olarak kuşkuolu olsalar da, Kürt halkına özel ortak bir efsanevi kimlik sunmaktadırlar (2004:25-26).”

Tan’ın bu efsanelere ek olarak yer verdiği diğer efsane ise Kürtlerin Sami ırkına mensup olduğu yönündedir. Efsaneye göre Hz. Nuh’un Sam neslinden Kürt adında bir torunu vardır ve Kürtler Yemenden Kürdistan dağlarına göç eden bu torunun soyundan gelir (2011:24).

McDowall’ın bahsettiği Zuhhak(bazı kaynaklarda Dahhak olarak geçer) zulmünden kaçan çocuklar efsanesiyle ilintili ilginç bir bilgiyi Muhammed Emin Zeki Beg verir. Zeki Beg doğu bilimci Moyre’nın 1812’de kaleme aldığı bir eserde yer alan bilgiyi aktararak her yıl Ağustos ayının 31’inde İran’ın kan dökücü Dahhak’ın zulmünden kurtulması münasebetiyle büyük bir halk şenliği düzenlendiğini ve Kürt Bayramı anlamına gelen “cejna Kurd” adının verildiğini söyler (2015:65).

İslami kaynaklarda da Kürtlerin kökenleriyle ilgili bu efsaneler yer almakla beraber, çeşitli yaklaşımlar söz konusu olmuştur. Daha çok Kürtlerin meskûn olduğu coğrafyaların tanımlanması şeklinde yer alan bilgilere göre; Mesudi ve İstahri Luristan’dan (İran’da

Zağros Dağları arasında kalan bölge) Aras boylarına kadar olan alanda yoğun biçimde Kürtlerin yaşadığını söyler. İbn al Kesir’de bu yerleşimin Ahlat’a Maraş ve Klikya yöresine kadar uzandığını ifade eder. M.S. 7. y.y. doğuya yönelen Araplar Kürtleri bu gün yaşadıkları coğrafya da yerleşik olarak buldular. Yeni tanıştıkları bu halktan Kurd, Kurdi ya da çoğuluyla Ekrad olarak bahsettiler. Ancak İslami kaynaklarda bu tarihten öncesine dair yeterince bilgi yoktur(Burkay,2015:55-113).

Batılı kaynaklardaki arkeolojik, antropolojik veri ve derinlik, maalesef İslami kaynaklarda yoktur. Hatta Minorsky aydınlanmamız için yeterli olmadıklarını söyler. Kürtlerin İran Ulusları arasında sınıflandırıldığını ve bunun bilimsel ve tarihsel verilere dayandığını söyleyen Minorsky, bazı Kürtlerin ise kendilerini Arap soyuna dâhil etmeye çalıştığından bahseder. Buna göre bir kısmı Rabia bin Nizar bin Ma’add’ın, bazıları da Murdar bin Nizar’ın ataları olduğunu iddia ediyor. Diyar-ı Rabia (Musul) ve Diyar-ı Mudar (Rakka) bölgelerinin isimlerinin de bu atalardan geldi. İddia sahiplerine göre Gassanilerle olan sürtüşmeleri dolayısıyla Kürtler, Arap soyundan ayrılarak dağa çekildiklerini yabancılarla kaynaşarak dillerini unutmuşlardır (1996:59).

Özen İslam akınları sonrası Kürtlerin özellikle siyasi ve sosyal arenada yükselişe geçtiğini ifade eder (2015:31). Kürtlerin İslamiyet’le birlikte tarih ve varlık sahnesine çıktığını ancak tarihleri boyunca aşiret şeklinde yaşayıp siyasi bir teşekkül oluşturamadıklarını söyleyen Biçer de Müslüman Kürtlerin 10 ve 13. y.y.’lar arasında, özellikle Abbasiler devrinde, kültürel, dini, ekonomik ve siyasi etkinliklerinin arttığını söyler (2014:62).

Tüm araştırmacıların da üzerinde ittifak ettiği üzere Kürtlerin yaşadığı yer anlamında, bir idari birimi belirtmek için, Kürdistan adı ilk kez 12. y.y. da Büyük Selçuklu Sultanı Sencer Bey zamanında İran’ın bu günkü Hemedan kenti yakınlarında bir bölge için kullanılmıştı. Ancak hiçbir dönemde, Kürdistan ismi bütün Kürtlerin yaşadığı bölgeleri kapsayan bir coğrafyanın tanımı için kullanılmadı. Kürtler bu bölgelerin tamamında bir bütünlük sağlayarak devlet kuramamıştır (Biçer,2014:63). Bununla beraber 10 ve 13. y.y.’da Kürtlerin yoğunlukla yaşadıkları bölgelerde çeşitli emirlikler kurulmuştur. Şeddadi, Mervani, Hasanveyhi bunlardan bir kaçıdır. Şerefname’de yer verilen hanedanlıklar ise Faldavi, Dinaver, Şehrezor, Al-ı Eyyub adıyla ün yapan Mısır ve Şam Sultanlıkları (Burkay,2015:141-142).

Kutlay bu dönemleri Kürtlerin adalet dolu parlak yılları olarak anlatır. Orta Asya'dan Libya ve Yemen'e kadar uzanan bir coğrafyada varlık gösteren Kürtlerin, Ortadoğu'yu Haçlılara karşı koruduklarını söyler (2011:33-34).

İpekyolu hattı boyunca yerleşik bulunan Kürtler, ekonomik ve kültürel anlamda zengin bir coğrafyada yer alıyorlardı. Ancak Vasco da Gama'nın 1497 yılında Ümit Burnu'nu geçmesiyle, Doğu ile ticaretlerini İpekyolu üzerinden yapan Avrupalı tacirler Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bu bölgelerden çekilerek nakliyelerini denizyollarıyla yapmaya başladılar. Ve bu dönemden sonra pazarları es geçilen Kürt coğrafyası zamanla kendisi ile baş başa dağlık bir bölge haline geldi (İzady,2011:112).

1.2. Osmanlı Dönemi Kürt Sorunu

Ortadoğu'nun kadim halklarından olan Kürtlerle, Türklerin ilk önemli ittifakı Yavuz Sultan Selim döneminde Safevilere karşı olmuştu. Osmanlı yönetimine girmeden önce, bağımsızlıklarını korumak isteyen yerel Kürt beyleri, Şah İsmail'in bölgeyi yöneten görevlileri aracılığıyla kendilerine doğrudan hükmetmeye çalışmasından hoşnut olmamışlardı (alıntılayan Heper,2008:69). Şah İsmail'in genişleme politikası sonucu Osmanlı sınırlarını sürekli olarak tehdit etmesi, iki devlet arasındaki gerilimin artmasına neden oldu. Yavuz Sultan Selim, İran Seferi(1514) öncesinde, bu gerilimin tam ortasında yer alan Kürt aşiretlerine nüfuzlu bir Kürt âlimi olan danışmanı İdris-i Bitlisi'yi göndererek, desteklerini istedi. Osmanlı Sultanına bağlılıklarını bildiren Kürt beyleri Çaldıran Savaşı'nda Osmanlı ordularına yardım ederek savaşın kazanılmasını kolaylaştırmıştır (alıntılayan Heper,2008:69). Bu ittifakta giden yolda Osmanlı Devleti'nin Kürt aşiretlerine ihtiyaç duyduğu kadar, oldukça savunmasız ve parçalı halde olan Kürt aşiretleri de Osmanlı Devleti'ne muhtaçtılar (Özoğlu,2017:96). Osmanlı'nın Kürt coğrafyasına ilgisi temelde doğu sınırlarının muhafazasından kaynaklanıyordu. Çaldıran Savaşı'yla başlayan sürecin devamında Osmanlı Kürtler üzerinde doğrudan bir yönetim kurmak yerine mümkün olduğunca dolaylı bir yönetim tercih etmişti.

Yavuz Sultan Selim'in Kürt beyleriyle yaptığı ittifakı bir anlaşmayla kayıt altına aldığı söylenmekle beraber bir metne ulaşılamamıştır. Ancak kendisinden sonra tahta geçen oğlu Kanuni Sultan Süleyman Kürt emirleriyle yaptığı Amasya Anlaşması'nda babasının yaptığı anlaşmaya atıfta bulunur. Bağdat Seferi sonrası yapılan bu anlaşmanın

en önemli özelliği, Osmanlı'nın Kürtleri muhatap aldığı tek anlaşma olmasıdır (Akyürekli,2016:48).

Amasya Anlaşması'yla Kürt beylerinin atalarından kendilerine intikal eden topraklarda, bağımsız olarak geleneksel düzenlerini korumalarına ve topraklarının geçmişte olduğu gibi babadan oğula geçmelerine izin verilmişti. Bu anlaşma çerçevesinde Kürt beyleri Osmanlı ordusuna katılarak savaşıacaklar, dışarıdan bir saldırı olduğunda ortak düşmana karşı koyacaklar, aynı şekilde Osmanlı da Kürtleri düşmana karşı koruyacaktı. Kürt Beyleri de Osmanlı Devletine her yıl tespit edilecek bir vergi ödeyeceklerdi (Tan,2011:80).

Kanuni Sultan Süleyman'ın Kürt Beyleriyle imzaladığı Muahedename(anlaşma metni) kapsamında oluşan yapı 17. yüzyıla kadar uygulandı. Ancak 17. yüzyıl sonrasında Osmanlı Devleti Kürt beylikleri üzerindeki denetimini giderek yoğunlaştırdı ve onların iç işlerine müdahale etmeye başladı (Özoğlu,2017:107).

19. y.y.'a gelinceye kadar kendi iç denetimleri neredeyse tamamıyla ellerinde olan Kürtler için yeni yüz yılla beraber yeni bir dönem başlıyordu. III. Selim döneminde temelleri atılan, II. Mahmut döneminde ise bir devlet politikası haline gelen batı tipi modernleşme çalışmalarıyla siyasi ve idari alanda yapılan reformlarla yapıyı değiştiren uygulamalara gidildi(Karpat,2013b:15). İdari alanda yapılan düzenlemelerin beraberinde getirdiği merkezileşme, yaklaşık dört yüz yıldır özerk yaşayan Kürt aşiretleri arasında rahatsızlığa sebep oldu. Yavuz döneminden bu yana devlete karşı ciddi bir ayaklanmanın yaşanmadığı bölgede, merkezileşme çalışmaları kapsamında getirilen özellikle vergi ve askerlik mükellefiyeti taraflar arasında yüzyıllardır süren ittifakın bozulmasına neden olur.

Süleymaniye bölgesinde 1806 yılında başlayan Babanzade Abdurrahman Paşa İsyanı bunların ilkinin oluşturuyordu. Akyürekli(2016) Osmanlı idaresinin uygulamalarına bir tepki olarak ortaya çıkan ayaklanmanın, Kürt kimliğine ilişkin bir niyete sahip olmadığını ifade eder. Aslında budan sonra meydana gelen ayaklanmalarında milliyetçi ya da ayrılıkçı bir niteliğinin olmadığı, daha ziyade Kürt beylerinin o güne kadar ellerinde bulundurdıkları ayrıcalık ve nüfuzlarını kaybetmelerine yönelik bir tepki olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Meydana gelen ayaklanmaların bir diğerk sebebi de, yeni düzenlemelerle bölgede meydana gelen idari boşluğu fırsat bilen güçlü Kürt beylerinin, bilhassa Bedirhan Bey İsyanından sonra, zayıf aşiretler üzerinde üstünlük kuramaya çalışarak vergi ve haraç talep etmeleri idi (Akyürekli,2016:57).

Sultan II. Abdülhamid dönemine kadar Kürtlerin yaşadığı yerlerde meydana gelen belli başlı ayaklanmaları sıralayacak olursak;

Babanzade Abdurrahman Paşa İsyanı(1806,Süleymaniye), Babanzade Ahmet Paşa İsyanı (1812, Süleymaniye), Zaza Aşiretleri İsyanı (1818, Dersim), Revaduz Yezidi İsyanı (1830, Hakkâri çevresi), Mir Muhammed İsyanı (1832, Soran), Kör Mehmet Paşa İsyanı (1830, Erbil), Garzan İsyanı (1839, Diyarbakır), Bedirhan Bey İsyanı (1843, Hakkâri ve çevresi), Yezdan İzzettin Şer İsyanı (1855, Bitlis). (<http://www.aljazeera.com.tr>:2013)

Kürt Beyleri, Tanzimat Fermanı'nın ilanıylay ortaya çıkan yeni durumun idari, siyasi, hukuki, mali alanlardaki düzenlemelerini kendi statülerine bir tehdit bir tasfiye girişimi olarak değerlendirmiş ve ellerindeki gücü kaybetmemek adına direnmeyi tercih etmişlerdi (Tan,2011:87). Akyürekli(2016) Mir Muhammed İsyanının Kürt emirlikleri için bir dönüm noktası olduğunu ifade eder. Bu isyanın sonrasında diğerk emirliklerdeki hareketlenme ve isyan girişimleri nedeniyle, Osmanlı Devleti'ni Kürt emirlikleri kaldırma çalışmalarını hızlandırmıştır.

Ancak tüm bu gelişmelere rağmen, Osmanlı bölgede merkezi yönetimi kurmak ve yerleşik kılmak; bölgeyi yerel yöneticilerin etkisinden uzakta doğrudan yönetmek amacıyla Kürdistan eyaleti kurmuştur. 1847-1867 yılları arasındaki Devlet Salnameleri bu eyaletin kurulmuş olduğunu gösterirken, bu tarihten sonra resmi kayıtlarda Kürdistan ismine rastlanmamaktadır (Özoğlu,2017:119).

1.2.1. “Kürtlerin Babası” II. Abdülhamid

Sultan II. Abdülhamid'in 1876'da tahta çıkışının hemen ardından 93 harbi(1877) patlak vermiş ve mağlup olan Osmanlı Balkanlar'daki hâkimiyetini kaybetmişti. Savaş sonrasında imzalanan Berlin Anlaşması(1878) Balkanlar'da toprak kayıplarına neden olurken, doğuda Ermenilerin azınlık olarak yaşadıkları yerlerde de ıslahatlar yapılmasını

kayıt altın alıyordu. Osmanlı Ermenilere ilişkin bu ıslahatları hiçbir zaman hayat geçirmedi. Ancak Ermeniler bu ıslahatların hayata geçirilmesi için, kurdukları Hınçak ve Taşnak gibi silahlı örgütlerle Osmanlı ile çatışmaya girdiler. Balkanları yeni kaybeden Osmanlı'nın doğuda da bir toprak kaybına tahammülü yoktu. İşte tam bu noktada yüz yılın başından bu yana aralarında soğuk rüzgârlar esen Türkler ve Kürtler arasında yeni ittifak dönemi başladı. Bu ittifak Osmanlı için olduğu kadar Kürt aşiret beyleri için de önemliydi. Berlin Anlaşması Rusya'nın da, Batı'nın da bölgede Ermenilerden yana bir tavır aldığını göstermişti. Kürt aşiret beyleri bu durumu kendi varlıklarına dönük bir tehdit olarak algıladılar (yanılmadıklarını I. Dünya Savaşı sonrası toplanan Paris Barış Konferansı'nda gördüler). Merkezileşme çalışmalarına karşı tepkilerin devam ediyor olmasına rağmen bu süreçte Kürtler Osmanlı ile birlikte mücadele etmeyi tercih ettiler.

Aynı dönemde Kürtler içinde Osmanlı'ya karşı ayaklanmalarda yer yer devam ediyordu. Bu dönemdeki önemli isyanlardan biri, 1880'de başlayan Şeyh Ubeydullah Ayaklanmasıydı. Bazı araştırmacıların bu isyanın Kürt milliyetçiliğinin tohumlarını ektiğini, ilk örneğini ortaya koyduğunu iddia eder. McDowall(2004), Kirişçi ve Winrow(2007), Tan(2011) Van Bruinessen(2010) ve Akyol(2014) gibi konu üzerinde önemli çalışmalar imza atmış pek çok araştırmacı ise Şeyh Ubeydullah ayaklanmasının diğer isyanlarda olduğu gibi merkezileşmeye karşı bir tepki olduğunda ittifak ederler.

Burada altının özellikle çizilmesi gereken konu, bölgede yaşayan Kürtlerin bu dönemde henüz ayrılıkçı fikirlere sahip olmamasıdır. Verdikleri tepkiler daha önce de belirtildiği gibi özerkliklerini yitirmiş olmalarından kaynaklanıyordu ve talepleri sadece bu özerkliğin devamıydı. Osmanlı'nın merkezileşme gayretleri de Kürt etnisitesini bastırmak, asimile etmek gibi bir amaç taşımıyordu. Merkezileşmeye ihtiyaç duyulmasının en önemli sebebini Akyol şu şekilde açıklar:

“Osmanlı'nın Tanzimat ve merkezileşme reformlarına ihtiyaç duymasının en önemli nedeni ise, imparatorluğun, merkezi ve modern Avrupa devletleri karşısında geri kaldığının açıkça ortaya çıkmasıydı. Söz konusu devletler, kendi sınırları içinde merkezileşmiş bürokrasi sayesinde etkili bir biçimde vergi topluyor, bu sayede güçlü ve büyük ordular kurabiliyor, eğitimi ve diğer kamu hizmetlerini geliştirebiliyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu ise, sınırları içindeki dev coğrafyanın büyük bölümüne yeterince hâkim değildi (Akyol,2014:39).”

Modern bir devlet olma yolunda çeşitli hamleler yapan Abdülhamid, bu yeni ittifak sürecinde Kürtlerden sadece askeri bir güç olarak istifade etmek düşüncesinde değildi. Kürtlerin İmparatorluğa sadakatinin pekişmesini de hedefliyordu. Bu hedeflere ulaşma yolunda, II. Abdülhamid'in asimilasyon değil entegrasyon taraftarı olduğunu ifade eden Heper bu hususta şöyle der:

“XIX. yüzyılın sonunda, yani II. Abdülhamid döneminde ve daha sonra, Osmanlı imparatorluğu, bu gelişmelerden yararlanmak, Kürtleri daha fazla boyunduruk altına almak, böylece zorla asimile etmeye hazır hale getirmek gibi bir politika izlememişti. Aksine, Kürt topluluğu içinde “cehaleti ortadan kaldırmak” ve onları imparatorluğun diğer unsurlarıyla eşit statüye sahip bir unsur haline getirmek amacıyla göçerleri yerleştirme ve çağdaşlaştırma politikası benimsemişti (Heper,2008:79).”

II. Abdülhamid kurduğu iyi ilişkilerle, Kürt coğrafyasında “Bave Kurdan(Kürtlerin Babası)” olarak anılmaya başladı. Dindar ve çoğunlukla Sünni olan Kürtler İslam kardeşliği ve özellikle hilafete bağlılığı inançlarının bir gereği olarak görüyordu.

Sultan'ın bu dönemdeki önemli icraatlarından biri adıyla anılan Hamidiye Alaylarıydı. Bu sayede Osmanlı Kürt aşiretlerinin katkısıyla doğu sınırlarını güvence altına almış oldu.

Kutlay(2015:29), Hamidiye Alaylarının fikir sahibinin Şakir Ahmet Paşa olduğunu ifade ederken, Karademir(2016:176) alayların fikir babasının (Sultanın kayın biraderi ve) aslen Çerkez olan Müşir Zeki Paşa olduğunda bir kaç istisna dışında neredeyse tüm araştırmacıların ittifak ettiğini söyler. Rusların Kazak Alaylarından ilham alınarak oluşturulan Hamidiye alayları “20 Ekim 1890 tarih ve 233 sayılı yasayla 1891 yılında kuruldu” (Kutlay,2015:29). Alayların düzenlenme esasını belirleyen Alay Nizamnamesine göre, Hamidiye Süvari Alayları o zamana kadar askere gitmeyen aşiretlerden oluşturulacaktı. 1891 yılında yayımlanan bu ilk nizamnamenin ardından ikinci nizamname 1896 yılında yayımlanmış ve alayların adı Hamidiye Hafif Süvari Alayları olarak değiştirilmiştir. Bu ikinci nizamname ile alaylara girişi cazip hale getirmek için aşiretlere vergi muafiyetleri tanınmıştır. Nizamnamede dikkat çeken önemli bir ayrıntı ise alay ve bölük kadrolarının yetiştirilmesi için aşiret çocuklarının askeri

okullarda okutulmasını içeren maddedir ki bu Aşiret Alaylarının kuruluşunun sadece askeri amaçlar taşımadığının bir göstergesidir (Özer,2010:242-248). Sultan Hamidiye Alayları ve Aşiret Mektepleri (daha sonra ele alınacak) ile Kürtlerin Devlete sadakatini artırmak, bağlılıklarını sağlamak istiyordu.

Sünni Kürt aşiret mensuplardan oluşan Alaylar düzenli ordu özelliği göstermiyordu. Savaş ve saldırı durumlarında bir araya gelen, harici zamanlarda günlük hayatlarına devam eden gruplardı. Rus ve Ermeni tehditlerine karşı devletin doğusunun güvenliği Zeki Paşa yönetimindeki Hamidiye Alaylarına bırakılmıştı. Daha önce de ifade edildiği gibi özellikle Hamidiye alayları üzerinden kurulan yeni ittifak Kürtler açısından da önemliydi. Ermenilere karşı Osmanlı desteğini arkalarına almış olmanın yanı sıra alaylar, komşu aşiretler arasında bir üstünlük ve kazanç kapısıydı. Özellikle vergi muafiyeti katılımı belirleyen önemli unsurlardandı (Klein,2014:128).

Alaylarda yer alan aşiretler bir süre sonra elde ettikleri bu gücü, kişisel husumetleri için kullanmaya başladılar. Bir süre sonra Hamidiye Alayları içinde yer alan bazı aşiretler rakip gördükleri aşiretlerle mücadeleye etmeye, onların topraklarına el koymaya başladı. “Osmanlılara göre, Kürtler Müslüman olduklarından, devlete her türlü sorunu yaratma eğilimlerine bakılmaksızın, genel devlet ve toplum hayatına entegre edilmeliydi. Bu yüzden, Osmanlılar, Kürtlerin, başka unsurlar tarafından yapıldığında ciddi önlemler gerektirecek eylemleri karşısında bile hoşgörülü davranmışlardı (alıntılayan Heper,2008:84).”

Yaşanan ve neden oldukları olumsuzluklara rağmen, başta 36 olan alay sayısı, sonra 56’ya çıkan, zaman için de 100’e ulaşan Hamidiye Alayları varlıklarını II. Abdülhamid’in tahttan indirilmesinin sonrasında İttihat ve Terakki döneminde de devam ettirdi. 1909 yılında Aşiret Alayları, 1912 yılında Aşiret Süvari Fırkaları isimlerini aldı. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’nda düzenli orduya katılarak, çeşitli cephelerde milli mücadelenin içinde yer almışlardır (Özer,2010:244-264).

II. Abdülhamid’in devleti bir arada tutmak amacıyla yöneldiği İslam kardeşliği kapsamındaki uygulamalarından biri de Aşiret Mektepleri idi. Yemen ve Hicaz’da valilik yapmış olan Nuri Paşa’nın önerisiyle 1892’de hayata geçen Aşiret Mektepleri’ne alınan öğrenciler kaymakamlık, memurluk, kaza müdürlükleri gibi görevlere getirilecekti.

Bilhassa Arap kabilelerinin çocukları için öngörülen okullar sayesinde Arap kabileleri denetim altında tutulacaktı (www.dunyabulteni.net, 2013). İstanbul ve Bağdat'ta açılan okulların bir diğer amacını da Nuri Paşa, bölgede açılacak okullara öğretmen yetiştirmek olarak açıklamaktadır (Özer,2010:266). Her ne kadar Arap kabilesinin çocukları için açılmış olsa da, Aşiret mekteplerine ikinci yıldan sonra Kürtler ve daha sonra Arnavutlar da alınmıştır(alıntılan Karademir,2016:321). 12-16 yaş aralığındaki öğrencilerin alındığı mekteplerin ders programlarına ilişkin Heper şöyle der: “Okulda izlenen öğretim programı, bağlılıklarını devlet sevgisi ve sadakatiyle tamamlayacak şekilde hazırlanmıştı. Amaç, örgün eğitim yoluyla milliyetçi değerleri değil, devlete sadakati aşılamaktır. Bu nedenle, öğrencilerin padişaha ve halifelige saygısını artırmak için İslamiyet içerikli derslere ağırlık verilmişti (Heper,2008:81).”

Aşiret Mekteplerinde okuyan çocuklardan beklentinin yüksek olması, beş yıllık eğitimin yetersiz olacağı düşüncesini doğurmuş ve daha sonra okulda verilen eğitimin Mülkiye ve Harbiye okullarında verilecek daha üst düzeyde ama yoğunlaştırılmış bir eğitim ile takviye edilmesine karar verilmiştir (Karademir,2016:324).

Sahip oldukları tüm imkân ve ayrıcalıklara rağmen öğrenciler 1907’de yemekleri beğenmeyip isyan edince, Aşiret mektepleri kapatılmıştır.

II. Abdülhamid’in Kürtlerle iyi ilişkileri, Kürt aşiret liderlerini sarayda kabul ederek bizzat görüşmesi hediyelerle taltifi, sağladığı ayrıcalık ve olanaklar, geliştirdiği iyi ilişkiler Kürtlerin çoğu nezdinde karşılık bulmuştu. Ayrılcı fikirlerin daha açığa çıkmadığı Kürt coğrafyasında Sultan’a bağlılık inançlarının bir gereği olarak da kabul ediliyordu. Ancak şehirli ve eğitilmiş Kürt gruplar arasında milliyetçilik fikri yavaş yavaş yerleşmeye başlıyordu. Her ne kadar II. Abdülhamid dönemindeki uygulamalarla Kürtlerin ıslah ve güveni noktasında görece bir başarı sağlamış, sisteme entegre edilmiş gibi görünse de bu düşünüldüğü derecede yaygın ve derin değildi. McDowall bu hususu şu şekilde ifade eder:

“Aşiret mensuplarının askere alınması, vergi muafiyetleri, aşiret kökeni subayların ve özellikle oğullarının eğitilmesi, İstanbul’un Kürtleri imparatorluğun dokusuna daha da yakınlaştırma girişiminin bir parçasıydı. Bu esas olarak iyi bir fikirdi. Osmanlı rejimine entegre olan Kürt aşiretleri arttıkça, doğu sınırı daha güvenli

olacak ve Kürtler daha yumuşak başlı olacaklardı. Pratikte bu entegrasyon asla sağlanamadı (McDowall,2004:101).”

1.2.2. Cumhuriyet’e Doğru Kürtler

Sultan Abdülhamid’in devrilmesinde başat rol oynayan İttihat ve Terakki yeleri, böylece devlet yönetimindeki etkinliklerini de artırmış oldular. Bu noktada İttihat ve Terakkiye yakından bakmak ve Kürtlerle ilişkilerini değerlendirmek faydalı olacaktır.

İlk olarak İttihad-ı Osmani Cemiyeti adıyla 1889 yılında kurulan ve sonrasında adını değiştiren İttihat ve Terakki Cemiyetinin dört kurucusundan, ikisi Kürt’t: Arapkir’li Dr. Abdullah Cevdet ve Diyarbakırlı Dr. İşhak Skti. Özellikle İstanbul’da bulunan Kürt aydınları da Cemiyetin önemli destekçileri arasında yer aldı.

II. Meşrutiyetin ilanıyla devlet yönetiminde söz sahibi olan İTC’nin kardeşlik, adalet gibi kavramları sürekli dile getirmesi, Kanun-i Esaside yapılan düzenlemelerle özgürlüklerin alanının genişlemesi, bilhassa aydın Kürtlerde ileriye dönük kendi gelecekleri için umutlanmalarına sebep olmuştu. Karademir bu sürece dair Kürtlerin beklentilerini şu şekilde ifade eder:

“Abdülhamid’e karşı mücadele eden İttihat ve Terakki içinde bu cemiyetin hürriyetçi başarılarını Kürtler lehine bazı kazanımlara çevirmek isteyen ulusçu bir Kürt damar ta başından beri mevcuttur. Meşrutiyeti destekleyen Kürt aydınları bu sürecin sonunda kolaylıkla zgrleşeceklerini düşünmüşler ve doğal olarak be yeni düşünce ikliminin avantajlarını kullanmak ve Cemiyet’in hürriyetçi başarılarını Kürtler lehine bazı ulusçu kazanımlara çevirmek istemişlerdir (Karademir,2016:551).”

Kürtler tarafından kurulan örgütlerin faaliyetlerinde kısıtlamaya gidilmiyor, gazetelere karşı son derece toleranslı davranılıyordu. Bu anlayışın altında Cemiyet mensuplarının, Yeni Osmanlı anlayışı altında bu grupların da kendi fikirleri etrafında birleşeceklerine inanmalarıydı.

Kürtlerle ittifakını İstanbul’da bulunan Kürt aydınlarıyla sınırlı tutmak istemeyen İTC, Kürt şehirlerinde de teşkilatlanma çalışmaları yapmıştı. İTC’nin çok da uzak olmayan bir gelecekte değişecek devlet-millet tasavvurunun ideologlarından olacak olan

Ziya Gökalp'te bu süreçte önemli çalışmalar içinde olmuştur. Fakat Cemiyet Kürt bölgelerinde arzu ettikleri ilgiyi görememiştir. Bilhassa Hamidiye aşiretleri ve Abdülhamid döneminde çeşitli ayrıcalıklar elde etmiş bölgedeki aşiretler, dini gruplar Cemiyete karşı mesafeli ve hoşnutsuzdu. Kürtlerin İTC'den rahatsızlığının bir nedeni de dini sebeplerdi. Cemiyet mensuplarını seküler bulan(ki öyleydiler) Kürtler, Hilafet bağıyla Sultana güçlü bağlarını devam ettiriyordu. Diğer yandan İttihatçıların bölgede bulunan feodal ve dini yapılarla mücadele edeceğine siyasal programları içinde yer vermiş olmaları, destek almalarını zorlaştıran bir konu olmuştu (Karademir,2016:552).

Kürtlerin geneli için İTC ile ilişkilerde dönüm noktası 31 Mart Vakası(1909) oldu. İsyanın bastırılmasının ardından İttihatçılarda Osmanlılaştırma fikrine kayma olmuş ve özgürlüklerde kısıtlamalara gidilmişti. İstanbul'daki Kürt Okulu gazeteleri ve Kürt Kulüpleri kapatılmıştı. İTC'nin Osmanlılaştırmadan Türkleştirmeyi kastettiği ve bu bağlamda hareket ettiği batılı ülkelerin elçilerinin de dikkatini çekmiş ve ülkelerine bildirmişlerdi (Kutlay2015:254). Elbette bu durum Kürtlerin de gözünden kaçmadı. Kürtlerin büyük bölümü için Sultan Abdülhamid'in 31 Mart Vakası ardından halli, İTC'ye nefreti harekete geçirdi. Meşrutiyet'le başlayan bu yeni duruma en sert tepki Bitlis ve civarından geldi. Bitlis'te Molla Selim ve Şeyh Şehabettin yönetimindeki Kürtler İttihat ve Terakki rejimine karşı ayaklanmışlardır. İsyan ayaklanmanın liderlerinin öldürülmesi ile son bulsa da kendisinden sonra gelen isyanların habercisiydi. Bölge yeniden hareketlenmişti. Birkaç yıl sonra patlak veren I. Dünya Savaşı isyanları sona erdirmiş, tarafları tekrar bir arada hareket etmeye sevk etmişti (Karademir,2016:558-563).

Bu dönemde küçük bir grup tarafından yürütülen Kürt milliyetçiliğine yönelik propaganda çalışmaları sınırlı kalmış ve Kürt toplumunun geneli Osmanlı'ya ve Hilafet'e sadakatini devam ettirmişti. Akyol bu sadakatin en çarpıcı göstergesinin 1912'den 1918'e kadar aralıksız devam eden kanlı savaş ve felaket yıllarında Kürtlerin imparatorluk ordularında çarpışmaları olduğunu ifade eder (Akyol,2014:61).

İttihatçılarla ihtilaflarına rağmen savaş başladığında bunları bir kenara bırakan Kürtler, Çanakkale'den Trablus ve Şam'a kadar her cephede savaşa iştirak ettiler. 1914'te savaş başladığı sıralarda 3. Ordu bünyesinde kurulan İhtiyat Süvari Kolordusunu oluşturan yirmi sekiz alayın yirmi yedisini 'Gönüllü Aşiret Milisleri' oluşturunuyordu.

Savaş süresince Aşiret Alaylarının faaliyetleri 1914-1916 yılları arasında 3. Ordu ve 6.Ordu, 1916-1918 yılları arasında ise 2. Ordu bünyesinde yoğunlaşmıştı (Akyürekli,2016:74-75).

Savaşta yer alanlar sadece İslam kardeşliğine inanan, Osmanlı ve hilafete sadakatle bağlı olan Kürtler değildi. Seküler ve ulusalcı fikirlere sahip Kürtlerde cephelerde yer almıştı. Tan, Kürt ulusalcılığının kurucularından sayılabilecek Cemilpaşa ailesinin bütün gençlerinin bu savaşta yer aldığını ifade eder. Avrupa'nın değişik şehirlerinde üniversite öğrenimi gören Diyarbakırlı Cemilpaşa'nın oğulları İbrahim ve Cevdet ile torunları Ekrem, Kadri ve Şemseddin Cemilpaşa 1914 yılında eğitimlerini yarıda bırakarak derhal İstanbul'a dönerek savaşa gitmek için birliklere katılmış ve çoğu da şehit olmuşlardır (Tan,2011:155).

Osmanlı'nın da içinde yer aldığı İttifak Devletleri'nin I. Dünya Savaşı'nı kaybetmesi ve sonrasında Osmanlı Devletinin İtilaf Devletlerince paylaşılması, bilhassa ulusalcı Kürtler arasında yeni bir dönüm noktası oldu. Zira Mondros Anlaşması(30 Ekim 1918) ile Osmanlı Devleti fiilen son bulmuş, Kürt aydınlar kendi gelecekleri ile ilgili yeni arayış ve çalışmaların içine girmişti. Kürdistan Teali Cemiyeti tamda bu sırada, 1918 yılının sonlarına doğru kuruldu. Şimşir'in(2017) bölücülük için, Tan'ın(2011) ise Kürtlerin genel çıkarlarının sağlanması ve gelişmelerinin kolaylaştırılması için kurulduğunu iddia ettiği derneğin kurucuları Kürt aristokrat ve feodal ailelerinden oluşuyordu. Örgütlenme çalışmalarına taşradaki bazı Kürt eşraf, ağa ve beyler de katılıyordu (Kutlay,2012:159).

Kürt aydınlar arasında milliyetçi fikirlerin varlığına rağmen, bu dönemde, Kürtlerin genel yaklaşımında milliyetçilik hala geniş bir taban bulamamıştı. Bölgede yaşayan Kürtlerin politik duruşlarını belirleyen temel konu, I. Dünya Savaşı sonrasında toplanan Paris Barış Konferansı'nda, yaşadıkları coğrafyanın yeniden şekillendirilmeye çalışılan Ermenistan'ın sınırları içinde yer almasıydı. Ermeni tehdidinin yanında İslam kardeşliği ve Hilafete bağlılık Kürt aristokrasisi dışındaki Kürtler arasında, devlete bağlılıklarının temel motivasyonlarıydı (Canan,2013:96).

Kürdistan Teali Cemiyeti'nin, Barış Konferansı'nda Kürtlerin hak ve hukukunun korunması amacıyla bir heyet kurarak başkanlığına Şerif Paşa'yı getirmişti. İttihatçıların

Abdülhamid rejimine karşı yürüttüğü muhalefet hareketine de katılmış olan Şerif Paşa Konferansta özetle, Kürtlerin medeniyet yolunda ilerleme, zenginliklerini değerlendirme ve komşularıyla iyi geçinme imkânına ulaşmak için bağımsızlık talebinde bulunduğunu dile getirmişti. Şerif Paşa, Kürtlerin nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu toprakları kapsayacak bir Kürdistan'ın sınırlarını çizmek üzere uluslararası bir komisyon kurulmasını istemiştir (Canan,2013:100-101).

Şerif Paşa'nın bu talebi Kürtlerin genelinde bir tepkiyle karşılaşmış, Fransız Yüksek Komiserliğine gönderdikleri telgraflarla Paşa'yı protesto etmişler, Türklerle Kürtlerin soy ve din kardeşi olduklarını bildirmişlerdi. Hatta "Bediüzzaman Said-i Kürdi, Dava Vekili Ahmet Arif ve Binbaşı Mehmet Sıddık, Vakit gazetesinde 22 Aralık 1919 günü yayımladıkları ortak yazıyla Şerif Paşa'yı kınıyorlardı (Şimşir,2017:308)."

Kürdistan Teali Cemiyeti'nin başını çektiği bu girişim de Kürtler genelinde karşılık bulmamıştı. Kürtler Atatürk'ün Samsun'a çıkışıyla başlayan Milli Mücadele hareketine destek verecek Kurtuluş Savaşında pek çok cephede savaşıyordu.

Milli Mücadele'nin önderi Mustafa Kemal, bu süreçte Kürtlerin desteğini de arkasına almaya çalışmış süreç boyunca Türklerin ve Kürtlerin kaderinin ortak olduğu vurgusunu öne çıkarmıştı. Mustafa Kemal Kürtlere ve bölgeye yabancı değildi. 1916 ve 1917 yıllarında Silvan'da 16. Kolordu Kumandanı ve sonrasında Diyarbakır'da 2. Ordu Kumandanı olarak görev yapan Mustafa Kemal bu süreçte pek ileri gelen Kürt aşiretleri ve ileri gelenleriyle yakın ilişkiler kurmuş, bu vesileyle bölgeyi tahlil etme olanağı bulmuştu (Tan,2011:175). Kürtler ve Türkleri kardeş halk olarak değerlendiren ve devletin istikbali için Müslüman Kürt – Türk birlikteliğinin önemli bir koşul olduğuna inanan Mustafa Kemal'in yaklaşımını Canan şu şekilde açıklar:

"Mustafa Kemal Paşa, Osmanlı camiasında Kürtlerin haklarının korunmasına yönelik dönemin hâkim düşüncesine uyarak bir nevi muhtariyet sistemini benimsemiştir. Buna karşılık, "müstakil Kürdistan" fikrine ve kendi çizgisine aykırı Kürt siyasetçilerin Kürtlerle alakalı her adımına şiddetle karşı çıkmıştır. Bu nedenle Diyarbakır Kürt Kulübü'ne ve Kürdistan Teali Cemiyeti'ne karşı güçlü muhalefet örgütlemiş ve yeri geldiğinde zor kullanmaktan çekinmemiştir. Kürtlerin mukadderatını Kürt – Türk birlikteliğinde gören Mustafa

Kemal Paşa, bu cemiyetlere karşı Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerini öne çıkarmaya çalışmıştır (Canan,2013:149).”

Yine, Mustafa Kemal’in 16 Haziran 1919 da Cemilpaşazade Kasım Bey’e çektiği telgraf da bu hususa ilişkin görüşleri ile ilgili fikir vermektedir.

“[...] Kürtlerin devletten ayrılarak İngilizlerin himayesinde bağımsız Kürdistan kurlmaları teorisini tasvip etmem. Çünkü bu teori, muhakkak Ermenistan lehine İngilizler tarafından tertip edilmiş bir plandır. Bayezid Sancağı’na resmen gelen ve beraberinde bir Ermeni subayı bulunan İngiliz temsilci, o havalinin Ermenistan olduğu ve bu keyfiyetin tebliği kararlaştırılmış olduğundan, Ermeni askerleri himayesinde Ermeni muhacirlerin dönmeye başlayacağını re’sen bildirdi.

Tabii ki bunu reddettim ve edeceğim. Kürtler ile Türkler birbirinden koparılmayı kabul etmez öz kardeşler; bugün için vicdani borcumuz Kürtler, Türkler, bütün İslam unsurlar tek vücut ve tek yürek olarak bağımsızlığımızı savunmak ve vatanın parçalanmasını önlemektir. Türk ve Kürt milletlerinin yüce maksadı elde etmeye azmetmeleri sayesinde neticeden tamamen emin olabiliriz. Bende bu kanaat sarsılmazdır. Kanaatlerimin [...]Jedinilmesindeki azmimin hiçbir kuvvet karşısında değişmeyeceğini en iyi siz bilirsiniz. Kürt kardeşlerimin hürriyeti ve refah ve ilerlemesinin vasıtalarını sağlamak için sahip olmaları gereken her türlü hukuk ve imtiyazların verilmesine tamamen taraftarım. Fakat Osmanlı Devleti’ni parçalanmaya uğratmamak şartıyla görüşüme katılacağınızdan şüphe etmem (Canan,2013:158).”

Kaynaklar Kürtler ve olası bir Kürdistan fikrine karşı Mustafa Kemal’in yaklaşımını net bir şekilde ortaya koymasına rağmen, Cumhuriyet dönemi boyunca ve hatta günümüzde Kürtlere özerklik vaadi verildiği sıklıkla dile getirilir. Mustafa Kemal’in Kürtlere özerklik verdiğine dair görüşlerin temeli İzmit’te gerçekleşen bir basın toplantısına dayanır. Yeşiltuna Atatürk’ün burada özerklikten değil “bir çeşit özerklikten” bahsettiğini söylemektedir. Toplantının yapıldığı gün itibariyle 1921 Anayasa’sının hala yürürlükte olduğunu ifade eden Yeşiltuna, bu anayasada iller yönetimine ilişkin maddede öngörülen özerkliğin, Atatürk’ün bahsettiği özerklik olduğunu ve Atatürk’ün yalnızca

Kürtler için değil, bütün iller için sözünü ettiği özerkliği öngördüğünü ifade eder. 1924 Anayasası ile bu madde kaldırılmış ve yerel yönetimlere yalnızca tüzel kişilik tanınarak “bir çeşit özerklik” asla hayata geçmemiştir (Yeşiltuna,2015:26-27).

Bu arada belirtmek gerekir ki Erzurum, Sivas ve Amasya’da yapılan kongrelere Kürtler de katılım sağlamış, millet Osmanlı Camiası olarak tanımlanmış ve Kürt – Türk birlikteliği taraflarca kabul edilmiştir. Osmanlı vatanının bütünlüğü ve Saltanat ve Hilafete bağlılıkta yine taraflarca kayıt altına alınmıştır. Kutlay, Özellikle Amasya Protokolü’nde Kürt kimliğinin resmen kabul edildiğini ve saygın ve eşit bir şekilde geliştirileceğinin sözünün verildiğini ifade eder. Bununla beraber, Mustafa Kemal’in en başından beri ulus- devlet fikrine sahip olduğunu, ancak geleceğe dair belirsizliklerin ortaya koyduğu hassasiyetler dolayısıyla bunu ifade etmediğini, geniş tabanlı bir mücadele verilmesi gerektiği için bunun ustaca gizlendiğini söyler (Kutlay,2012:161-162).

Türkler ve Kürtlerin birlikte devletin geleceğini koruma ve kurtarma gayretlerinin devam ettiği dönemde isyanlar da yaşanıyordu. 1919 ile 1921 sonu arasında toplam 23 isyanın dördü Kürtlerin bulunduğu bölgelerde gerçekleşti ve sadece üçüne Kürt aşiretleri katıldı: Cemil Çeto’nun aşiretinin İsyanı(Mayıs 1920), Milli Aşiretinin İsyanı (1920 yazı), Koçgiri İsyanı (1918-1921) (Kirişçi ve Winrow,2007:96). Bu da Kürtlerin genel yaklaşımının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Zira bu noktada hala Kürtleri topyekûn harekete geçiren baskın bir milliyetçilikle karşılaşmıyoruz. Belli çevrelerle sınırlı kalan Kürt milliyetçiliğinin ulusal bir harekete dönmemesinin en önemli nedeni, Kürtlerin ortak bir öz bilinçliliğe sahip olmamasıydı. Aşiretlerden oluşan Kürtlerde, aşiret reislerinin kendi aralarındaki çekişmelerin onları bir lider etrafında örgütlenerek harekete geçmekten alıkoyduğunu görüyoruz (Kirişçi ve Winrow,2007:94-102).

Yeni Türkiye Cumhuriyeti’ne giden süreçte Kürtlerin yaklaşımlarını iki grupta toplayabiliriz:

“Birlikte yaşama yanlıları: Kürtlerin ezici çoğunluğunun fikirlerini temsil eden, Türklerle birlikte yaşamaktan yana olan grup. Birlikte yaşamaktan yana olan ve Halife’ye bağlılıkla İslam kardeşliğini esas alanların siyasal önderi Kürdistan Teali Cemiyeti’nin başkanı Seyyid Abdülkadir’dir. Bu dönemde Kürt ağa, bey, şeyh, eşraf ve aydınlarının çok büyük bir kesimi Seyyid Abdülkadir gibi düşünmektedir.

Ulusalıcı – Milliyetçi Kürtler: Modern ulusalıcı fikirlerden etkilenen, yeni dönemde Mustafa Kemal ve diğer Türk yöneticilere güvenmeyen, Kürtlerin kendi kaderlerini tayin ederek bağımsız bir Kürdistan kurmaları gerektiğini savunan grup. Bu dönemde başını Bedirhani, Baban ve Cemilpaşa ailelerinin bir kısım fertlerinin çektiği “bağımsız Kürdistan” fikrini savunanlar küçük bir azınlıktır (Tan,2011:155).”

1.3. Cumhuriyet Öncesi Kürt Milliyetçiliğinin Durumu

Bin yıllardır yaşadıkları coğrafyanın yerlisi olan Kürtler ’in devlet kuramamaları pek çok sebebe bağlanmış ve yaşadıkları coğrafyalarda hüküm sürmüş ve var olan devletler, Kürt milliyetçileri tarafından en önemli faktör olarak gösterilmiştir. Durum bu gün de hala böyledir. Ancak tarihsel süreç dikkatle incelendiğinde Cumhuriyete kadar gelen süreçte Osmanlı’nın son dönemlerinde marjinal bir aydın hareketi olarak kalmaktan öteye gidemeyen kıpırdanmaları saymazsak, Kürtler arasında milliyetçiliğin, etnisite bilincinin çok yaygın olmadığını görürüz. Ünlü Kürt şairi ve âlimi ve Ahmed-i Hani (1650-1707) haricinde neredeyse 19. y.y.’ a kadar Kürt halkı adına düşünce ürettiğine dair kanıt bulunmamaktadır (McDowall,2004:22). Hani’yi de diğer Kürt âlimlerinden ayıran en belirli özelliği budur. Ahmed-i Hani Mem ü Zin adlı eserinde Fars’ın Türk’ün hâkimiyetinde yaşamaktan duyduğu rahatsızlığı anlattığı gibi Kürtlerin neden devlet kuramamış olduklarını da anlatır aslında.

“Mümkün mü bir hükümdar çıksın içimizden? / Mümkün mü bir padişah çıksın içimizden?

[...]

Eğer biz Kürtlerin de bir padişahı olsaydı / Ve Allah o padişaha bir taç layık bulsaydı

O padişaha tayin edilmiş olsaydı bir taht / O zaman açılacaktı bize yepyeni bir baht

Eğer olsaydı o padişahı giyeceği bir taç / Elbette o zaman biz de görecektik revaç

[....]

Olmazdık başkasının yönettiği miskinler / Türk ve Farslara yenilip emrine girenler

[...]

Gerçi o kavimlere bağımlı olmak ayıptır / Ama, bu Kürt ileri gelenlerinin bir ayıbıdır

Bu, Kürt hükümdar ve beylerinin ayıbıdır / Şair ve fakir kesimlerin ne güçleri vardır

Kimler uzatmış ise kılıca ellerini / Erkekçe elde etmişler kendi devletlerini

[...] (Yıldırım,2016:152-154).”

Görüldüğü gibi döneminin çok ötesinde milliyetçi duyguları dile getiren Hani, Kürtleri bir devlet çatısı altında toplayacak bir padişahın özlemini dile getirir ve böylece Fars ya da Türk hâkimiyeti altında yaşama ayıbından kurtulacakların işaret eder. Sonrasında Kürtlerin cesaretine methiyeler dizip, bu cesaretin neden devlet kuramadığını da söyler ve bu gün bile cevabı aranan bir sorunun cevabını yüzyıllar öncesinden verir:

“Hem mertlik, hem gayret ve cömertlik / Hem erkeklik, hem hamiyet ve yiğitlik:

Kürt kabilelerinin mühürüdür tüm bunlar / Onlar gayret kılıcıyla adaleti sağlamışlar

Kürtler cesaretle ne kadar gayretli iseler / Minnet çekmekten de o denli nefret ederler

Onlardaki bu himmet ve yüksek onur / Minnet yüklerini çakmaya engel olmuştur

Bunun için hiçbir zaman ittifak etmezler / Sürekli birbirlerine diklenip isyan ederler

Eğer birlik ve beraberlik içinde olsaydık / Birbirimize uyup ittifakımızı kursaydık

Tamamıyla Romalılar, Araplar ve Farslar / Hepsi de bizim için hizmetçi olacaktırlar.

O zaman tamamlardık dini ve devleti / Elde edecektik hem ilmi hem hikmeti

[...] (Yıldırım,2016:155-156).”

Ahmed-i Hani bu beyitlerde bir devlet kurabilecek güç kuvvet ve cesarete sahip olan Kürtlerin bir diğer önemli özelliğinin de minnet etmekten nefret etmek olduğunu belirtir. Bu yüzden ittifak kuramadıklarını, aralarında birlik ve beraberlik tesis edemediklerini ve kendi aralarında isyanlar olduğunu söyler. Aslında bu durum Kürt halkının genel bir karakteristiği olarak daha uzun yüz yıllar devam edecek ve Kürtlerin bir arada hareketinin önünde engel olmaya devam edecektir.

Ahmed-i Hani'den yaklaşık iki yüz yıl sonra yine bir Kürt şairi olan Hacı Kadiri Koyi (1815 – 1897) milliyetçiliği özendiren şiirler kaleme aldı. Söylemleri Avrupa türü etnik milliyetçiliğin izlerini taşıyan, halkın birliğini isteyen Hacı Kadiri Koyi, yöneticileri ve dini liderleri eleştirdi, Kürt liderlerinin sahip oldukları yanlış anlayışlarıyla gelişmeye engel olduklarını ifade etti. Bir devlete sahip olmayı isteyen ve öneren Koyi, Kürt diliyle laik eğitim verilmesi, Fransızca öğrenilmesi ve Kürtçe'nin resmi dil olması fikirlerini öne çıkardı (Kutlay,2011:35).

Ancak bu iki örnek de gerek kendi dönemlerinde gerek se kendi dönemlerinden sonrasında Kürt milliyetçiliğine dair kuvvetli bir bilincin var olduğunu ispat etmek için yeterli değildir. Her iki isimde daha çok bu bilincin var olmamasının isyanındadır aslında.

Osmanlı Millet Sistemi temel vurgusu inancın evrenselliği idi. Bu vurgu için etnisite ve dil farklılıkları bir tehdit değildi ve kendi başına özel bir hiçbir şey yapmadan bu iki unsurunda geçersiz kılınmasını sağlamıştı (Karpas,2013b:156). Bunu milliyetçiliğe karşı bir tedbir düşüncesiyle değil, Hilafetin temsilcisi bir imparatorluğun gerçeği olarak görmek gerek. Özellikle 19. y.y. ile birlikte devleti bir arada tutmak için inanç birliği üzerinde çok durulan ve siyasetin dillendirdiği bir konu olmuş ama diğer milletler nezdinde çok etkili olmamıştı. Cumhuriyete doğru gidilen süreçte Kürtler için en devlete bağlılığı sağlayan en önemli motivasyon kaynağı hala dindir. Dini milliyetin önünde tutmuş, dini için savaşmış, din kardeşliği adına başka halklara intisap etmekten çekinmemiş bir halk olan Kürtler'de, milliyetçi duyguların çok geç gelişmesinin sebebi olarak Akyol(2014), Özer (2010) ve birçok araştırmacı bu güçlü din olgusuna işaret ederler. “ Oysa devlet projesi bir milli projedir, dini bir proje değildir (Özer,2010:376).”

Bir ulus olma, devlet kurmanın önündeki engellerden bir diğeri de geleneksel aşiret yapısıydı. Aşiretler kapalı, tekil, kendine dönük bir sistemdi birlik olmak ise ancak çoğulcu, dışa dönük bir organizasyonla mümkündü. Aşiretler böylesi bir organizasyonu kurabilme imkân ve yeterliliğinden çok uzaktı. Başta Ahmed-i Hani'nin Mem ü Zin eserinden de aktardığımız gibi, bu yapı başka bir kendi gibi birliğe minnet etme refleksinden çok uzaktı. Kan bağından aldıkları gücü paylaşmak istemiyorlardı(Özer,2010:382). Kirişçi ve Winrow bu durumu etnik bir öz bilinçliliğe sahip olmamak şeklinde açıklar (2007:94).

McDowall'a göre Kürtler arasında bir toplum oldukları anlayışı 20. y.y. 'ın başlarında gelişmeye başlamıştır (2004:22). Fakat anlaşılacağı üzere hala çok güçlü değildir. Bir devir kapanıp Cumhuriyetle yeni bir devrin başladığı bu günlerde Türk-Kürt kardeşliğine bu coğrafyanın ayrılmaz kardeş unsurları olduklarına inanıyorlardı. Ve unutmamak gerekir ki Sultan hala halifeydi ve hilafet kurumu varlığına devam ediyordu.

II. BÖLÜM

2. CUMHURİYET VE KÜRTLER

2.1. Genç Cumhuriyet'in Kürtlerle İmtihanı

Kurtuluş Savaşı'nda omuz omuza mücadele vererek, bir kurtuluş destanı yazan Kürtler ve Türkler için Cumhuriyet'le birlikte yeni bir süreç başlıyordu. Kongreler döneminde ve savaş süresince Kürtlerin varlığını kabul eden hatta yerel bir özerklikten, imtiyazlardan bahsedilen süreç unutulmuş, yeni Cumhuriyet tek bir ulus kimliği üzerinden inşa edilmeye başlanmıştır. Ve ilerleyen süreçte bunun için ne gerekirse yapılacaktır. Atatürk'ün İzmit'teki toplantıda söyledikleri, Kurtuluş Savaşına gidilen süreçte Kürt ileri gelenlerine gönderdiği mektuplardaki Kürtlerin varlığının tanınması ve haklarının korunması yönündeki söylemler bir hatıra olarak kalacaktı.

Yayman bu süreçte iki Mustafa Kemal olduğunu söyler. Bunlardan birincisi, yukarıda da belirttiğimiz gibi Kürtleri tanıyan ve onlarla birlikte yürüyen bir aktörken ikincisi, Şark Islahat Planından başlayıp Dersim Islahat Planı'yla devam eden süreçte inkârcı ve asimilasyoncu bir siyasete izin veren Mustafa Kemal'dir. Cumhuriyet'in Kürt siyaseti ve resmi görüşüne ikinci Mustafa Kemal'in fikirleri yön vermiştir (2011:35).

Süreç, kendilerine söylenenlerin gerçeği yansıtmadığına, sadece savaş dönemini atlatmayı amaçlayan konjonktürel bir durum olduğuna inandığı için Cumhuriyet kadrolarına mesafeli yaklaşan Kürtleri haklı çıkartır bir yöne evrilmişti.

Cumhuriyetin ilanının ardından Kürtlerde hayal kırıklığına sebebiyet veren önemli konulardan biri Musul oldu. Yeni Cumhuriyet'in, çabalarına rağmen Misak-ı Milli sınırları içinde yer alan Musul'un sınırlar içinde kalmasını sağlayamaması, Kürtler arasında devlete karşı güven problemini derinleştirdi. Kurtuluş Savaşı'nda mücadele etmiş pek çok Kürt kendini aldatılmış hissetti (Kirişçi ve Winrow,2007:93).

Hilafetin kaldırılması ise telafisi mümkün olmayacak derin bir yara açtı ve o döneme kadar sınırlı bir çevrede kalan Kürt milliyetçiliğinin daha geniş bir alanda yayılmasına neden oldu. Yeni bir devletin kurulma sürecinde modernleşmeyi kendine referans olarak alınan bu dönemde, hilafetin kaldırılması acil ve zorunlu bir adım olarak görüldü. Atatürk, TBMM dışında siyasi bir otoritenin varlığını hem milli egemenliğe hem

de modernleşmeye engel olarak görüyordu. Böylece modern ulus-devletin önündeki en önemli engel olan Halifelik 3 Mart 1924'te kaldırıldı (Akyol,2014:86). Aynı gün Şeyhülislamlık ile Şer'iyye ve Evkaf Vekaleti de kaldırılmış, eğitim sisteminin tümünü laikleştiren Tevhid-i Tedrisat Kanunu meclisten geçmişti. Değişiklikler bunlarla sınırlı değildi. 1924 Anayasasıyla Kürtlerin dili, kültürü ve hatta kendisi yok sayılıyordu (Demircan ve Akbaş,2015:441). Kısa sürede kendileri için tehdit olarak değerlendirdikleri bu düzenlemelerin yapılmış olması Kürtleri şaşkınlık ve endişeye sevk etti. Romano bu durumu şöyle açıklar: “Padişahlığı, halifeliği ve Osmanlı-Müslüman mirası kurtarmak için mücadele ettiklerini düşünen Kürtler birden gerçeğin farkına vardılar. Kürt özerkliğini ya da bağımsızlığını bekleyenler birdenbire Kürt halkının, dilinin ve kültürel varlığının inkâr edildiği bir devletle karşı karşıya kaldılar (2010:58).”

Özellikle hilafetin kaldırılması Kürtler'i devlete bağlayan en güçlü bağı koparmıştı. Zira İslam kardeşliği bu birliktelikte Kürtler'in geneli için temel referanstı. Bu düzenlemeler Kürt milliyetçileri tarafından, devlete sadakatini devam ettiren Kürtleri kendi taraflarına çekmek için kullanıldı. Özellikle Hilafetin kaldırılmasıyla artık hükümeti dinsizlikle suçlamak mümkün olmuştu ve devamında gelen uygulamalar bunu haklı çıkaracak nitelikteydi (Van Bruinessen,2010:413).

Daha öncede belirttiğimiz gibi 1919 ile 1921 arasında çıkan 21 isyanın sadece dördü Kürtlerin olduğu bölgede ve sadece üçü Kürtlerin katılımıyla gerçekleşmişken, Cumhuriyetin ilanından sonra çıkan 18 isyanın 17'si Kürt isyanıydı (<http://baskinoran.com>:2010).

Tüm bu gelişmeler Kürtçü örgütlerin de işlerini kolaylaştırıyordu. 20. y.y.'ın başlarında kurulan Kürt Teavün ve Terakki Cemiyeti gibi, Kürdistan Teali Cemiyeti, Hevi gibi dernekler ayrılıkçı fikirlerini toplumun geneline kabul ettirmeyi başaramamıştı. İlk örgütler daha çok devlet içinde resmi görevleri olan, eğitilmiş, Kürt ileri gelenlerin ailelerinin üyeleri tarafından kurulmuştu. Bu profilleri ve düşünce tarzlarıyla Kürt toplumunun geneline liderlik edebilecek bir tablo çizmiyorlardı. Van Bruinessen ilginç bir tanımlamayla bu gibi örgütlerin bir kitle hareketinin başını çekemeyeceklerini, onlar için politikanın salon efendisi oyunu olduğunu söyler (2010:414).

Fakat 1923'te kurulan bir örgüt kendinden öncekilerin yapamadığını yapacak, dönemin uygulamalarını lehine kullanarak, milliyetçi duyguların ve ayrılıkçılık fikirlerinin geniş dindar Kürtler arasında da karşılık bulmasını sağlayacaktı.

Azadi bir isyan çıkartarak Türkiye'den ayrılma fikrini dile getiren, gizli bir Kürt milliyetçi örgüttü. Azadi'nin kurucuları kendinden önceki örgütlerdeki gibi kentli kalburüstü isimler değil, daha çok askeri deneyime sahip kişilerdi ve merkezi Ankara ya da İstanbul değil 8. Ordunun da bulunduğu Erzurum'du (Van Bruinessen,2010:412). Örgütün niyetlendiği ayaklanmanın başarıya ulaşabilmesi için aşiretler arasındaki bölünmüşlüklerin üstesinden gelmek gerekiyordu. O yüzden aşiretler nezdinde saygın ve sözü geçen bir isim bulunması gerekiyordu. Azadi'nin belirlediği isim Şeyh Sait'ti. Geleneksel Kürt toplumunda şeyhler, aşiret bağlılıklarının üstünde bir öneme sahiptiler. Aşiretler arasındaki çatışmalarda aracı ve çözüm unsuru olarak güvenilir kişilerdi. Azadi Şeyh Sait'in aşiretleri Kürt milliyetçiliği etrafında birleştirebilecek güç cazibeye sahip olduğuna inanıyordu (Romano,2010:61).

O yıllarda hala Kürtlerin genelinde yerleşmiş, onları harekete geçirecek bir etnik farkındalık ya da bilinçten söz etmek mümkün değildi. Kürt toplumunun geneli için din hala en güçlü motivasyondur ve bu topluluğu bir ayaklanma için harekete geçirmek ancak bu dini duyguları kullanmakla mümkün olabilirdi (Akyol,2014:105). Azadi bunun farkındaydı.

Azadi ilk kongresini 1924 yılında yaptı. Katılımcılar arasında Şeh Sait'te bulunuyordu. Kongreye katılan Hamidiye Alaylarının komutanları çekingen davranırken Şeyh Sait hükümetin Kürtlere karşı olan politikalarının sertleştiğini ifade ederek, katılımcıları Kürdistan'ın bağımsızlığı için ikna etmeye çalışıyordu. Kongrede alınan kararlardan en önemlisi Kürdistan'da genel bir ayaklanma çıkartılacağı ve ardından bağımsızlığın ilan edileceği idi. İsyan detaylı bir şekilde planlanmalıydı. Bunu zaman alacağı göz önünde bulundurularak isyanın tarihi Mayıs 1925 olarak kararlaştırıldı (Van Bruinessen,2010:412).

İsyan için hazırlık yapan Şeyh Sait "Bizim Türklerle müşterekimiz, din, şeriate dayalı devlet ve halifeydi. Fakat Türkler, tek taraflı bir kararla halifelğe son verdiler. Ortak noktamız ortadan kalktı. Bu durumda biz Kürtlere, kendi yolumuza gitme,

özgürlüğümüzü kazanıp kendi geleceğimizi kurtarma hakkı doğdu.” diyordu (alıntılayan Demircan ve Akbaş,2015:450).

2.1.1. Şeyh Sait İsyanı ve Sonuçları: Takrir-i Sükûn ve Şark Islahat Planı

Hazırlıkları tamamlanarak Mayıs 1925’te başlaması planlanan isyan, hesapta olmayan bir şekilde erken başladı. Şeyh Sait Şubat 1925’te yanında kalabalık bir grup adamıyla, kardeşi Abdurrahman’ın Ergani’nin Eğil bucağına bağlı Piran Köyü’ndeki evine gelir. Aynı günün akşamında jandarma köye gelerek, Şeyh Sait’in adamlarının arasında kaçak mahkûmlar olduğunu ve onları kendilerine teslim etmelerini söyler. Ancak Şeyh, kendisi köyden ayrılana kadar arananları almamalarını, o ayrıldıktan sonra almalarını ister. Burada belirtilmesi bir gereken husus, bu talebin oyalama amaçlı değil, tamamen kültürel sebeplerledir. Zira Kürt geleneklerinde kişinin yanındakini düşmanına teslim etmesi onur kırıcı bir hareketti ve Şeyh bu yüzden jandarmanın istedikleri adamları kendisinin köyden ayrılmasından sonra almalarını istiyordu. Ancak jandarma teklifi kabul etmeyip talebinde ısrarlı olunca silahlar çekilmiş ve böylece isyan planlanandan önce başlamıştı (Demircan ve Akbaş,2015:451). Çeşitli bölgelerden katılımcılarla isyan büyümüş Genç, Hani, Bingöl, Elazığ da hareketlenmişti. İsyancılar hızla ilerliyordu. Diyarbakır’a doğru yola çıkılmıştı.

Başlarda isyanı basit çetecilik olayı gibi değerlendiren bir grup da vardı. Öyle ki Başbakan Fethi Okyar’ın meselenin ciddiyetini anlamadığını düşünen Atatürk, Okyar’ın bu işin üstesinden gelemeyeceğine kanaat getirerek, İnönü’yü Ankara’ya çağırır. İki ismin görüşmesinde sert önlemler alınması kararlaştırılır. Bu önlemlerin uygulanabilmesi için Fethi Okyar istifa ettirilmiş ve İnönü yeniden başbakan olmuştur (Toker,2010:100).

Şeyh Sait kuvvetleriyle Diyarbakır’a saldırır. Bu saldırıda Türk kuvvetleri kayıplar da verir ama Nisan’ın ikinci haftasından itibaren duruma hâkim olur ve Şeyh Sait İran’a kaçmak üzereyken yakalanır (Yeşiltuna,2015:28).

Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı’nı çok yakın geçmişte yaşamış ve etnik milliyetçiliğin nelere mal olduğunu, koca bir imparatorluğun nasıl parçalandığını görmüş olan Cumhuriyet’in kurucu kadrolarının, bu isyan dalgasıyla benzer şeyler yaşama endişesi muhtemeldir ki açığa çıktı. Yeni bir ulus-devlet kurma

sürecinde karşılaşılan bu isyan Atatürk ve İnönü'nün görüşmelerinde kararlaştırıldığı gibi sert tedbirlerle bastırıldı.

İsyana yabancı desteği çok tartışıl原因en bir konu olmuştur. Genel Kurmay belgelerinde İngilizlerle bir anlaşma yapıldığına yer verilir. Ancak bu yardım isyanın gerçekleşmeyen ikinci aşaması için planlanmıştır. Anlaşmaya göre gerekli silah, cephane ve para şeklinde yapılacak olan bu yardım ancak Diyarbakır düştükten ve Musul sınıрыyla temas sağlandıktan sonra yapılacak, para yardımının ilk taksiti 250.000 altın olacaktı (Yazar Yok,2012:137).

Azadi şeyhlerin katılımıyla ayaklanmaya dini bir görünüm verilerek, bu şeyhlerin takipçilerinin destek ve katılımının sağlanacağını öngörmüştü. Şeyhlerin aşiretler üzerindeki nüfuzunu kullanma sebebiyle olmalı ki isyancıların açtığı beş cephenin dördünün komutanı şeyhlerdi ve Şeyh Sait başkomutandı (Van Bruinessen,2010:415).

İsyanın dini reflekslerle, din adamları tarafından çıkarıldığı görüntüsü verilmeye çalışılmasına rağmen, Atatürk 7 Mart 1924'te isyanla ilgili beyanında, isyanın asıl amaçlarını gizlemek için dini bir maske olarak kullanan, kanunen mücrim(suçlu) bazı Kürt şahsiyetler tarafından çıkarıldığını ifade ediyordu (www.sabah.com.tr:2014). Şeyh Sait'in yakalandıktan sonra anlattıkları bu gerçeği ortaya koymaktadır. Sorgusunda bu işin ne önünde ne arkasındayım, herkes gibi içindeyim diyen Şeyh Sait, şeriat hükümlerinin hükümet tarafından uygulanmasını istediğini bunu kimseden saklamadığını söyler. Ancak onların davası, fikri başka dediği Yusuf Ziya Bey'den Kürt hükümeti kurmak istediklerini duyduğunu anlatır (Mumcu,2017:102).

Şeyh Sait ve arkadaşları 14 Mayıs 1925'te Şark İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmaya başlandı, 28 Haziran günü haklarındaki karar kesinleşti. Aralarında Şeyh Sait ile Şeyh Abdullah'ın da bulunduğu 48 kişinin idamına karar verildi (Yeşiltuna,2015:31).

Şeyh Sait İsyanı Türkiye Cumhuriyeti için bir dönüm noktası oldu. Sınırlı bir grup tarafından dillendirilen Kürt milliyetçiliği daha geniş bir alanda taban buldu. Merkezileşme, laikleşme ve Türkleştirme çalışmaları hız kazandı, yeni rejimi radikalleştirdi ve isyanlar birbirini izledi. İsyancılar kadar Kürtler için de dönüm

noktası oldu. Kürt toplumu içinde daha geniş bir kitleye ulaşan etnik milliyetçilik kök salmaya başladı.

Şeyh Sait İsyanı'nın sebep olduğu ortam olağanüstü tedbirlerin alınmasını beraberinde getirdi. İsmet İnönü daha bir yıl önce Başbakanlığı döneminde Kasım 1924'te, yaşanabilecek olumsuzluklara karşı sıkıyönetim ilanını istemiş ancak kabul edilmemişti. İnönü bunun üzerine istifa etmiş ve daha ılımlı Fethi Okyar Başbakan olmuştu. Şeyh Sait İsyanı sürecinde daha önce bahsettiğimiz gerekçelerle İnönü tekrar Başbakan olunca, ivedilikle Takrir-i Sükûn meclise getirildi. 4 Mart 1925 günkü meclis oturumunda görüşülen öneriyle ilgili muhalif sesler de yükseldi. Dersim Mebusu Feridun Fikri Bey kanunun anayasaya, Cumhuriyet ilkelerine ve milli hâkimiyetin ruhuna aykırı olduğunu söylerken, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası Başkanı Kazım Karabekir “bu kanunu kabul etmek Cumhuriyet için bir şeref değildir” diyordu (Toker,2010:105). Muhalif görüşlere rağmen kanun aynı gün 22 ret oyuna karşılık 122 oyla kabul edildi (Yeşiltuna,2015:30).

Üç maddeden oluşan kanun şöyledir:

“1. madde: İrtica ve isyana memleketin toplumsal düzen ve huzur ve sükunu ve emniyet ve asayişini bozmaya yönelik her türlü örgütlenmeleri, kışkırtmaları, yüreklendirmeleri ve yayınları, Hükümet Cumhurbaşkanının onayı ile ve kendi başına yasaklamaya yetkilidir. Bu tür eylemleri işleyenleri Hükümet İstiklal Mahkemesi'ne tevdi edebilir.

2. Madde: Bu kanun yayımlanması tarihinden itibaren 2 yıl süreyle yürürlükte kalacaktır.

3. Madde: Kanun Hükümet eliyle uygulanır (Toker, 2010, s. 104).”

2 yıl süreyle yürürlükte kalması öngörülen kanunun süresi uzatılmış ve 1929'da yürürlükten kaldırılmıştır.

Şeyh Sait İsyanı devletin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine dair politikalarının şekillenmesinde belirleyici bir unsur oldu. Sıkıyönetim kararına rağmen daha kalıcı ve uzun vadede sonuç verecek tedbirler alınması, politikalar belirlenmesi

gerekiyordu. Sorunun iyi tahlil edilmeli ve Kürt milliyetçiliği fikri bitirilmeliydi. Meclis Başkanı Abdülhalik Renda ve İçişleri Bakanı Cemil Ubaydın bölgede incelemelerde bulunarak, tespitlerini raporlar haline getirdiler. Bu raporlardan yola çıkarak ortak bir rapor hazırlamak için kurulan ve Başbakan İsmet İnönü, İçişleri Bakanı Cemil Ubaydın, Adalet Bakanı Mahmut Esat Bozkurt, Meclis Başkanı Abdülhalik Renda ve Genelkurmay İkinci Başkanı Kazım Orbay'dan oluşan komisyon böylece Şark Islahat Planını hazırlar. Bilhassa doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşanan sıkıntılarla ilgili nasıl bir yol haritası takip edileceğini ortaya koyan planın özeti şudur:

1. “ Şark vilayetlerinde devam eden sıkıyönetim planının uygulanması tamamlanıncaya kadar devam edecektir. Türkiye beş Umumi Müfettişlik bölgesine ayrılacaktır ve Hakkari, Van, Muş, Bitlis, Siirt, Genç, Diyarbakır, Mardin, Urfa, Siverek, Elaziz, Dersim, Malatya, Ergani, Beyazıt ile Pülümür, Kiğı ve Hınıs bu bölgede bulunacaktır.
2. Sivil ve askeri mahkemelerde asker ya da sivil yerli hâkim bulunmayacaktır.
3. İsyanı teşvik ve idare etmiş olanlar ile bunların akrabaları, hükümetin şarkta kalmalarını muvafık görmediği eşhas ve aileler garpte hükümetin göstereceği yerlere nakledilecektir.
4. Tali memurluklara dahi Kürt memurlar atanmayacaktır.
5. Hakkâri ve Van vilayetlerinde bulunan askeri tabulara ilave yapılmalıdır. Silahların toplanmasına ve silah taşınmasının yasaklanmasına karar verilmiştir.
6. Türkçeden başka dil konuşulması yasaklanmıştır. Kürtlerin Kürtçe konuşmalarının önüne geçmek için kız okullarının sayısının artırılarak özellikle kadınların Türkçe konuşması sağlanacaktır (Yeşiltuna,2015:36).”

Sıkıyönetimin ilanı ve beraberinde gelen bu tedbirlerle Hükümetin Kürtleri Türkleştirmeye çalıştığı ve böylece Türk nüfusa entegre etmeye çalıştığı araştırmacılar arasında genel kabul gören bir görüştür. Daha çok 1930'larda kendi gösterecek olan ulus-devlete geçişin ve farklı etnik kimlerinin reddinin işaretlerini taşıyan plan, Kürt meselesine dair bundan sonra yapılacak çalışmalara referans metinlerden biri olmuştur (Yayman,2011:79)

Bölgede güvenliğin sağlanması amacıyla plandan iki yıl sonra yerleştirme yasası kabul edildi. Yasayla, Diyarbakır ve Ağrı çevresinden, Şeyh Sait İsyanına katılmış ve

bundan sonra herhangi bir kalkışmaya katılma potansiyeli olanlar, isyan sonrası İran, Irak, Suriye'ye firar edenlerin yakınları ve dini duyguları kullanarak halkı kandırmaya çalışanlar olarak belirlenen 1400 kişi batı illerine sürülecektir. Yasaya gerekçe olarak tehlike içinde bir doğunun Cumhuriyete yakışmadığı gösterilir. Ancak göç ettirilen 1400 kişinin bir kısmı kısa süre affedilerek, bölgelerine geri döndü (Yeşiltuna,2015:37).

2.1.2. Umumi Müfettişlik

Umum müfettişliği Cumhuriyet'le başlamış bir uygulama değildi. Geçmiş Tanzimat'a kadar uzanmaktadır. Osmanlı'nın son dönemlerinde imparatorluğu ayakta tutmak amacıyla ağırlık kazanan merkezileşme çalışmalarının bir sonucu olarak Sultan Abdülhamid döneminde güvenilir kişiden seçilen idareciler Arabistan ve Balkanlar'da çeşitli bölgelerde görevlendirilmişti. Bu bölgelerde asayişin ve düzenin temini için kurulan Umum Müfettişlik 1908'den sonra kaldırıldı. Daha sonra Ankara Hükümeti 1921 Anayasasında Umum Müfettişliklerin kurulmasına izin verilmiş ancak meclisteki görüşmelerde tartışmalara sebep olunca gündemden çekilmişti. Şeyh Said İsyanı konunun tekrar gündeme gelmesine neden oldu. Şark Islahat Planıyla yol haritasını belirleyen hükümet, Umum Müfettişliğini tekrar gündemine aldı ve 25 Haziran 1927'de kanun çıkarıldı. Umum Müfettişlik Teşkiline Dair Kanunla merkeziyetçi ve sıkı denetimi esas alan beş Umum Müfettişlik kuruldu. Diyarbakır merkezli kurulan Birinci Umum Müfettişlik Elazığ, Urfa, Hakkâri, Bitlis, Diyarbakır, Siirt, Mardin ve Van illerini içine alıyordu. Trakya Bölgesinde kurulan İkinci Umum Müfettişlik Edirne, Tekirdağ, Çanakkale ve Kırklareli illerinden oluşuyordu. 1935 yılında kurulan Üçüncü Umum Müfettişliğin merkezi Erzurum'du ve Erzurum, Kars, Gümüşhane, Trabzon, Çoruh, Erzincan ve Ağrı illerinden oluşuyordu. Dersim hadiseleri öncesinde kurulmuş olan dördüncü Umum Müfettişlik, Dersim Merkez olmak üzere Elazığ, Erzincan, Dersim ve Bingöl illerinden oluşuyordu. Son olarak beşinci Umum Müfettişlik Adana'da kurulmuştu. İçel, Hatay, Adana, Gaziantep ve Maraş illerini içine alıyordu (Yayman,2011:85-89).

Umum Müfettişler günlük işlerden, güvenliğe kadar her konuda yetkiliydiler. Aldıkları tüm kararları anında uygulama yetkisine sahiptiler. Kuruldukları bölgelerde merkezi denetim ve kontrolün artırılmasını sağlayan Müfettişliklere atanan kişilerde özel olarak seçilmişti. Her biri Atatürk'ün güvendiği isimler içinden seçilmiş üst düzey

bürokratlardı. İbrahim Tali Öngören milletvekilliğinden istifa ederek bu göreve gelmişti. Abidin Özmen, Hilmi Ergene, Avni Doğan, Tahsin Uzer, Hüseyin Abdullah Alpdoğan, Nazif Ergin umum müfettişlik yapmış isimlerdendir (Yeşiltuna,2015:33). Müfettişlikler 1957 yılında tamamen kapatılmıştır. Ancak 1980’lerde başka bir kimliğe bürünmüş olarak tekrar karşımıza çıkacaktı.

2.1.3. Ağrı Ayaklanması ve İskân Kanunu

Ağrı İsyanı Yeni Cumhuriyet’in ilk yıllarında karşılaşılan önemli ve uzun süren isyanlardan biriydi. Şeyh Sait Ayaklanması Yeni Cumhuriyet’in karşılaştığı ilk büyük isyandı. Ancak Ağrı, Türkiye Cumhuriyeti’ni en çok uğraştıran isyandı. Bir isyan olmaktan çok, isyanlar dizisi olan Ağrı İsyanı, 1926’da başlamış, tam olarak ancak 1930’da bastırılmıştır. 1926’da hayvan hırsızlığı olayına müdahale etmek isteyen askerlerle çatışmaya girilmesiyle başlayan ve peyderpey devam eden süreç, 4 yıl sonra Genel Kurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak’ın bizzat bölgeye gitmesi ve operasyonları yönetmesiyle son bulmuştur. Başta iyi planlanmış küçük baskınlar yapılmış, sonrasında savaş uçakları devreye girmiş ve isyan bastırılmıştır (Yeşiltuna,2015:38).

Ağrı İsyanını diğerlerinden ayıran en önemli ayrıntıyı Akyürekli şöyle açıklar: “1928’den 1930’a kadar devam eden olaylar, Türkiye, İran ve Irak’taki Kürt bölgelerini birleştirerek birleşik, bağımsız bir Kürt devleti kurmayı hedefleyen bir başkaldırıya denk düşüyordu. Bazı kaynaklara göre, idari meclis başta olmak üzere, birçok kurum da inşa edilmişti. Bağımsızlık ilan eden hareket, kırmızı, sarı, yeşil renklerde, ortasında güneş olan bir bayrağı birleşik Kürdistan’ın sembolü olarak seçmişti. Ağrı İsyanı, hedefleri, örgütlenme teknikleri ve ideolojik yönelimi açısından bağımsızlığı hedefleyen ilk Kürt başkaldırısıydı (Akyürekli,2016:156)”.

Her bir isyan peşinden daha da sertleşen uygulamaları getirdi. Bağımsızlık ya da özerklik talebiyle ayaklanan Kürtler her seferinde daha sert bir merkezîyetçilikle karşı karşıya kaldılar. Nasıl Şeyh Sait İsyanının çıktıkları Takrir-i Sükûn ve ark İslahat Planı olduysa, Ağrı İsyanının en önemli sonucu İskân Kanunu oldu. İsyan bastırılmış olmasına rağmen bölgedeki karışıklıklar son bulmamıştı. Aslında kanun sadece Kürtler için çıkarılmış gibi görünmüyordu. Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı’yla Osmanlıdan

ayrılan topraklarda kalmak isteyen Türk göçmenlerinde yerleştirilme planlarını içeriyordu. Öyle görülüyor ki devlet bu durumu da kullanarak Doğudaki Kürt yoğunluğunu azaltmayı ve Türk nüfusu içinde eritmeyi planlıyordu.

1934 yılında kabul edilen ve 52 Maddeden oluşan İskân Kanunu Türk Halkını üç gruba ayırıyordu: “Türkçe konuşan ve Türk etnisitesinden olanlar; Türkçe konuşmayan, fakat Türk hükümetinden sayılanlar ve ne Türkçe konuşan ne de Türk kültürüne ait olanlar (Kirişçi ve Winrow,2007:117).”

Kanunun gerekçesine göre amaç, yurt dışından gelecek Türk soyundan göçmenleri eksiksiz Türk varlığına katmaktı (Mumcu,2010:59). Muhacirler nüfusa katılarak Türk nüfus artırılacak, diğer yandan göçerler yerleşik hayata geçirilecek devlete bağlılıkları sağlanacak, toprak reformlarıyla da aşiretlerin gücü zayıflatılarak Kürt milliyetçiliğini besleyen parametreler ortadan kaldırılacaktı. Kürtler Batı’ya yerleştirilecek, isyan bölgeleri iskâna kapatılacaktı. Her ne kadar kanunda direkt Kürtler ifade edilmese de tereddüde yer vermeyecek şekilde düzenlemelerin birinci derecede muhatabı Kürtlerdi. Yasa Türkiye Cumhuriyetinin modernleşme yolunda temel parametrelerinden Altı Ok’un da hedeflerini taşıyordu. Zira Türkleştirme çalışmaları milliyetçiliğin, aşiret düzeninin kaldırılmasına dönük tedbirler de halkçılığın ve devrimciliğin bir uygulamasıydı (Yeşiltuna,2015:43-46).

2.1.4. Yol Haritasını Çizen Raporlar

İsyanlarla uğraşan devlet bu konuda neler yapabileceğine dair arayışlarına da devam ediyordu. Dönemin yaklaşımını, uygulamadaki tercihlerini daha net anlamak adına, 1935 ve 1936’da hazırlanan üç rapora yakından bakmakta fayda var. Meclis Başkanı Abdülhalik Renda ve İçişleri Bakanı Cemil Ubaydın ve tarafından hazırlanan raporların bir derlemesi olan Şark Islahat Planı aslında Cumhuriyet’in ilk Kürt raporu olma özelliğini taşır. Bölgede yaşanan çözümü için arayışlar devam etmiş, bölgeye giden isimler, önerilerini rapor haline getirerek Atatürk’e sunmuştur. Bazı raporlar Kürt meselesine yaklaşım konusunda belirleyici rol oynamıştır. Bu raporlardan en önemlisi şüphesiz İsmet İnönü’nün hazırladığı rapordur. İnönü, dönemin hassasiyetine binaen, durumun tetkiki için Atatürk’ün emriyle 1935 yazında bir yurt gezisine çıkmıştır. Bu gezide Doğu illeri dışında kalan iller de ziyaret edilmiştir, ancak konumuza binaen

raporun doğu illeri açısından sonuç doğuran bölümlerine değineceğiz. Bölgenin hala kaydığı, milliyetçi hareketlerin devam ettiği bir dönemde gerçekleşen ziyaretler sonunda İnönü'nün bölgeye dair en temel öngörüsü Türk nüfusun bölgede yerleşik kılınarak, bölgenin Türkleştirilmesi olmuştur. Ekonomik tedbirlere de geniş yer veren İnönü, bölgede görev yapan devlet memurlarının yetersizliği dolayısıyla yaşanan sıkıntıları dile getirdiği gibi, özensizliklerinden de şikâyet etmiştir. İnönü, kuvvetli bir Türk merkezi olmak için alınacak tedbirlerin kolaylıkla işletilebileceği olgunlukta gördüğü Diyarbakır'ın, bu günkü durumunun devletin kudret ve siyasetinden uzak olduğunu söyler. Gittiği vilayetleri bir Türk şehri olabilme potansiyeliyle gözlemler. Urfa'nın Diyarbakır'dan sonra ikinci dayanak merkezi olacağını ifade eder. Bitlis'in kuvvetli bir merkez olarak, bir Türk yuvası ve kalesi halinde tutulması gerektiğini belirtir. Kürt yayılmasına açık olan Van ve Erzincan ovalarında acele olarak, Muş ovasında tedricen Türk kütleleri vücuda getirmek gerekliliğinin altını çizer. Devlet kuvveti ile vücuda getirilmiş bir Türk şehri olarak nitelediği Bitlis'le ilgili olarak, 'Bitlis olmasaydı bizim onu yaratmamız icap edecekti,' der. Erzincan'ın Kürt merkezi olması halinde, asıl korkunç Kürdistan'ın meydana gelmesinden ciddi olarak kaygılanmak gerektiğinin altını çizer. Bu arada Türk nüfusun bölgeye yerleştirilmesi konusunda insan kaynağı da Karadeniz halkı olarak değerlendirilir raporda. İnönü raporunda bölgedeki yatırımların yetersizliğini de vurgular kara yolu ve tren yolu yapımının önemine değinerek güzergâhların tespitinde de bulunur. Bunun yanında bölgede yeteri sayıda yetişmiş devlet memurunun bulunmaması, görevlerin vekâleten yürütülmesi İnönü'nün canını sıkı konulardandır. Kısa sürede yeterli sayıda idareci/memur yetiştirmenin mümkün olamayacağından hareketle, ordudan çekilenlerden istifade etmenin tek çare olduğunu belirtir. Diğer yandan kötü yerel yöneticilerin iş bilmezliği ve kötü yönetiminin bir süre sonra insanlarda -Kars'ta olduğu gibi- gözden çıkarılmış olma fikrini uyandıracağını söyler. O dönem devletin yakından takip ettiği Dersim'le ilgili de Dersim'in yeniden teşkiliyle askeri bir idarenin kurulmasını ve Dersim ıslahının bir programa bağlanmasını önerir (Öztürk,2008:20-58).

İsmet İnönü'nün hazırladığı rapordan sonra doğu 1. Umum Müfettişliği 'ne atanan Abidin Özmen de bölgede yaptığı araştırmalardan sonra aynı yıl bir rapor hazırlar. Umum Müfettişliğin sorumluluk alanı içindeki illerin nüfus hareketlerini 1927 ve 1935 sayımlarını karşılaştırarak değerlendiren Özmen, bu tarih aralığında Kürt nüfusunun Türk

nüfusa göre on kat artış gösterdiğini belirtir. Suriye, Ermenistan gibi dış ülkelerden yapılan propaganda faaliyetlerinin bölgede etkili olduğunu belirten Özmen, Ermenistan’da yapılan Kürdoloji kongresinde Türkiye açısından da sonuç doğuracak kararlar alındığını anlatır. Diğer ülkelerin de desteğiyle oluşacak Kürt cereyanının Türkiye Cumhuriyeti için yapabileceği zararın önüne geçmek, çaresini aramak zamanının geldiğini ve hatta geçiyor olduğunu belirterek iş düşünülecek şeyin şu olduğunu söyler: “16 Doğu vilayetinde 1927 nüfus sayımı istatistiklerimizin gösterdiğine göre bir milyona yakın Kürt vardır. Bu Kürtler tamamen asimile edilerek cennet kadar güzel olan oturdukları ülke, Türk vatanının ayrılmaz, bir parçası haline mi getirilecektir, yoksa herhangi bir aksülamelden doğacak ufak tefek vakıya bile meydan vermemek üzere hükümet kuvvetlerinin kontrolü altında, birçok senelerden beri sürüp gelmekte olan halin devamını kabul etmek tarafına mı gidilecektir. [...] Benim düşüncemi Devletin iç ve dış siyaseti müsait olduğu anda birinci şekli ihtiyar etmek tarzındadır (Öztürk,2008:118-119).”

Asimilasyon kelimesini kullanan ilk isim olan Özmen, İnönü’nün de üzerinde durduğu iskân politikaların da olduğu gibi, bölgede Türk yerleşimlerinin oluşturulması gerektiğini söyler. Kürtlerin yerleştirilen Türk nüfus arasında erimesi için Türkçe konuşmasının temini gerekir ki bunun için de özellikle çocukların Türkçe konuşması sağlanmalıdır. Bu amaçla yatılı okullar kurmak icap ettiğini belirtir okullarda Türklük aşılama kabiliyetine sahip yetişmiş azimli kadroların görev yapması gerektiğini belirtir (Öztürk,2008:120). Özmen tarım ve ekonomik kalkınma gibi önerilerini de Türklük vurgusuyla sıralar.

Bu iki raporun hazırlanmasından bir yıl sonra 1936’da Celal Bayar bir yurt seyahatine çıkar ve o da tespitlerini rapor halinde Atatürk’e sunar. Bayar Karadeniz bölgesinden başlayıp, Akdeniz bölgesinde bitirdiği yaklaşık 40 günlük gezisinde vilayetleri her açıdan değerlendirmiş tarımdan, hayvancılığa, ticaretten, sanayiye oldukça geniş bir yelpazede tahlillerde bulunmuştur. Raporunda Doğu illerinin Cumhuriyet rejimine kadar kati bir tarzda hâkimiyet altına girmediğini ifade eden Bayar, ‘bu gün dahi tamamen yerleştiğimiz iddia olunamaz’ tespitinde bulunur. Kürt diye, bir kısım vatandaşın okutturulmadığı ve devlet işlerine karıştırılmadığı belirtilen raporda, bu vatandaşlar hakkında nasıl bir sistem takip edileceğinin memurlarca da açıkça

bilinmediğine işaret ediliyor. Bayar bu durumun bir sisteme bağlanması gerekliliğini vurguluyor. Köylüyü toprak sahibi yapmanı da onları devlete/hükümete bağlayacak çok etkili bir tedbir olacağını söylüyor. Bayar, köylüye üretim imkânları verilir, mahsullerinin satışını yapabilecekleri pazarlar temin edilirse halk ve hükümet birbirine bağlanır tespitinde bulunur. O da İnönü gibi görevlerini gereği gibi yapmayan liyakatsiz memur ve yöneticilerin varlığından şikâyetidir. Ulaşım olanaklarının yetersizliği de Bayar'ın işaret ettiği konulardan biridir. Esasında iskân faaliyetleri aracılığıyla bölgenin Türkleştirilmesi Bayar'ın da gündemindedir ancak onun raporunu diğerlerinden ayıran temel fark, sosyal ekonomik tedbirlerle bölge insanını kazanmak, devletin müşfik yüzünü göstererek vatandaşa yaklaşmak noktasındadır. Dersim konusunda da İnönü'nün sert yaklaşımına karşın, dördüncü Bölge Umum Müfettişi Abdullah Alpdoğan'dan aldığı bilgiler ışığında daha farklı bir tasarrufta bulunulmasını önerir. Bayar bu görüşünü şöyle ifade eder: “Bu defaki seyahatimde Dördüncü Umum Müfettiş General Abdullah Alpdoğan'ın izahatını dinledim. Onun, kan dökülmeden bu meselenin halli ve Dersim halkının diğer vatandaşlardan farklı olmayarak birer vatandaş haline gelebilecekleri hakkındaki ümidi başlı başına bir hadisedir (Bayar,2009:63-69).” Bayar Dersim'deki halkında pekâlâ devletine bağlı bir vatandaş olabileceği öngörüsünden bir kaç sonra Dersim harekâtı başlar. İnönü ve Özmen'in değerlendirme ve önerileri devletin bundan sonraki politikalarının belirlenmesinde tercih edilecektir.

2.1.5. Dersim Ayaklanması

Koçgiri isyanından bu yana çıkartılan çeşitli kanunlar ve uygulamalarla Kürtler sisteme entegre edilmeye çalışılıyordu. Kürtlerin varlığını inkâr eden ve sadece Türk varlığını tanıyan düzenlemeler, coğrafyada huzursuzlukların ve buna bağlı ayaklanmaların devamının ötesinde bir sonuç vermiyordu. Devlet tarafından hazırlanan raporlarda 1930'ların başından itibaren Dersimin köklü bir askeri harekâtla boşaltılması görüşü öne çıkıyordu. Bir ulus devlet yaratılmasının önündeki önemli engellerden biri aşiret sistemi idi ve bu konuda yeterince ilerleme kaydedilememişti. Tarih boyunca coğrafyasının da bir sonucu olarak kapalı bir sistemde yaşayan Dersimliler, geleneksel düzenlerine bir tehdit olarak gördükleri düzenlemeleri kabul etmemekte ısrar ediyorlardı. Devlet geleceğini aşiretler ve ağalarının güç ve ikbal beklentisine kurban edemezdi. Devletin bekası adına ne gerekiyorsa yapılmalıydı ve yapılacaktı. Dersim'de bulunan

aşiret liderlerinin çoğu bu durumu fark etmiş, isyanlarda devletin müdahalesi ve sonrasındaki uygulamalarla vaziyetin nerelere gidebileceğini fark ederek sisteme boyun eğmeyi kabul etmişlerdi. Ancak Seyit Rıza liderliğindeki bir grup direnmeye devam ediyordu. Dersimdeki ellinin üzerindeki aşiretten sadece altısı bu mukavemeti gösteriyordu. (Akyürekli,2016:163-169).

Dördüncü Umumi Müfettiş Korgeneral Hüseyin *Abdullah Alpdoğan'la Elazığ'da bir görüşme yapan Seyit Rıza, daha sonra Nuri Dersimi'ye Alpdoğan'ın fikirlerinin iyi olmadığını ve direnmekten başka çare kalmadığını, Türk Ordularının Dersimlilerle başa çıkamayacaklarını söyler ve 21 Mart 1937'de köprülerin yıkılması, telefon hatlarının tahrip edilmesiyle ayaklanma başlar* (Yeşiltuna,2015:46).

Yeşiltuna Seyit Rıza'ya ilişkin bu aktarımı yaparken, Akyürekli(2016) Sin Köyü baskını ile ilgisi olduğu suçlamasıyla karşı karşıya kalan Seyit Rıza'nın bu baskınla ilgisi olmadığını yetkililere mektupla anlatmaya çalıştığını, hatta yedi bin kişilik aşiret mensuplarıyla Erzincan ya da Erzurum'a yerleşmesinin sağlanmasını istediğini aktarır. Bu talebi kabul edilmeyen Seyit Rıza'nın kötü şeyler olacağı ihtimaline binaen Elazığ dolaylarına yerleştirilme talebinin de reddedildiğini söyler (2016:171-172).

Devlete başkaldıran aşiretlere müsamaha gösterilmeyen 1937'de ki ilk harekât, Dersim'e medeniyet götürme propagandasıyla başladı. Bu ilk harekâta doğrudan devlete başkaldıran hedef alınmıştı. Tedip devam ederken 12 Eylül'de Seyit Rıza Erzincan yakınlarında bir karakola giderek teslim oldu. Seyit 15 Kasım akşamı yapılan yargılamanın ardından idam edildi. İdama edildiği akşama ilişkin 2015'te basında yer alan bir haber dikkat çekicidir. Habere göre, Dersim Harekâtı sırasında o zamanki adıyla MAH olan Milli İstihbarat Teşkilatından bir görevlinin merkeze geçtiği ve basında yer aldığı 2015 yılına kadar gözlerden uzakta kalmış bir rapor, idamından önce Atatürk'ün Şeyh Rıza ile görüştüğünü gösterir. Hafta sonu ve 1,5 saat süren yargılamanın ardından hakkında idam kararı verilen Seyit Rıza, İnfazından önce kendisiyle görüşmek için Elazığ Merkez Tren İstasyonu'nda bulunan Atatürk'ün yanına götürülür. Devamını haberde yer alan rapordan takip edelim:

“Reisicumhur, Seyit Rıza'ya kafasını kaldırarak, tepeden aşağı süzerek oturmasını söyledi. Seyit Rıza da oturmayı reddetti. Reisicumhur, Seyit Rıza'ya mahkemenin idam

kararı verdiğini, bunun bu gece infaz edileceğini hatırlattı ve eğer pişman olduğunu söyleyip af dilerse idamların olmayacağını affedeceğini söyledi. Seyit Rıza da af dileyecek, pişman olacak bir şey yapmadığını, yaptıkları şeylerin kendi canlarını, mallarını, yerlerini, yurtlarını korumak için yaptıklarını söyledi. O ayları hep devlet görevlilerinden dinlediğini, kendisinin asıl gerçeklerini anlatmak istediğini söyledi. Reisicumhur başıyla onaylayarak anlatmasını söyledi. Seyit Rıza sakın bir dille Dersim'in Osmanlı döneminde büyük zulüm gördüğünü birçok baskıya rağmen Dersim'i koruduklarını, Osmanlı'ya asker vermediklerini, Milli Mücadele'ye birçok asker gönderdiklerini, Cumhuriyet'e güvendiklerini, bilhassa halifeliğin kaldırılmasından sonra güvenlerinin daha da arttığını, silahların toplanmasına yardım ettiğini, silahların çoğunun toplandığını, isyan etmek niyetleri olsaydı silahları teslim etmeyeceğini, gerçekten Dersim'in Cumhuriyet'e isyan etmek istemediğini söyledi. Jandarmanın isyan ettirmek için halkı devamlı tahrik ettiğini, aşiretlerin arasında husumeti bilerek artırdığını, saldırmak için bahane icat ettiklerini söyledi. Birçok silahsız masum halkın tayıyareden atılan bombalarla parçalandığını, kaçıp mağaralara sığınan kadın, çoluk çocuğun da topluca öldürüldüğünü söyledi. Alpdoğan Paşa konuşmaya girmek istedi. Reisicumhur el hareketiyle Alpdoğan Paşa'yı susturdu. Seyit Rıza'ya devam etmesini rica etti. (Seyit Rıza teslim olmadan önce kendisine söz verildiğini anlatıyor) Benimle erkânı harp dairesinden bir subay görüştü. Sizin beni Erzincan Valiliği'ne beklediğinizi sulh için görüşeceğinizi söyledi. İnandım, büyük yemin etmişti, inanarak, yanıma üç arkadaşımı alarak Erzincan Valiliği'ne gittim, bizi tutukladılar. Sonra da Elazığ Hapishanesi'ne gönderdiler. Yine bana oyun oynamışlar, yine hile yapmışlardı. Sonra mahkeme başladı, büyük oğlumdan iki yaş küçük olan birinin şahitliğiyle yaşımı büyütüp oğlumun yaşını küçülttüler. (Burada MAH mensubu bir hata yapıyor. Rıza'nın yaşı küçültülmüş, oğlunun ise yaşı büyütülmüştü.) Bugün de sizin emirlerinizle idam kararı verdiler. Sözlere güvenerek kendi ayağımla gelmeme rağmen beni idam edeceksiniz. Sizlere daha nasıl güveneceğim" dedi. Reisicumhur, bunları şimdi öğrendiğini tahkikat yaptıracağını söyleyerek, "Sana son olarak gel benden af dile, yaptıklarından pişman olduğunu söyle ki seni affedeyim. Eğer bunları yaparsan Dersim'e daha faydalı olursun. Bizimle işbirliği yaparsın. Cumhuriyet Dersim'e çok faideli işler yapacak, Dersimliler Horasan'dan gelmiş, Oğuz Türkleridir. Türklük şuurunu yeniden kazandıklarında, Cumhuriyet'e çok faideli işler yapacaklar. Ben buna inanıyorum. Gel bu fırsatı kaçıрма" dedi. Seyit Rıza, "Ben sulh için

cumhuriyet için çok şey yaptım. Silah toplamaya yardımcı oldum. Silahlar toplandı. Şu adamlar teslim edilecek dendi, teslim ettim. Her istediklerinde 'bu son' dediler. Sonra daha fazla şeyler istemeye başladılar. İstekleri hiç bitmedi. Ben bunu önceleri anlayamamıştım. Sonra çıkan Tunceli Kanunu'ndan iyice anladım. Emin oldum ki biz Dersimliler ne yaparsak yapalım bu sizi durdurmayacak. Sizin de başından beri planınız Dersim'i toptan yok etmek, ortadan kaldırmaktı. Bunu çok geç de olsa anladım. Ben yaptığım hiçbir şeyden pişman değilim, af da istemiyorum, bu benim son sözlerim, başka da bir şey demeyeceğim" dedi. Reisicumhur, sinirlenerek ayağa kalktı, eliyle Seyit Rıza'yı göstererek 'götürün gereğini yapın' emrini verdi. Seyit Rıza'nın koluna girip dışarı çıkarken birden durdu. Reisicumhur'a dönerek "Ben sizin hilelerinizi anlayamadım, onlarla baş edemedim, bu yüzden görüşmek için geldim. Ölüme gidiyorum. Bu bana dert olsun, ama ben de size boyun eğmedim bu da size dert olsun" dedi. Reisicumhur eliyle işaret ederek 'götürün' dedi. Onu alarak kompartımandan çıktık (www.yenisafak.com, 2015).”

Habere konu olan rapordaki görüşme bilgileri, tarafların birbirlerine karşı tutum ve yaklaşımlarını ortaya koyması açısından önemlidir.

Dersime yönelik harekât iki adım olarak planlanmış ve 1938 de bölgeye yönelik harekât devam etti fakat ikinci adımda suçlu suçsuz ayırt edilmeksizin herkes hedef oldu. Kadın çocuk ayırt etmeksizin, mağaralara saklananların zehirli gazlarla öldürülmesine varan bir şiddet ve hava harekâtıyla Devlet Dersim’de tüm olanaklarını kullandı. Resmi kaynaklara göre dersim harekâtında 13.160 kişi öldürüldü. Ancak resmi olmayanlar sayılar bunun üzerindedir. Yine resmi rakamlara göre bölgeden sürgün edilenlerin sayısı 11.818’dir. Tedip sonrası Dersim yerleşime kapatıldı. 1947’deki afla Dersimlilerin bir kısım geri döndü (Akyürekli,2016:174-175). Harekâttan sonra resmi kayıtlarda yer bulmayan bir başka uygulama, Dersim’li kızların asker ve sivil bürokrasideki ailelere (besleme ya da hizmetçi olarak) evlatlık olarak verilmesidir. (Gündoğan M. ve Gündoğan K.:2012:24).

Dersim devletin varlığını ve geleceğini korumak için şiddetini nerelere kadar taşıyacağını çok net gösterdi. Kürtler uzun yıllar devam edecek bir sessizliğe büründü.

2.2. Sessiz Yıllar

Şark Islahat Planı'yla rotasını çizen Genç Cumhuriyet, kendisine yönelen bütün tehditleri sertlikle bastırmış, Kürtçülük ya da Kürt milliyetçiliğinin gelişimine asla izin vermeyeceğini göstermişti. Mustafa Kemal'in ölümünün ardından başa geçen İsmet İnönü, Dersim tedibi sonrası sessizliğe bürünen Kürtlere karşı sertlik yanlısı politikalarına devam etti. İnönü'nün liderliğinde yoluna devam eden CHP, Kürt illerinde örgütlenmemiştir. O dönemde var olan altmış üç ilin sadece elli beşinde örgütlenebilmiştir. Parti programında yer alan Türkçe konuşmayanların parti üyeliğine alınmaması kararı da örgütlenmenin önündeki engellerden biriydi (tr.rupelanu.com,2018). Türkleştirme dönemin en belirleyici özelliğiydi. Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu Kurulmuş, 'Vatandaş Türkçe Konuş' kampanyaları başlatılmıştı. Dil birliği Cumhuriyet'in kazanımlarının tüm vatandaşlar nezdinde hâkim kılınması için önemliydi. Türkçenin dünyadaki ilk dillerden biri olduğunu savunan Güneş Dil Teorisi, Anadolu'daki tüm uygarlıkların Türk kökenli olduğunu ileri süren ve 1931-1941 yılları arasında liselerde ders olarak verilen Türk Tarih Tezi bu dönemde ortaya çıktı. Aynı yıllarda Kürtçe diye bir dil olmadığı ve Kürtlerin dillerini kaybetmiş Türkler (Dağ Türkleri) olduğu tezleri de ortaya atılıyordu (Özer,2010:302). Kürtlerin Türklerle entegrasyonunu sağlamayı amaçlayan politikalar beklenin aksine bir etkiyle Kürtler arasında psikolojik bir kırılma yarattı, içlerine kapattı. Güvenlik öncelikli yaklaşımlar ve Kürtleri yok sayma politikaları sorunun çözümünden ziyade derinleşmesine neden oldu. Kürtlerin özellikle Dersim Harekatı'ndan sonra kayda değer bir muhalif hareket içinde bulunmamaları, uygulamaların işe yaradığı gibi bir izlenim vermiş olsa da aslında olan, konunun derin dondurucuya kaldırılmasıydı ve çok da uzak olmayan bir gelecekte tekrar gün yüzüne çıkacaktı.

II. Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda Van'ın Özalp ilçesinde yaşanan bir olay Kürtlerin devlete güveninin bir kere daha yara almasına neden oldu. Uzun yıllar özenle üstü örtülmüş ve Dersim Harekâtı sonrası içine kapanan ve sessizliğe bürünen Kürt halkının, Devletin kendilerine yaklaşımında bir değişme olmadığı ve olmayacağı duygusunu pekiştiren olay, 28 Temmuz 1943'te İran sınırı yakınlarında 33 kişinin öldürülmesiydi. Bölge Komutanı Mustafa Muğlalı'nın talimatıyla gerçekleşen olaya dair iki farklı anlatım mevcuttur. Resmi kaynaklara göre, İran-Türkiye arasında sınır

kaçakçılığı yapan ve jandarmanın dur ihtarına durmayan 33 kişi, yaşanan çatışmada, güvenlik güçlerince öldürülmüştür. Bölge halkının kaçakçıların çatışmada ölmediği, yakalanıp İran sınırına götürülerek kurşuna dizildiklerini iddiasını doğru bulmayan hükümet konuyu kapatır (www.hurriyet.com.tr:2011). Diğer bir iddiaya göre, Olay bölgedeki askeri ve mülki idarecilerin sınır güvenliğinin sağlanması için ilişki içinde olduğu çetelerden birinin İran'daki aşiret reislerinden Misto'nun hayvanlarını çalarak Türkiye getirmesi ve Misto'nun da Türkiye sınırını geçerek Özalp halkına ait 400 büyükbaş hayvanı alarak İran'a dönmesi sonucu başlar. Tüm güvenlik tedbirlerine rağmen sınırın geçilmiş ve hırsızlık yapılmış olması durumunu nasıl açıklayacağını kestiremeyen yetkililer durumu kurtarmak için olayı bir grup Rus asker sınırı geçti olarak Van Valiliği'ne bildirir. Bunun üzerine harekete geçen askeri yetkililer bir arzuhalcinin ihbarıyla sınır ihlali yapanlara yardım eden 40 kişiyi gözaltına alır. Delil olmadığından 35 kişi salıverilir 5 kişi ise savcılığa gönderilerek tutuklanır. Muğlalı Paşa bu noktada devreye girer. Resmi raporlara göre 24 Temmuz gecesi birkaç üst rütbeli askeri yetkiliyle Van Valisi Hamit Onat'ın evinde toplanırlar ve Misto'nun iki paralık ettiğine inandıkları devletin itibarını kurtarmak için o 35 kişinin öldürülmesine karar verilir. Ertesi gün evlere baskın yapıp 33 kişi gözaltına alınır; sabaha karşı 3'te de Şükrü Tüter'in taburuna teslim edilirler. İran sınırı yakınında Kutur Deresi Çilli Gediği mevkiine getirilen 33 kişi, burada kafalarına kurşun sıkılarak öldürülür. Kemal Yörükoğlu da 33 kişinin makineli tüfeklerle öldürüldüğünü onaylar.

Konu 19 Ocak 1949 tarihli TBMM tutanaklarında sınırın diğer tarafına geçmek isteyen 33 kişinin iki tarafın ateşi arasında kalması sonucunda öldüğü şeklinde geçer. Resmi raporlarda 33 geçmesine rağmen aslında 34 kişi vurulmuştur. Ancak biri (İbrahim Özay) sağ kurtulmayı başarıp İran'a kaçar. Durumdan haberdar ettiği Van Cezaevinde tutuklu bulunan kardeşi İsmail Özay 15 Eylül 1943'te cezaevinden Meclise gönderdiği telgrafla durumu anlatır ama ses çıkmaz. 20 Aralık'ta yeni bir dilekçe daha gönderir ama yine ses çıkmaz. Konuyu Meclis gündemine 3 Aralık 1948'de verdiği soru önergesiyle Demokrat Parti Eskişehir Milletvekili İsmail Hakkı Çevik taşır ve Van Özalp'te neler olduğunu sorar. Mustafa Muğlalı'nın adının geçmediği önergeyle DP'nin amacı CHP'yi bu olayla ilgili sorumlu tutmaktır. Muğlalı yargılanır, hakkında idam kararı verilir ancak o sırada 69 yaşında olan Muğlalı'nın cezası yaşından dolayı 20 yıl hapse çevrilir.

İtirazlarla devam eden yargılama süreci devam ederken Muğlalı 1951 yılında vefat eder (www.milliyet.com.tr,2011).

Muğlalı ismi 2011 yılında bir kez daha ülke gündemine düşer. Mayıs 2004 yılında Van'ın Özalp ilçesindeki jandarma sınır taburuna verilen isminin, 2011 yılında kaldırılmasıyla bir kez daha hatırlanacaktır.

Bu olay Kürt halkı nezdinde devletin kendilerine karşı yaklaşımının bir kez daha gösterilmesi ve Kürt milliyetçileri arasında 33 kişinin öldürülmesi politik duruşlarının gerekçelerinden biri olarak hatırlatıla gelmiştir.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'nın başını çektiği cephenin yenilmesi, Avrupa başta olmak üzere, ırkçı milliyetçi akımların zayıflaması sonucunu da beraberinde getirdi. Demokratikleşme hareketleri hız kazandı. Aynı dönemlerde aralarında özellikle Ağrı ve Dersim isyanlarından sonra yurtdışına kaçan Türkiyeli Kürlerinde bulunduğu Kürt milliyetçileri, bağımsızlıklarını elde etmek, hiç olmasa haklarının tanınması ve korunması için uluslararası arenada kendilerine destek aradılar. Bütün Kürtlerin yaşadığı toprakları içine alan özerk bir Kürdistan kurulması ve bunun için konunun muhatabı devletlere baskı yapılması; Türkiye, İran ve Irak'taki Kürtlerin durumlarının iyileştirilmesi gibi taleplerin yer aldığı başvurularda, Kürtlerin yaygın olarak yaşadıkları ülkeler şikâyet ediliyor ve uluslararası toplantılarda durumlarını anlatmak ve haklarını savunmak için kendilerine de konuşma izninin verilmesi isteniyordu. 1943-1958 yılları arasında toplam 24 başvuru yapılmıştı. Kürt milliyetçilerinin Birleşmiş Milletler ve üyelerine yolladığı mektup ve muhtıralar ciddiye alınmadı. Zira BM'ye başvuru yapılabilmesi ve BM'nin müdahalede bulunabilmesi sadece devletlere tanınan bir haktı. Kendileri adına başvuruda bulunabilecek bir devlet desteği alamayan Kürt milliyetçileri, şikâyetlerinin uluslararası arenada karşılık bulmasını sağlayamadı (Kurubaş,2004a:195-197).

Bu dönemde İran'da yaşayan Kürtler de hareketlenme içindeydiler. İran Kürtleri 22 Ocak 1946'da İran'ın Mahabad şehrinde özerkliklerini ilan ederek, Özerk Mahabad Cumhuriyetini kurdular. Ancak ömrü çok uzun olmadı.

Bu yıllar Türkiye’deki Kürt milliyetçiliğinin sessizliğe büründüğü yıllardır. Dersim İsyanının bastırılmasından sonra, Kürt hareketi içine kapanmış ve kayda değer bir varlık göstermemişti. Aslında varlık göstermeyen sadece şiddetti. Bu dönemde Kürtler arasında yeni bir sınıf doğuyordu. Kürt toplumunun geleneksel feodal yapısının ve şeyhlerin dışında, İstanbul, Ankara gibi büyükşehirlerde okuyan gençlerin oluşturduğu yeni bir aydın sınıf geliyordu. Yetiştikleri coğrafyanın dışında farklılıklarının farkına varan, köklerini merak eden bu yeni grup, ilerleyen dönemde Kürt milliyetçiliğinin aktörleri haline gelecekti. Bu gençlerin yetişmesinde önemli duraklardan biri Dicle Talebe Yurdu’ydu.

1940’lı yıllarda İstanbul’da okuyan Kürt gençlerinin kaldığı yerlerden biriydi. Ersanlı, Özdoğan, Uçarlar yurdun Mustafa Remzi Bucak tarafından kurulduğunu ifade ederken (2014:61), Uçar Kürt yükseköğrenim öğrencileri tarafından sürekli ziyaret edilen Avukat Ziya Şerefoğlu’nun bürosunda yapılan çalışmalar sonucunda Musa Anter tarafından kurulduğunu söyler (www.jasstudies.com:2016). Özer gençlerin Birinci Umum Müfettişliğin koruması altında bu yurttaki kaldığını söyler (2010:265). Daha sonra Ankara ve İzmir gibi şehirlerde de benzer yurtlar açıldı. Mustafa Ekinci, Faik Buca, Musa Anter, Tarık Ziya Ekinci gibi çok da uzak olmayan tarihlerde adlarını sıkça duyacağımız isimlerinde kaldığı yurttaki, daha ziyade “toplumun daha alt tabakalarından ve daha marjinal öğrenciler” kalmaktadır (Ersanlı,Özdoğan,Uçarlar,2014:61).” Aynı ideolojilere sahip olmayan gençler o yıllarda da Kürt sorununu, kimliklerini tartışıyorlardı. Aralarındaki tek ortak nokta Kürt olmalarıydı. Farklı görüşleri benimsiyor olmalarına rağmen Dicle Talebe Yurdu, ilerleyen dönemde şekillenecek olan Kürt siyasi hareketlerinin temelini oluşturuyordu.

Tüm bu gelişmelerin yaşandığı dönemde Türkiye siyasi tarihinde yeni bir sayfa açıyordu. 1945 yılına gelindiğinde Türkiye artık çok partili sisteme geçiyordu. Devletin Kürtlerle ilgili yaklaşımında hiçbir değişiklik yoktu. Hatta 1946 seçimlerinden birkaç ay önce 11 Nisan 1946’da Son Posta gazetesinde yer alan bir yazıdaki “Türkiye’de ulusal bilince sahip ya da sahip olmayan, ne göçebe ne de yerleşik bir Kürt azınlık asla var olmamıştır,” ifadesi resmi görüşün bir yansımasıydı. Zorunlu iskâna tabi tutarak ağaları, şeyhleri Kürt eşrafını saf dışı bırakmanın tehlikesini, 1946’da bir muhalefet partisinin

ortaya çıkmasından sonra anladı. 1947’de 2000 sürgün ailenin geri dönmesine izin verdi (McDowall,2004:528).

Açık oy gizli tasnif usulüyle sonuçların alındığı 1946’da yapılan ilk seçimi kazanan CHP’nin o güne kadar gerçekleştirdiği uygulamalar, çok partili sistemde seçmen desteğini sağlamada ciddi bir engel haline gelmişti. Toprak Reformu ile ilgili çalışmalar sadece Kürt bölgelerinde değil ülke genelinde toprak sahiplerini rahatsız etmişti. Böyle bir dönemde ortaya çıkan muhalefet, bu rahatsızlıkları çok iyi değerlendirdi. Özellikle Demokrat Parti rahatsızlık duyan bu çevrelerin yeni umudu oldu.

CHP saflarında siyaset yapan Adnan Menderes, birkaç arkadaşıyla beraber Çiftçiye Topraklandırma Kanunu’na muhalefet etmesi sonucu CHP’den ayrılarak Celal Bayar, Fuat Köprülü gibi isimlerin de katılımıyla 7 Ocak 1946’da Demokrat Parti’yi kurdu. 1946 seçimlerinde ‘Yeter Söz Milletin’ diyerek önemli bir çıkış yapan Menderes ve DP 1950 seçimlerinde tek başına iktidara geldi.

2.3. Demokrat Parti Dönemi ve Kürtler

14 Mayıs 1950’de yapılan ve 27 yıllık tek parti iktidarına son vererek, Türk siyasi hayatında önemli bir dönemin başlangıcı olan seçimlerde, DP pek çok ileri gelen pek çok Kürt ailesinden isim meclise girdi. Ağrı’dan Ağrı Dağı İsyanına bizzat katılan ve yıllarca dağda kalan Halis Öztürk, Ensarilerden Celal Yardımcı, sürgünde ölen Şeyh Abdalbaki’nin oğlu Kasım Küfrevi, Erzurum’dan Şeyh Said’in torunu Abdülmelik Fırat, Muş’tan Gıyaseddin Emre, Bitlis’ten Şeyh Selahaddin İnan, Bingöl’den Sait Göker (Sait Ağa), Diyarbakır’dan Mustafa Remzi Bucak bu isimlerden bazılarıdır (Tan,2011:317).

DP’nin batı bölgelerinden daha geride olan doğu bölgelerinde karayolu yapımına hız vermesi, alt yapı ve eksik diğer hizmetler yönünde bölgeyi desteklemesi, yerleşime yasak bölgeleri yeniden yerleşime açması ve bölgenin ekonomik kalkınmadan pay almasını sağlaması, bölgeden kendisine gelen desteğin de artmasını sağladı. Marshall yardımlarının da katkısıyla tüm ülkede olduğu gibi bölgede traktör kullanımının yaygınlaşması ve sağlanan olanaklarla bölgede toplumsal yapı da dönüşmeye başladı. Traktör insan kaynağına olan ihtiyacı azaltınca aynı dönemlerde yakın kent merkezlerine batıdaki büyük kentlere de göçler başladı. Bu arada 33 kişinin öldürülmesini olayından sorumlu tutulan Muğlalı’nın yargılanması ve idama mahkûm edilmesi (yaşı sebebiyle

hapis cezasına çevrilmiş ve yargılama süresi içerisinde Muğlalı vefat etmiştir) Kürtler arasında bir nevi özgüven sağlamıştır. Tüm bu iyileşme havası Kürt milliyetçilerinin yeniden güçlenmesi gibi bir sonucuda beraberinde getirmiştir. (www.jasstudies.com:2016). 1950-1960 yılları arasında süren DP iktidarı sadece doğuda değil ülke genelinde, insanların sıkıntılarını ifade edebildiği görece demokratik bir ortam sağladı. Ancak bu durum Fuller ve Barkey’in ifadesiyle “seleflerinin otoriter eğilimlerine ve önemsemedikleri sivil ve askeri seçkinlerin huzursuzluklarına yenik düşecekti (2017:37)”

Sivil ve askeri elitlerin tepkisini çeken icraatlarına rağmen DP aslında sadece Kürt seçkinlerini aktif siyasetin içine çekmiş ve alan açmıştı. Var olan Kürt sorununa dair yapıcı herhangi bir çaba içerisinde değildi. Kürtlerin kendilerini kimlikleriyle ifade edebilecekleri, barışçı siyaset yapabilecekleri bir ortamın sağlanması ile ilgili bir planı ve uygulaması yoktu(Konda Araştırma,2011:60). Kürt milliyetçiliği propagandası yaptıkları gerekçesiyle pek çok yayın yasaklanmış, hatta tek parti döneminde Kürtlerin hazırladığı yayınlara yönelik hazırlanan kanuni düzenlemeler, daha sıkı cezai müeyyidelerle geliştirilmişti (www.jasstudies.com:2016).

DP’nin Kürt meselesi konusundaki yaklaşımı selefi CHP’den çok farklı değildi. Kürtler kimlikleriyle ilgili bir talepte bulunmadıkları sürece sistem için kabul edilebilir makul vatandaşlardı. Ekonomik kalkınmaya öncelik veren DP Kürt milliyetçiliğine dair kırırdanmaları fark etmekten çok uzaktı. 1952 yılının sonlarında Türkiye’deki Kürtlerle ilgili bir rapor düzenleyen ABD’nin Ankara Büyükelçiliğinin raporda aktardıkları bunu gösterir nitelikteydi. Rapor hükümetin Türkiye’nin sürekli olarak bir Kürt sorunu yoktur söylemlerine rağmen, Kürtçe konuşan nüfusun problem yaratacak nitelikte olduğunu vurguluyordu. Doğu ve Güneydoğuda 3 hafta dolaşan büyükelçilik görevlisinin, konuya ilişkin DP Hükümeti’nin yaklaşımlarına dair tespitleri şöyle: “Temasta olunan birçok Türk yetkilisi, Kürtler’in hükümet için bir problem teşkil etmediğini kuvvetle belirttiler. Resmi tutum, Kürtler’in, Türkçe konuşan komşulardan hiçbir farkları olmadığı ve Türk köylüsü ile Kürtçe konuşan köylünün problemlerinin aynı olduğu şeklinde. Ayrıca, Kürtçe konuşan halk arasında eskiden olduğu gibi ayrılmaya yönelik bir amaç bulunmadığı, onların da her Türk gibi komünizm aleyhtarı oldukları ve her Türk gibi hükümetlerine son derece bağlı ve sadık oldukları belirtiliyor. Özetlemek gerekirse, Türk

hükümetine göre, Kürtler Türkiye için askeri, güvenlik ve siyasi bir problem teşkil etmiyor ve ekonomik sorunları Türk vatandaşların aynısı (Yavuz,2003:38)”

McDowall 1956 yazında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde gözlemde bulunan bir başka diplomat Anthony Parsons’ın “Irak’taki sıradan bir gözlemcinin mutlaka fark ettiği türden bir Kürt milliyetçiliğinin en soluk bir ifadesini bile yakalayamadım.” dediğini aktarır. Ancak o yıllarda Kürt milliyetçiliğinin uyanışına dair izleri Doğu’da değil Kürtlerin göç ettiği ve özellikle Kürt gençlerinin eğitim için gittiği kentlerde sürmek gerekiyordu. Bu kentlerde yaşayan Kürtler kimliklerini sorgulamaya ve tartışmaya başlamışlardı bile (2004:535).

DP’nin bu konudaki yaklaşımına dair Numan Esin’in hatıratında anlattığı bir anekdot dikkat çekicidir. 27 Mayıs ihtilalini gerçekleştiren kadro içinde yer alan Esin, o sırada yargılanmakta olan ve Yassıada’da bulunan Menderes’le görüşmesinde Kürt meselesine dair konuşmalarını şöyle anlatır: “Kürt sorunu, Türkiye’nin en önemli sorunudur. Siz hükümet olarak ne yapmayı düşünüyordunuz?’ Şöyle bir yanıt verdi: ‘Bizim çözümümüz demokrasiydi. Halka vereceğimiz serbestlikle bu işe bir çözüm geleceği kanaatindeydik. O yönde hareket ettik. Böylece, halkı yönetime ve ülkeye bağlama yolunu seçtik (aktaran Kökçe,2011:132).”

DP’nin siyasi aktörlerinin Kürt meselesine yaklaşımları açısından, 1950-1954 yılları arasında DP’de milletvekilliği yapmış olan Mustafa Remzi Bucak’ın, darbe sonrası İsmet İnönü’ye yazdığı mektupta anlattığı Celal Bayar’la olan diyalogu ise farklı bir kapıyı aralar. Cumhurbaşkanlığı köşkünde başka doğulu milletvekillerinin de katıldığı bir yemek sonrasında Bayar’ın kendisine (muhtemelen Refik Koraltan’la yaptığı münakaşa dolayısıyla) “Remzi Bey biz senin kim olduğunu ne maksat ve gaye güttüğünü biliyoruz. Hareketini yakından takip ediyoruz. Unutma ki, Kürt meselesi bizim için Ermesi meselesinden çok, pek çok daha önemlidir aynı akıbetin başınıza gelmesini istemiyorsan, bu kadar muamele ve müsamaha size çoktur bile,” dediğini anlatır (1991:47).

1950’li yılların sonlarında sonlarına doğru DP için işler kötüye gitmeye başladı. Dış kredilerin kesilmesi, borç taksitlerinin dayatılması, yatırımların azalması ekonomik anlamda iktidarı zora soktu. Özellikle üniversite gençliği ve öğretim üyeleri tepkilerini ortaya koymaya başladı. Zaten bilhassa Kürtlerle ilgili uygulamaları dolayısıyla rahatsız

olan askerlerin tepkileri de bunlara eklendi. DP'ye karşı güçlü bir muhalefet cephesi oluştu.

Aynı yıllarda Komşuda cereyan eden olaylar Türkiye'yi de etkileyecekti. 1958'de Irak'ta Abdülkerim Kasım tarafından gerçekleştirilen askeri darbeden sonra hazırlanan geçici Irak Anayasası'nın 3. maddesinde; Irak halkının Araplar ve Kürlerden meydana geldiği ve bu iki kardeş halkın haklarının güvence altına alındığı ifade ediliyordu (Çamlıbel,2007:22). Bilhassa asker, Irak'taki bu gelişmelerin Türkiye'deki Kürtleri de hareketlendireceğinden endişe ediyordu. Aynı yılın başlarında Musa Anter ve arkadaşları Diyarbakır'da İleri Yurt Gazetesi'ni yayımlamaya başladılar. İleri Yurt, Kürtçe yayınların ve Doğuculuk akımının başlangıcının işaret fişegi idi (Somer,2016:183).

Diğer yandan Irakta devam eden gelişmeler Türkiye'yi etkilemeye devam ediyordu ve takvim Kürt milliyetçiliğinin gelişimini etkileyecek önemli olaylara doğru yol alıyordu.

DP iktidarının bu son yılı Türkiye'deki Kürt milliyetçiliğinin gelişim sürecinde önemli yeri olan birkaç olayın yaşandığı yıl oldu. 1959'da yaşanan çatışmalarda Kerkük'teki Türkmenlerin Kürtler tarafından öldürülmesi Türkiye'de tepkiyle karşılandı. Cumhuriyet'in 7 Nisan 1959 tarihli nüshasında Türkmenlere yönelik tecavüzden de bahsedince gerilim arttı. CHP Niğde milletvekili emekli asker Asım Eren, ertesi gün 8 Nisan'da, Başbakan Menderes tarafından cevaplanmak üzere bir soru önergesi verdi. Eren önergesinde şöyle demektedir; "... Irak geçici anayasasının 3. Maddesinde yalnız Arap ve Kürtlere siyasi varlık tanınmakta ve Türklerden hiç bahsedilmemektedir. Ayrıca General Abdülkadir Kasım'ın Irak Kürtlerine eşit siyasi hak tanımasına mukabil Türkleri hiç ağzına almamaktadır. Irak Hükümeti'nin ve Kürtlerin, Türk tebaasına yaptığı baskı, Türklüğü unutturma, zulüm ve öldürme olaylarından dolayı, hükümet ne gibi acil siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik tedbirlere başvuracak ve gerekirse 'mukabel-i bilmisil' (aynıyla karşılık) hakkını kullanacak mı (Temel,2015:48)?"

Eren'in bir anlamda Irakta Türkmenlere yapılanların benzerini Kürtlere yapmayı da ima eden bu önerisi, Kürtler tarafından büyük tepkiyle karşılandı. Asım Eren'e ülkenin çeşitli yerlerinden protesto telgrafları gönderiliyordu. Soru önergesi bilhassa Ankara ve İstanbul'da yükseköğrenim gören Kürt öğrenciler de infiale neden oldu. Aralarında Canip

yıldırım, Naci Kutlay, Sait Elçi, Sait Kırmızıtoprak, Yaşar Kaya, Mehmet Aydemir, Sait Bingöl gibi isimlerin bulunduğu Kürt aydın ve öğrencilerden oluşan 102 kişi 13 Nisan 1959’da toplu olarak Eren’e protesto telgrafi gönderdiler. Telgrafta şunlar yazıyordu: “Dokunulmazlık zırhı altında, demode sözlerle mantık ölçüsünü zorluyorsunuz ve Türkiye Kürtlerine karşı insani olmayan bir anlayış besliyorsunuz... Moskof uşaklığını, memleketi parçalamak temayülü gösteren fikirleri, biz değil siz yapıyorsunuz... Vatan menfaatlerinin ihlalinde Türkiye Kürtleri’nin hassasiyeti, namus ve dindarlığı, sizinkiyle kıyas kabul etmez. Onlar vatan için her tehlikenin karşısında zulüm uşaklarına söz söyletmeyecek kabiliyettedirler. Memleket menfaatlerini her yönden üstün tutanlar için suratınıza asilce bir tokat atan Kürtler, Cumhuriyet Türkiye’sinin istiklal ve bütünlüğünde büyük hissesi olan ve birliğini muhafazada mertçe duran vatandaşlardır... Türkiye’de sizin gibi hortlak zihniyet eserlerinin çok az olduğuna inanıyor, bu hareketinizle Türk Amme Efkârı nazarında yaşayan bir ölü olduğunuzu hatırlatırız (Temel,2015:49).”

Bu 102 kişilik grup bir başka telgrafi da 14 Nisan 1959’da Meclis Grubuna göndererek, CHP’nin bu durum karşısındaki sessizliğini eleştiriyorlardı: “Partiniz milletvekili Asım Eren’in Kürt vatandaşlarını tehdit eden ifadesi karşısında sükût edilmesini hayretle karşılıyor; her nasılsa milletvekili seçilen Asım Eren’in, CHP’yi tutan ve TBMM’deki temsilinde büyük rolü olan Kürt vatandaşlara tercih edildiği görülmektedir. Böyle menfur ve melun bir zihniyetin şerrine karşı bütün mevcudiyetimizle mücadele edeceğimizi tekrarlar; Türkiye’de bu güne kadar devam edegelen ve çok korkunç safhalar geçiren Kürt düşmanlığına artık son verilmesi lazım geldiğini vatandaşlık vazifesi olarak hatırlatırız (Temel,2015:48).” 15 Nisan 1959 tarihli Akşam Gazetesi ‘102 Üniversiteli Kürtlük İddiasında Bulundu’ manşetiyle konuyu sayfalarına taşıdı.

Bu gelişmelerden birkaç ay sonra, Musa Anter İleri Yurt gazetesinin 31 Ağustos 1959 tarihli baskısında ‘Kımıl’ isimli Kürtçe bir şiir, bu sefer Türkler arasında infiale neden oldu. İnfialin sebebi şiirin içeriği değil, yasaklı dil olan Kürtçe’yle yazılmış olmasıydı. Anter şiiri dolayısıyla yargılandı. Dava esnasında Anter’in yazısına dair bilirkişi görüşüne başvuruldu. İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyeleri Or. Prof. Dr. H. Nail Kubalı, Prof. Dr. Nurullah Kunter, Doç. Dr. Sahir Erman’dan oluşan bilirkişi heyeti raporlarında şu görüşlere yer verirler: “Bu tenkit yazısının milli hisleri zayıflatmak için

propaganda mahiyetinde olduğunu söylemeye imkân vermemekteyiz. Zira Kürtçe bir şiir neşretmek muhakkak Kürtlük-Türklük ayrılığını müdafaa manasına gelmez. Milli histen maksat, vatanseverlik duygusu olup, Kürtçe konuşan ve yazan vatandaşlarında iyi bir Türk vatandaşı olabileceğidir (Çamlıbel,2007:34).” Bilirkişiler nezdinde tehdit oluşturan bir unsur yoktur ortada.

Görülen davalardan birinde, neden Kürtçe yazdığıyla ilgili hâkimle aralarında geçen diyalogu Anter hatıralarında şöyle anlatır: “... Hâkim Musa Bey ne diye Kürtçe yazıyorsunuz? diye sorunca, ben de kendisine, “Hakim Bey, İstanbul’da Yahudiler, Rumlar ve Ermeniler gazete çıkarıyorlar. Ayrıca İngilizce ve Fransızca gazeteler de çıkıyor. Ben Kürtçe yazıyorum diye ne olacak?” dedim. Hâkim, “Efendim onlar azınlıktır” dedi. Ben “Hâkim Bey, yani bir memlekette azınlık çoğunluktan daha mı avantajlıdır? Eğer bir azınlık kadar hakkım yoksa ben böyle çoğunluğu ne yapayım? Lütfen karar verin ve beni azınlık kabul edin dedim”. Hâkimler, avukatlar, hatta savcılar güldüler (Anter,2016:142).”

Kürtçe bir şiir yazması dolayısıyla Anter’e dava açılması, üniversiteli Kürt gençlerini ve aydınlarını yine harekete geçirdi. Birkaç ay önce yaşanan Asım Eren olayında olduğu gibi durumu protesto eden bir açıklama yaparak bunu Cumhurbaşkanı, Başbakan, TBMM Başkanı ve bazı ülkelerin büyükelçiliklerine gönderdiler. Kürt gençlerinin birbiri peşi sıra gelen bu tepkileri asker ve hükümet nezdinde ipleri gerdi. Bu tepkilerden sonra İleri Yurt Gazetesi’nin yazı işleri Müdürü Canip Yıldırım da tutuklandı. Mahkeme bilirkişilerin raporu doğrultusunda, aslında kendisinden beklenmedik bir hızla Anter ve Yıldırım’ın beraatına karar verdi. Ancak Anter beraatına karar verilen duruşma esnasında başka bir dava sebebiyle tutuklanmıştır. Kürt milliyetçiliğinin radikalleşme eğilimine kaymasının nüvelerinden diyeceğimiz yeni bir dava süreci başlamıştır. 49’lar.

Bilal Şimşir 17 Aralık 1959’da, illegal ‘Kürt İstiklal Partisi’ni kurmak, Irak’taki bazı Kürt örgüt ve kadrolarıyla irtibat kurmak, Kürtçülük yapmak, Türkiye’yi bölmek gibi suçlamalarla, Ankara ve İstanbul’da yapılan eş zamanlı operasyonlarla 40 Kürtçü’nün yakalandığını söyler. Daha sonra 10 kişinin daha eklendiği dava da bir kişinin ölümüyle sayının 49’a düştüğü açıklamasına bulunur (2011:515). Ancak olayı bizzat yaşamış olanların aktardıkları ve daha sonra ortaya çıkan raporlar, tutuklama sürecinin Şimşir’in ifade ettiği gibi gelişmediğini göstermektedir. Kendisi de bu dava da

yargılanmış isimlerden biri olan Musa Anter hatıralarında, darbeden sonra ellerine geçen ve Yön dergisinde de yayımlanan (bu sebeple dergiye dava açılmıştır) bir rapordan bahsederek kendilerinin tutuklanma sürecinin arka planını aktarır. Celal Bayar, İkinci Kurmay Başkanı Cevdet Sunay, Devlet Bakanı Tevfik İleri, Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun katıldığı toplantıda daha sonra Mardin Valisi olacak Milli Emniyet'in Kürt sorunu şefi Ergun Gökdeniz'in hazırladığı rapor görüşülür. Gökdeniz raporunda, eğer bin Kürt aydını yok edilirse Kürt sorununun en az otuz yıl gerileyeceğini, ancak bunların siyasi partilerle kuvvetli yakınları olmaması gerektiğini ve kamuoyuna da belirlenen bu kişilerin komünist olduklarının söylenmesi gerektiğini savunur. Bayar ve Sunay'ın kabul ettikleri rapora, İleri önerdiği yöntem dolayısıyla değil, söz konusu sayının yüksekliği dolayısıyla itiraz ediyordu. Başbakan Menderes'in de kabul edip tutuklamaların ellişer ellişer yapılarak bine tamamlanmasını önerdiği rapora, toplantıda bulunan diğer bir isim Fatin Rüştü Zorlu, devletin adının uluslararası arenada soykırımlarla anıldığını ifade ederek, böyle bir kıyımın açıklanamayacağını söyler ve 'Ben şimdiden istifa ediyorum' diyerek itiraz eden tek isim olur. Toplantıda alınan karar doğrultusunda Ankara Kara Kuvvetleri Mahkemesi'nden elli tane adsız tutuklama müzekkeresi çıkarılarak Milli Emniyete verilir, emniyetin bu elli tutanağa yazacağı isimlerdir ilk idam edilecek olanlar (Anter,2016:147-148). 49'lar olarak anılan grup ideolojik olarak farklı anlayışlara sahiptiler. Kimi sağcıydı kimi solcu. Hatta bu aralarında Anter, Kutlay, Çamlıbel gibi 49'lar içinde yer alan isimlerin anlatımlarında da bunu görmek mümkün. İdam edilmek üzere tutuklanan 49'lar idam edilmedi, hatta bu toplantının kararları doğrultusunda başka tutuklama olmadı. Ordu, 27 Mayıs'ta yapılan darbeye 'kardeş kavgası yaşanmaması ve demokrasiyi içine düştüğü buhrandan kurtarmak için' yönetime el koydu. Milli Birlik Komitesi ülke yönetimini ele aldı. (Okunan darbe bildirisinde gerekçe bu şekilde açıklanıyordu) Toplantıda bulunan ve idamların ellişer kişilik gruplar şeklinde yapılmasının daha doğru olacağını söyleyen Menderes, bu karara itiraz eden Zorlu ve bu toplantıda bulunmayan Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ı Türk siyasi tarihine kara bir leke olarak yazılacak idama götüren bir süreç başladı. Kürtlerin idamıyla sorunların halledileceğine dair görüşe onay veren Menderes, asker nezdinde Kürtlerin bu dönemde yaptığı çıkışların sorumlusu olarak görülmekten kurtulamadı.

2.4. Sivas Kampı

Daha 49'ların yargılaması başlamamışken, darbeden dört gün sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaklaşık 485 kişi tutuklandı. Bunlardan 55'i ileri gelen Kürt ailelerinden ve ağalardan oluşuyordu. Sivas Kampı Kürt milliyetçiliğini daha da kemikleşeceği yeni bir evreye taşıdı.

McDowall, darbe sonrası yapılan bu tutuklamalarla ilgili verdiği bilgide, Mayıs 1960'ta bazı ağaların her geçen gün kötüleşen kıtlık döneminde köylüleri hükümete karşı gösteri yapmaya ikna ettiğini anlatır. Milliyetçi yönünün ne derece baskın olduğu tam da kestirilemeyen bu gösterinin, yetkilileri korkuttuğunu söyleyen yazar, ağaların Kürdistan kışkırtıcılığı yapmakla suçlandığını söyler (2004:537). Oysa Kürtçülük ve bölücülük suçlamalarıyla Sivas kampında bulunanlardan Zeynel Turanlı'nın ailesi Milli Mücadele dönemindeki faaliyetleri dolayısıyla meclis tarafından altın madalyayla ödüllendirilmişti. Bir kısmı, Mardin'den getirilen Erdem ailesi gibi, Arap kökenliydi ve bu bile onların bölücülükle suçlanmasını engelleyemedi. Yine Kürtçülükle suçlanan bazı aileler ise Kürtçü örgütlerle çatışmışlardı. Sivas'a getirilen tek milletvekili olan Tevfik Doğuşiker o dönem CHP Van milletvekiliydi. Durumunu anlatan, yanlışlık olduğunu ve bu hususta yardım isteyen bir mektubu İnönü'ye yazmasından birkaç gün sonra gazetelerde partiden ihraç edildiğini okuyacaktı (Çiçek,2010:20). Hür, kampta işkence yapılmadığını, ancak DP'li olanlara küfür ve hakaret yapıldığını ifade eder (2017:347). Ancak Çiçek'in(2010) kitabında kampta kalmış olanlar ya da yakınlarıyla yapılan mülakatlar durumun hiç de öyle olmadığını gösterir.

Bu elli beş kişiye ne yapılacağı ile ilgili farklı tartışmalar da olmuştu. Başlarda ne yapılacağı ile ilgili belirlenen bir karar olmadığından, öldürülmeleri gerektiğini savunanlarda vardı. Dönemin İçişleri Bakanı Muharrem İhsan Kızıloğlu bu kanaati taşıyanlardan biriydi. Kampın Komutanı Sabri Koçak bu öneriyi reddedince, İskân Kanunu'nda yapılan bir değişiklikte haklarında sürgün kararı verildi (Akyürekli,2016:180).

Sivas Kampı ile ilgili yazdığı kitabı için Çiçek'e mülakat veren eski Meclis Başkanlarından ve o dönemin tanıklarından Hüsamettin Cindoruk, Sivas Kampı'nın, devletin Mustafa Muğlalı olayından sonra yaptığı en büyük hata olduğunu söyler.

Ayrılkçı Kürt ideolojisinin sebebinin de Sivas Kampı olduunu ifade eden Cindoruk, Cumhuriyet'e bağı kişilerin de kampa alındığını ve karşıt görüşlülerin ideolojik eğitime tutulduklarını anlatır. Cindoruk, 27 Mayıs'ın ilk hatası olarak gördüğü Sivas Kampı'nın Kürtçülük ideolojisini okulu olduunu savunur şu önemli tespiti yapar; "Sivas olmasaydı barış olurdu. Türk-Kürt barışı devam ederdi. Askeri idarenin despotizmi oraya da sirayet eder orada kalırdı. Bu keskin hat çıkmazdı. Dediğim gibi Sivas Kampı'nın sonucu Siyasi Kürtçülüğü ayrımcı Kürtçülüğe taşımıştır. Abdullah Öcalan'ın gücü bugünkü PKK'yı ortaya çıkarmaya yetmez. Önemli bir harekettir tabanı olan bir harekettir, bunun temellerinden biri yahut bu temeli yenileyen sebep Sivas Kampı'dır (Çiçek, 2010, 20-231)."

Kımlı şiiyle başlayan, 49'lar davasıyla devam eden olaylar silsilesine eklenen Sivas Kampı'nda devletin Kürt milliyetçiliğini bastırmak için seçtiği yol, milliyetçi akımları törpülemekten çok bilemiştir. Kürt milliyetçiliği kurumsallaşmış, ivme kazanmıştır.

Altmışlar: Kürt Milliyetçiliğinde Yeni Dönem

MBK yönetiminde kaldığı dönem içinde Kürt ismi taşıyan yerlerin adını Türk isimleriyle değiştirmiş, yatılı bölge okullarının tekrar açmıştı. Devletin hâkim paradigmasında bir değişiklik yoktu. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, M. Şerif Fırat'ın Doğu İlleri ve Varto adlı kitabının ikinci baskısına yazdığı önsözde, Kürtlerin aslında Türk olduunu ve Kürt ulusu diye bir ulus olmadığını söylüyordu. Bu inkârdan birkaç gün sonra Kürt gençleri 8 Mayıs 1961'de Diyarbakır, Siverek, Mardin Ban, Bitlis ve Mardin'de büyük protesto gösterileri yaparak 'Biz Türk değiliz, Kürt'üz' diye pankartlar taşıyınca, güvenlik güçleri silah kullanmıştı. MKB hak ve özgürlükler konusunda geniş bir alan açan 1961 Anayasası'nı hazırlamış, iktidarı sivillere devretmişti. Sivil iktidar döneminde bazı ağaların evlerine dönmelerine izin verilmiş ve toprakları kendilerine iade edilmişti. 1961 Anayasasının sağladığı özgürlükler Kürtlerde örgütlü çalışmaların hız kazanmasını sağlamıştı.

Her ne kadar engellemelerle karşılaşmış olsalar da, Kürtçe ve Kürt kültürü ile ilgili çalışmalar bu yıllarda hız kazandı. 14 Şubat 1967 de Remi Gazete'de yayımlanan yasayla

Kürtçe yazılmış eserlerin, Kürtçe ses kayıtlarının ve yabancı menşeli materyallerin ülkeye sokulması ve dağıtılmasını yasaklandı (McDowall,2004:543).

Kürt aydınlarının çözüm arayışları da devam ediyordu. Musa Anter 1962 yılında Barış Dünyası dergisinde ‘Doğu Davamız, Doğu Kalkınmasının Türkiye’nin Kalkınması Demektir’ başlığıyla yazdı yazısında şu görüşlere yer veriyordu: “Doğu davası şiddet rejimi ve yasaklarla halledilemez. Modern devletçilik anlamına uyarak bu vatan parçamızı başka yollarla memleketin belki de dünyanın cenneti haline koyabiliriz. Ağaları kaldırmışız neye yarar. Onların bu günkü iptidai şartlar altında sosyal bir takım fonksiyonları yapacak organlar yaratmadan ve halkı kendi inanışlarına ve yaradılışlarına uyarak maddi ve manevi sahalarda kalkındırmak fayda yerine zarar verir (Anter,2016:177).”

DP’nin ilk döneminde milletvekilliği yapmış olan Mustafa Remzi Bucak 1965 yılında İsmet İnönü’ye yazdığı mektupta, eğer (devletin resmi söyleminde olduğu gibi) Kürt diye bir unsur yoksa hiçbir gücün bir araya gelerek Kürt unsurunu ve Kürtçülüğü yaratamayacağını, bu durumda da endişe etmeye yer olmadığını söyler. Hissiyata mağlup olmamak gerektiğini vurgulayarak şunları ifade eder: “Zatı Devletinize, tecrübeli bir devlet adamı olarak size düşen ilk ve son vicdani, milli, vatani ve hatta insani vazife, şimdiye kadar olan hadiselerin üzerine, sadece Kürd’ün aleyhine netice verecek bir sünger geçirmeyip, hastalığın esasını, menşe’ini tedavi etmenin çaresini arayıp bulmaktır. [...] Kürdün mevcudiyetini ve onun tecezzi kabul etmez tabii ve beşeri haklarını ret ve inkâr etmek değil, bilakis o davanın her gün biraz daha vehmet kesp etmekte olduğunu müşahade edip dünyanın bu günkü durumunu ve umumi gidişatını göz önünde tutarak ona göre bir şekli hal aramak lazım gelir, kanaat ve tavsiyesindeyiz (Bucak,1991:50-55).”

Kürt siyasal hareketi sağ partilerde kendilerini ifade etme olanağına sahip olmadığını fark ederek darbeden sonra hazırlanan ve yürürlüğe giren yeni anayasasın sunduğu görece sunduğu demokratik ortamdan istifade ederek, 1961 yılında kurulan Türkiye İşçi Partisi saflarına katıldılar. Sıradan insanların da örgütlü bir yapı içinde varlık gösterebilmesi, o gücün bir olmasını sağlayan parti, birçoğu ağaların baskısından bunalmış Kürtler için kendilerini ifade edebilecekleri ve hak arayışlarını sürdürecekleri bir platformdu. Sağ Kürt milliyetçiliği içinde yer alamayan Kürtler TİP kadrolarının içinde yer aldı. Bu yıllarda bir Kürt sorunu varlığını kullanmaktan çekinse de en azından

sorunun muhataplarını dinleme konusundaki istekli tavrı, Kürtler için TİP’i daha cazip hale getirmişti. Muhafazakâr çevrelerin devletle uyumlu politikaları da sol ve seküler gruplarla beraber hareket etmeyi Kürtler açısından daha cazip kılmıştı (Akyürekli,2016:184).

TİP’in Kürt meselesi konusundaki yaklaşımı, hem döneminde hem sonrasında pek çok siyasi partide olduğu gibi, geri kalmışlık temelindeydi. Bir kimlik sorunun varlığına işaret eden yaklaşım içinde değildi. İçinde bulunan ve Doğulular olarak adlandırılan, Kürtlerin de etkisiyle yıllara içinde, konuya yaklaşımı ve ifade etme biçimi değişti. TİP’in 1966 yılında yapılan ikinci kongresinde konu doğu meselesi olarak adlandırılarak, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan geri olduğu dile getirilmiştir. 1968 yılındaki üçüncü kongrede ise etnik bir kimliğe vurgu yapılmaksızın yine doğu vurgusu üzerinden sorunun çözümünde ekonomik köklü değişimlerle beraber, sosyolojik-psikolojik faktörlerinde göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanmış ve ancak böylece gerçekçi bir çözüme ulaşılabileceği vurgulanmıştır. Görüldüğü gibi Kürt kavramı dillendirilmemektedir. Ancak 1970’de gerçekleşen dördüncü kongrede Kürt varlığı ifade edilmiştir. Kongrede daha sonra partinin kapatılma sebebi olarak karşına çıkacak açıklamada, Türkiye’nin doğusunda bir Kürt halkının yaşamakta olduğu açıkça söylenmiştir. Açıklamada Kürt halkı üzerinde zaman zaman kanlı zulüm hareketleri niteliğine bürünen, bakı terör ve asimilasyon politikalarının uygulandığı; Doğudaki geri kalmışlığın temel nedenlerinden birinin, kapitalizmin eşitsiz gelişme konusuna ek olarak, bu bölgede Kürt halkının yaşadığı gerçeğini göz önüne alan hakim sınıf iktidarlarının, güttükleri sosyal politikanın bir sonucu olduğu; Bu nedenle doğu sorununun bir bölgesel kalkınma sorunu olarak ele almanın, hakim sınıf iktidarlarının şoven milliyetçi görüşlerinin ve tutumunun uzantısından başka bir şey olmadığı görüşlerine yer verilmiştir.(Ersanlı, Özdoğan, Uçarlar,2014:74-75). TİP’in Kürt sorununa dair ekonomik gerekçelerin yanında, kültürel hak ve özyönetim konusuna da değiniyordu. Ülke ve millet bütünlüğünü tanınmasına rağmen, bazı solcular Türkiye’yi çok uluslu bir devlet olarak tanımlayan ve Kürtlerin kendi kaderini tayin hakkı olduğunu savunan örgütler kurdu; Devrimci yol gibi. Ancak tüm bu söylemlere rağmen partinin, var olan sorun karşısında gerçekçi net bir çözüm önerisi yoktu. Önce sosyalist devrim gerçekleşecek ve tüm sorunlar devrimden sonra, hatta devrimin gerçekleşmesiyle kendiliğinden çözülecekti (Somer,2016:186-187).

Kürtler haklarını elde etmek için ne zaman gerçekleşeceğini bilmedikleri bir devrimi beklemek istemiyorlardı. Kürtler TİP tecrübesinden çok şey öğrenmişti. Bu tecrübe ilerleyen yıllarda gerçekleşen siyasi faaliyetleri için onlara çok şey katmıştı. Ancak hakları ile ilgili mücadelelerini farklı zeminlere taşımak gerekiyordu. Ve çalışmalarına bu yönde devam ettiler.

Diğer yandan farklı siyasal hareketler de çok etkili olmasalar da varlık gösteriyordu. Kürdistan Demokrat Partisi bunlardan biriydi. Urfalı bir avukat, aynı zamanda Bucak Aşiretine mensup olan Faik Bucak tarafından kurulan KDP'nin ömrü çok uzun olmadı. Sağ siyaset içinde kendisini ifade eden Kürt milliyetçilerinin partisi KDP, yasaların Kürt kimliğinin ifadesine izin vermemesi dolayısıyla legal bir niteliğe sahip değildi. Bu haliyle daha çok bir yeraltı örgütü gibi değerlendirildi. Bucak'ın 1966 yılında suikast sonucu ölmesi ve halefi Sait Elçi'nin de 1971'de Irak'ta aynı akıbete maruz kalması partinin faaliyetlerinin bitmesine sebep oldu (Ağacakulu,2015:95).

Çoğunlukla aşiret ağaları ve şeyhlerin önderliğinde aşiretçi bir nitelik gösteren Kürt milliyetçiliği, 1960'larda tüm dünyayı etkisi altına alan özgürlükçü hareketlerin de etkisiyle, özellikle büyükşehirlerde eğitim almış çoğu sosyalist gençlerin başı çektiği yeni bir ivme kazanmıştı. "Kürtlerin hak ve özgürlük taleplerinin dile getirildiği Doğu mitingleri de TİP'in inisiyatifiyle örgütlendi. 16 Eylül 1967'de başlayan mitingler, TİP'in dışında kalan milliyetçi muhafazakâr Kürt çevrelerinin de desteğini aldı. 1967'de Silvan, Siverek, Batman, Tunceli, Ağrı ve Ankara'da altı miting yapıldı. Mitingler 1969 yılında Diyarbakır'da yeniden başladı. Suruç, Hilvan, Varto, Siverek ve Lice'de devam etti. 3 Eylül 1969'da Diyarbakır'da yapılan ikinci mitingle son bulan Doğu mitingleri, toplamda on iki kez düzenlendi (Akyürekli,2016:184)." Dersim İsyanından bu yana, Kürtler ilk defa kitlesel bir eylem gerçekleştiriyorlardı ve üniversite gençliği ve aydınlar dışında yerel halkın da eylemlere katılması ve içinde bulunulan durumu protesto ediyorlardı. Kürtler uzun zamandır ilk defa siyasi taleplerini demokratik yollarla dile getiriyordu. Ağacakulu 1967-1969 yılları arasında gerçekleşen bu on iki mitingi, anayasal düzeyde bir hak arayışı olarak görmek gerektiğini söyler (2015:96).

Yeni fikir akımlarından etkilenerek kendi kaderini hakkını tartışmaya başlayan Kürtler, ilk sivil, legal, demokratik örgütlenmelerini Devrimci Doğu Kültür Ocakları çatısı altında gerçekleştirdiler. Doğu mitinglerinin kendilerine açtığı yoldan devam eden

Kürt gençleri ve aydınları Mayıs 1969'da DDKO'yu kurarak yasal planda kolektif hak arayışına başladılar. Modern Kürt siyasetinin doğuşu olarak kabul edilebilecek DDKO 21 Mayıs 1969'da önce Ankara, birkaç gün sonra da İstanbul'da kuruldu. DDKO hedeflerini şu şekilde açıklıyordu:

- “ Üniversitelerde bulunan Kürt gençlerin kültürel bir faaliyet içerisine çekmek, aralarında dayanışma sağlamak,
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ışığı altında, özellikle 1930'lu yıllarda başlatılan asimilasyoncu, baskıcı, ırkçı-şoven, resmi ideoloji kaynaklı devlet politikalarına karşı mücadele etmek ve yarattığı şartlanmaları kırmak,
- Toplumun barış içinde ve eşitçe yaşayabilmesi için mücadele eden devrimci ve demokrat kuruluşlar yelpazesinde yer almak,
- Bu amaçlara uygun olarak, teorik ve politik konularda seminerler ve konferanslar düzenleyerek, özellikle Kürt sorunu ve ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı konusunda çeşitli sol çevreler arasında geniş ve yaygın tartışmalar sağlamak (Akyürekli,2016:184-186).”

DDKO bir anlamda Kürtlerin Türk solundan kopuşunun göstergesiydi. Çoğu sosyalist gençlerden oluşan DDKO, hazırladıkları programlarla yerli halkın eğitilmesine katkı sağlıyor, köylüler ve kadınlar için eğitim programları hazırlıyor, diğer yandan doğunun geri kalmışlığına karşı ulusal bir duyarlılık oluşturmaya çalışıyordu. Bu çalışmalar nedeniyle de hedef haline geliyordu(McDowall,2004:544).

TİP saflarında siyaset yapmış ve oradan edindikleri tecrübeyle Kürt siyasetine yön vermeye çalışmış, hatta döneminde başat bir aktör halini almış olan DDKO ile ilgili çok fazla bilinmeyen bir konu 1970'te yapılan TİP'in dördüncü kongresinde Kürt meselesiyle ilgi kararların arkasındaki varlıklarıdır. DDKO gençlerinin Behice Boran'la yaptıkları pazarlık sonucunda bu kararlar alınmıştır. Kongreye katılan Tarık Ziya Ekici, Kemal Burkay, Naci Kutlay ve Mehmet Ali Aslan gibi Kürt siyasetinin önemli isimleri kararın Kürtler'i ilgilendiren kısımlarına evet oyu vermemişlerdir. Hatta Kemal Burkay kongrede önceliğin partinin korunması olduğunu dile getirerek, Kürtlerle ilgili kısma gerek olmadığını belirten bir konuşma yapmıştır (Ersanlı,Özdoğan,Uçarlar,2014:82). Cumhuriyet tarihinde bir Kürt halkının varlığını kabul eden ve haklarının savunan bir kararın alınmasında DDKO gençleri baş aktördür. Yürüttükleri faaliyetlerle Kürtler

arasında hatırı sayılır bir yer edinen ve Kürt milliyetçiliğinin gelişiminin merkezine oturan DDKO, hedef haline de gelir. Üyelerinden bazıları 1970 yılında tutuklandılar. DDKO 12 Mart muhtırasından sonra kapatıldı. Devam eden 92 sanıklı dava Aralık 1972’de sonuçlandı. Komünizm ve Kürtçülük propagandası yapmakla suçlanan sanıklardan 66’sına toplamda 1432 yıl hapis cezası verildi. “Tutuklananlar arsında Musa Anter, Mehdi Zana, Mümtaz Kotan, İbrahim Güçlü, Sait Kırmızıtoprak, Mehmet Emin Bozarslan, Tarık Ziya Ekinci, Naci Kutlay ve Kemal Burkay gibi tanınmış Kürt aydınları da bulunmaktaydı (kurtleridusunmek.wordpress.com:2009).”

2.6. 1971 Muhtırası ve Kürtler

12 Mart 1971’de Türk demokrasisi bir kez daha kesintiye uğramış ve ordu, ekonominin bozulması, üniversitelerdeki öğrenci eylemleri, grevler, Alevi-Sünni çatışmalarını sebep göstererek Cumhurbaşkanı ve Meclis Başkanı’na bir muhtıra göndermiş ve hükümetin istifasını, yeni bir hükümet kurulmasını istemişti. TİP ve DİSK, DEV-GENÇ muhtıraya desteklerini açıklamışlardı. Ancak 12 Mart cuntası ilk olarak kendisine destek veren solcu gurupları cezalandırdı. Sol hareketler içinde yer alan Kürtler de bundan nasibini aldı. DDKO konusunda da belirtildiği gibi, bu süreçte pek çok Kürt aydın hapis ve sürgün cezası aldı. Muhtıra sonrası yapılan tadilatlarla 1961 Anayasası’nın sağladığı bazı özgürlüklerde kısıtlamaya gidildi. Bu dönemde Kürtlerin bir kısmı İslamcı eğilimlerin siyasal arenada boy vermesiyle bu saflara katılırken, bir kısmı da ilginç bir şekilde Kürtler ve komünistlere hiçbir sempati beslemeyen, Alparslan Türkeş’in Milliyetçi Hareket Partisi ile bağlantılı Ülkücüler’e katıldı. Ancak Kürtlerin çoğu 1973 yılında yapılan genel seçimde Bülent Ecevit’e oy verdi. Bu yönelimde Demirel’in ‘kendisinin Türk olmadığını düşünen ve ya kendisini Türkiye’de mutsuz hisseden herkes istediği yere gitmekte serbesttir’ ifadesinin büyük rolü oldu (McDowall,2004:546-548).

70’ler aynı zamanda Kürtlerin Türk solundan ayrılarak, kendi sosyalist hareketlerini başlattıkları yıllar oldu. Kürt solu bu dönemde Leninist, Stalinist, Maoist yaklaşımların etrafında toplanan farklı gruplar oluşturdu. 1974 yılında Kemal Burkay öncülüğünde, Kürt sorununun çözümü olarak federasyon ve özerkliği savunan Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi kuruldu. Başta çıkardıkları Özgürlük Yolu ve Riyad Azadi gibi dergilerle faaliyetlerini yürüten grup, TKSP’nin kuruluşundan sonra TİP’le işbirliği yaparak seçimlere giren üyelerinden belediye başkanı çıkmasını sağlamıştır. Bir diğer

örgütlenme çalışması da Yöntem Yayınları etrafında toplanan, farklı eğilimlere mensup gençlerin oluşturduğu Devrimci Demokratik Kültür Dernekleri (DDKD) oldu. Sait Kırmızıtoprak (Dr. Şivan) ve arkadaşları tarafından kurulan dernek Kürdistan İşçi Partisi (KİP) adıyla partileşti. Özellikle genç Kürtlerin milliyetçi duygularının gelişmesinde önemli rolü oldu (Işık,2017:153-289). Bu dönemde Kürtlerin siyasal hareketliliğini McDowall şöyle anlatır: “Eski TİP’in üyeleri 1974’te gizli Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisi’ni kurarlarken, solcu kolunu Dr. Şivan’ın temsil ettiği TKDP faaliyetlerine devam etti. TKSP hem aydın sınıfını hem de kitleleri harekete geçirdi, Kürt ve Türk solcularının entelektüel duyarlılığını uyandırmak amacıyla Riya Azadi/Özgürlük Yolu’nun kitleleri harekete geçirmek içinde daha halkçı yayın organı olan Roja Welat(Anayurt Güneşi)’ni yayımlamaya başladı. [...] Bu örgütler hem kırsal kesimde hem de kentlerde Kürt kimliğine ilişkin solcu fikirler yaymaya başladılar ve buralarda geleneksel aşiretçi ve İslamcı değerlerle mücadele ettiler (McDowall,2004:549).”

Yetmişlerin başından itibaren Kemal Burkay’ın formüle ettiği Kürdistan sömürgeci tezi sol Kürt grupları arasında kabul gördü. Özellikle 1974’e kadar geçen süreç bu tezin altının doldurulmasını içeren fikişsel tartışmalarla geçti. Türk solu ise, Türkiye’nin kendisinin kısmen bir sömürge olduğunu dolayısıyla aynı zamanda bir emperyalist olamayacağını savunuyordu.

Bu arada Ecevit’in 1975’te Diyarbakır’da ‘halklara özgürlük’ sloganı atanlara ‘Türkiye’de halklar yok halk var’ cevabını vermesi Kürtler içindeki desteğini kaybetmesine neden oldu (Somer,2016:187). Bu yaklaşımlar Kürtleri daha da radikalleştiriyor, demokratik haklarını elde etmek için demokrasi dışı yollara kaymalarının zemini hazırlıyordu. Bu dönemde ortaya çıkan bir başka grup ise Rızgari idi. Rızgari Ankara’da kurulan Komal Yayınevi’nin çıkardığı bir dergi idi. Grup bu derginin görüşleri etrafında toplananlardan oluşuyordu. Kürdistan’ın bir sömürge olduğunu savunan grup, bağımsız ve birleşik bir Kürdistan istiyordu. Aynı dönemlerde kurulan KAWA ise da bağımsız bir Kürdistan fikrini ve buna ulaşmak için de silahlı mücadeleyi savunuyordu (Işık,2017:247-383).

Görüldüğü gibi yetmişli yıllar Kürtlerin örgütlenme faaliyetleri açısından en hareketli olduğu dönemdi. Ancak özellikle yetmişlerin ikinci yarısı sağ ve sol tüm gruplar için çok hareketli geçti. Türkiye sağ-sol çatışmalarının yaşandığı günlerden geçiyordu.

1978 yılında Maraş'ta patlak veren şiddet olayları sonrasında, o dönemde başbakan olan Ecevit, Doğu'da sıkıyönetim ilan etti. Şiddet olayları ve karşıt gurupların çatışmaları her geçen gün artıyordu. Ülkenin şiddet sarmalı içinde çalkalandığı bir dönemde, Kürt davasının silahsız çözülemeyeceği iddiasında bulunan ve İran, Irak, Türkiye'deki Kürt bölgelerini içine alan bağımsız sosyalist bir Kürt devleti kurmayı amaçlayan Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkeren Kurdistan) kuruldu. Abdullah Öcalan'ın liderliğinde kurulan Kürdistan İşçi Partisi'ni Türkiye kamuoyu, çok yakında, Kürtçe'nin yasak olduğu memleketimizde, Kürtçe isminin kısaltmasıyla tanıyacak ve unutmayacaktı: PKK.

Takvimler 1979 yılını gösterdiğinde, hükümette Bayındırlık Bakanı olarak görev yapan Şerafettin Elçi 'Ben Kürdüm ve Türkiye'de Kürtler var' dediği için büyük tepkilerle karşılaşacaktı. Dönemin başbakanı Ecevit 19 saatlik bir bakanlar kurulu toplantısının ardından, bakanına sahip çıkarak kendisinin Kürt olduğunu söylediğini, Kürtçü olmadığını ifade etmişti. Ancak 12 Eylül darbecileri Elçi'yi affetmemiş ve hapse mahkûm etmişti (<http://www.milliyet.com.tr:2009>). Bu olaydan kısa bir sonra bu sefer Çorum'da şiddet olayları baş göstermişti. Ülkede tırmanışa geçen ve hükümetin çözüm üretmediği şiddet olaylarını gerekçe gösteren ordu, 12 Eylül 1980'de ülkede huzuru sağlamak için bir kez daha yönetime el koydu.

2.7. 12 Eylül Darbesi ve Seksenler

Engellenemeyen şiddet olayları ordunun bir kez daha demokrasiye müdahalesiyle son bulmuştu. Türkiye 12 Eylül 1980 sabahına tank sesleriyle uyandı. Türkiye Cumhuriyeti'nin 57 yıllık tarihine bir darbe daha kara bir leke olarak yazılıyordu. Artan şiddet olayları, siyasi iktidarsızlık, ekonomik tablo bahane edilerek, ordu bir kez daha huzur ve istikrarın(!) tesisi için bir kez daha demokrasiyi tank paletlerini altında ezmişti. Ülkenin yönetimi ordunun üst düzey komuta kademesinden oluşan Milli Güvenlik Konseyine geçmişti. Konseyin başkanı Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Kenan Evren'di. Evren yıllar sonra yaptığı açıklamada darbeyi gerçekleştirmek için şartların olgunlaşmasını beklediklerini açıklayacaktı. Darbeyle siyasi partilerin ve sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerine son verilmiş, Demirel, Ecevit, Erbakan ve Türkeş gibi isimlerin bulunduğu siyasiler yasaklı hale gelmişti.

Darbeyle beraber şiddet ve terör olayları bıçakla kesilmişçesine son buldu. Darbe vaat ettiği huzuru sağlamış görünüyordu. Ancak Darbeciler yönetimi ellerinde tuttukları üç yıl boyunca başka bir şiddetin öznesi olacaktı. Cezaevlerinde yaşanan işkenceler, hukuksuz yargılamalar, yaşları henüz 18 olmayan gençlerin yaşlarının büyütülerek asılması darbe yönetiminin rutin faaliyetleri haline gelecekti. Darbeciler en ağır bedellerden birini Kürtlere ödetecekti.

Ordu, sağcı-solcu tüm gruplara karşı çok sert uygulamalarda bulundu. 1970’lerde Kürt aydınlar ve üniversite gençliği kurdukları dernekler, partiler ve yayın faaliyetleri aracılığıyla Kürt milliyetçiliğinin ideolojik kodlarını oluşturmuşlar ve kurumsallaşmasını sağlamışlardı. Ancak daha ziyade kent merkezlerinde kendisini gösteren Kürt milliyetçiliğinin bu yeni şekli, darbe sonrasında Kürtlerin yaşadığı diğer bölgelerde yayıldı. Bu genişlemenin en önemli sebebi darbe dönemi uygulamaları oldu. Kürtçenin yasaklanması ve bölgede yoğunlaşan Türklük propagandası bölge halkı tarafından kimlik ve kişiliklerine bir saldırı olarak algılandı. Diğer yandan tutuklamalar ve Diyarbakır Askeri Cezaevi’nde yapılan insanlık dışı muamele devletin şiddetinin ne kadar acımasız olabileceğini ortaya koyuyordu. Kürt vatandaşları kendilerini bunların niye yapıldığını sorguluyordu (Kurubaş,2004b:27-28). Özellikle Diyarbakır Cezaevinde işkencelere imza atanların bunu Türk milliyetçiliği adına yapıyor olmaları ve kimlik ve dillerinin aşağılanıyor olması, Kürtler arasında devlete güvenmeyen yeni bir etnik-milliyetçi bilincin gelişmesine neden oldu. Kürtleri çok yakın bir gelecekte kendisini gösterecek olan PKK’nın propagandalarına açık hale getirdi (Somer,2016:191). Öyle ki İmset’in ifadesiyle Diyarbakır Cezaevi, apolitik ve sempatizan olan Kürtleri, geleceğin PKK’sının lider kadrosunu yetiştiren ‘Parti Okulu’ haline geldi (1993:93). “Bir Kürt aydınının belirttiği gibi, Diyarbakır Askeri Cezaevi’nin korkunç işkencesinden geçip dışarı çıkanların çoğu, kalbi ‘Türkiye nefreti’yle dolup taşarak, koşup PKK’ya katılıyordu (Akyol,2014:138).”

Bu arada cunta yönetimi 1982’de hak ve özgürlüklerde kısıtlamalara giden bir Anayasa’yı referanduma sundu. Yüzde doksanın üzerinde aldığı oyla kabul edilen anayasa referandumu cumhurbaşkanlığı seçimiyle beraber yapıldı. Milli Güvenlik Konseyi Başkanı Kenan Evren Cumhurbaşkanı seçildi. Bu seçimlerden bir yıl sonra da

tekrar demokrasiye dönüşü sağlayan genel seçimlere gidildi. Yapılan seçimlerden Turgut Özal'ın Anavatan Partisi birinci parti çıktı. Ve Özal Başbakan oldu.

2.7.1. PKK

Yaklaşık üç yıl süren darbe döneminden sonra normalleşmeye çalışan Türkiye bu kez başka bir olayla kanlı bir döneme kapı aralayacaktı. 15 Ağustos 1984 günü, o güne kadar pek bilinmeyen bir örgüt, Siirt'in Eruh ilçesindeki jandarma karakol binasına bir düzenlendi. Bir erin öldüğü, altı er ve üç sivilin yaralandığı saldırının hemen ardından, Hakkâri'nin Şemdinli ilçesindeki jandarma subay açık hava gazinosu, subay lojmanları ve ilçe jandarma karakolu tarandı. Bir subay ve bir er hafif yaralandı (İmset,1993:110). Bu saldırılarda amaç çok fazla asker öldürmek değildi. Gelecek on yıllarda ülke gündeminin ve güvenliğinin ilk maddesi haline gelecek PKK bu ilk saldırısını halkın desteğini ve katılımını sağlamak amacıyla yapmıştı (Marcus,2009:114).

Daha önce kısaca belirttiğimiz gibi, PKK 1978 yılında Abdullah Öcalan liderliğinde kurulmuştu. Geçmişi 1974 yılında Ankara'da Öcalan ve arkadaşları tarafından kurulan 'Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği'ne dayanıyordu. 1975'ten sonra bölgede faaliyet göstererek taraftar toplamaya başladı. Gurubun liderliğini yapan Abdullah Öcalan'ın adının kısaltılmış şekliyle Apocular olarak biliniyorlardı. O dönemde Kürtler tarafından kurulan diğer örgütler tarafından da çok fazla dikkate alınmıyorlardı. Dönemin sağ-sol çalkantıları içinde gözlerden uzakta kalmayı başarmış ve faaliyetlerine devam edebilmişlerdi. Kürt sorununun silahsız çözülemeyeceği iddiasıyla yola çıkan örgüt, yasal zeminde hak arayışından ümidi olmadığından diğer örgütlerle işbirliğinden ziyade Kırsal alandaki Kürtlere ulaştı ve düşüncelerini değiştirmeye çalıştı. Önce kırsaldaki gençleri sonra da şehirli orta sınıfa dâhil gençleri kendisine çekti. Adaletsiz toprak dağılımı ve aşiret düzenine karşıda da bir isyan hareketi olarak kendisini anlatıyordu. 1978 yılında, Süleymanlar aşiretinin reisi Mehmet Baysal'ı öldüren örgüt, 1979 yılında Siverek'te Mehmet Celal Bucak'ın evine yapılan saldırıyla güçlü toprak ağlarına kafa tutabilen bir örgüt olarak halka arasında prestij kazandı ve desteğini artırdı (Somer,2016:193). İlk eylemini gerçekleştirdiği 1984 yılına kadar devletle işbirliği içinde olduğunu ya da Kürtleri sömürdüğünü iddia ettiği aşiretlere karşı saldırılarda bulunuyordu. 12 Eylül öncesi PKK eylemlerinde yaklaşık 200 kişi hayatını kaybetti (Işık, 2017:283). 1982'de gerçekleşen ikinci kongresinde silahlı direniş hareketinin başlatılması kararını alan örgüt

planlama ve insan kaynağı toplamayla geçen iki yılın ardından 1984'te ilk eylemini gerçekleştirdi.

PKK hareketinin kendi tarihine bakıldığında, hareketin bu denli güçlenmiş ve yaygınlaşmış olmasının arkasında örgütün kendi çabalarının yanı sıra, Türkiye'nin şiddete dayalı politik hatalar zinciri olduğu da görülür; zira 1978'de sadece 30'a yakın silahlı kadrosu ve 300'den fazla taraftarı olan örgüte destek darbeden sonra önemli oranda arttı (İmset,1993:98). Birand'da(1992) PKK'nın bu günkü aşamaya gelmesinde Diyarbakır Askeri Cezaevi'nin önemli bir yeri olduğunu söyler.

Ankara 1980'de varlığından haberdar olduğu PKK'nın, ne düzeyde bir tehdit olduğunun farkında değildi. Devlet için Öcalan sadece solcu- Komünist bir Kürt'tü. Aslında durum o dönemde dış ülkeler içinde farklı değil. Aynı yıl batılı bir ülke için Ankara'daki sefaretinden hazırlanan istihbarat raporunda, örgütün politik bir hareketten ziyade Öcalan'ın özel ordusu gibi hareket ettiği ve eylemlerine rağmen büyük bir etki yapamayacağı dile getiriliyordu (İmset,1993:75).

Şemdinli ve Eruh baskınları birkaç gün sonra küçük bir haber olarak gazete sayfalarında yer buldu. Olayın yine bir sol-komünist eylemlerinden biri olduğu düşünüldü. Saldırıların gerçekleştiği dönemde bölgenin kontrolünü elinde bulunduran 7. Ordu'nun komutan Korgeneral Kaya Yazgan, Apo'nun adını duyduklarını ama üzerinde fazla durmadıklarını, PKK'ya da haydut gözüyle baktıklarını anlatır. Kürtleri arkasına almaya çalışan komünist bir yapı olarak gördükleri PKK'nın saldırılarından sonra, bu olayın büyük bir başlangıcın ilk işareti olduğuna Ankara'yı ikna edemediklerini ifade eder. Kamuoyunda çok dikkat çekmeye, Ankara'nın yaklaşan tehlikenin farkına varamadığı bu saldırılar, ordunun Kürt kaygısını artırır. Dönemin Genel Kurmay Başkanı Necdet Üruğ bölgede incelemelerde bulunur. Tarihinde ilk defa ordu önemli sayıda askeri bölgeye kaydırır. Eylül 1984'te toplanan Milli Güvenlik Kurulu'nda, konuşan Üruğ, sadece güvenlik önlemleriyle sonuç alınamayacağını, bölgenin sosyal ve ekonomik yönden kalkındırılması gerektiğini, insanlara Türkçe öğretilmesi gerektiğini, Türkçe bilmeyen halkın, Türkiye ile ilgileri ve bilgilerinin olmadığını söyler (Birand,1992:126-127). Çok partili hayata geçildiğinden bu yana doğunun geri kalmışlığının yaşanan sorunlarda önemi bu sefer ordunun en tepesindeki isim tarafından ifade ediliyordu. Asker

yaklaşan tehlikenin farkındaydı ve saldıranların dönemin başbakanı Turgut Özal'ın söylediği gibi üç beş baldırı çıplak eşkıya olmadıklarını düşünüyordu (Tokatlı,1999:192).

Başlarda önemi çok da fark edilmeyen bir saldırıyla ülke gündemine giren PKK, bir süre sonra devletin en önemli güvenlik sorunu haline geldi. Kürtlerin haklarının tanınması ve bağımsız bir Kürdistan için yola çıkan örgüt bir süre sonra Kürtlerin hak taleplerinin önündeki en büyük engel haline gelecekti. Somer bu durumu şöyle anlatır: “PKK, Kürt milliyetçiliğini mobilize etmek, kitlesel ve uluslararası bir siyasal hareket haline getirmekte, devleti ve çoğunluk Türk toplumunu Kürtleri ve Kürt sorununu tanımaya zorlamakta, kendisinden önce gelenlerin hepsinden çok daha başarılı oldu. Ancak birçok Kürt milliyetçisinin de işaret ettiği bir gerçek daha var. PKK aynı zamanda Kürt sorununun, dünyanın ve Türk kamuoyunun gözünde şiddet ve terörle özdeşleşmesine neden oldu. Böylece sorunun çözümünü zorlaştıran ağır bir miras yarattı (Somer, 2016, s. 192).”

PKK saldırıları ile birlikte, TSK Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da uzun yıllar devam edecek geniş çaplı operasyonlara başladı. Karşısında düzenli ordu bulunmayan güvenlik güçleri bölgenin kendisine özgü zorlayıcı koşullarında çetin bir mücadele veriyordu. Devlet PKK ile daha etkili mücadele etmek için yerel halktan destek almaya karar verdi. Böylece bölgede yeni bir güvenlik organizasyonu daha kurulmuş oldu: Köy Korucuları.

Hamidiye Alaylarından neredeyse yüz yıl sonra, Devlet, Osmanlı tecrübesinden yararlanarak bölgenin korunması adına aşiretlerle işbirliğine gitti. Olaylara kısa zamanda müdahale edebilme imkânını zorlayan coğrafya, bu tercihi zorunlu kılıyordu. Yapılan düzenlemeyle, idari bakımdan muhtara, mesleki bakımdan ise jandarma bölük komutanlığının emri ve komutasında olan “güvenlik güçlerinin fiziki olarak korumada yetersiz kaldığı ve ulaşmakta güçlük çektiği yerleşim birimlerinde yaşayan vatandaşların can ve mal güvenliğinin sağlanması amacıyla, 26.03.1985 tarih ve 3175 sayılı kanunla 442 sayılı Köy Kanunu'nun 74. Maddesinde değişiklik yapılarak Geçici Köy Koruculuğu ihdas edildi (Önder,2015:52).”

Devlet Köy Koruculuğu sistemiyle, PKK'ya karşı yürüttüğü operasyonlarda yerel halkın desteğini almayı ve bölgenin özelliklerini bilen kişilerden istifade etmeyi

amaçlıyordu. Arzu edildiği gibi koruculuk sistemi güvenlik güçlerine PKK ile mücadelede yadsınamayacak bir katkı sağladı. Kürt milliyetçilerinin Kürdü birbirine kırdırma olarak değerlendirdiği koruculuk sistemi zamanla sıkıntıların sebebi haline geldi. Hamidiye Alayları tecrübesinde olduğu gibi, korucular devletin sağladığı destek ve silahlarla elindeki gücü rakip aşiretlere karşı kullanmaya, ekonomik çıkar sağlamaya başladılar. Güvenliğin tesisi için yardımcı kuvvet olarak kullanılan korucuların kendisi sorun haline geldi. İç İşleri Bakanlığı'nın verilerine göre, azımsanamayacak sayıda korucu adam öldürme, yaralama, tecavüz, gasp, uyuşturucu kaçakçılığı gibi suçlara karıştı (Işık,2017,268). Buna rağmen kaldırılması yönünde herhangi bir tasarrufta bulunulmadı. Diğer yandan Koruculuğu kabul eden aşiretler, işbirlikçilikle suçlanarak PKK'nın hedefi haline geldi. PKK özellikle 80'lerin sonu, 90'ların başında kadın-çocuk demeden korucu aşiretlerine mensup pek çok kişiyi öldürdü.

Devlet PKK ile mücadelede geçmiş tecrübelerden yararlanmaya devam ediyordu. Temmuz 1987'de Özal, Mardin'de PKK'lılara teslim ol çağrısında bulundu. Bu çağrıdan birkaç saat sonra PKK, Mardin kırsalında 19'sı çocuk 31 kişiyi katletti. PKK, daha önce de kadın ve çocukları öldürdüğü saldırılar düzenlemişti. Bu katliamların ardından bir Kanun Hükmünde Kararname çıkarılarak Olağan Üstü Hal Valiliği kuruldu. Zaman içinde 'Süper Vali' diye anılacak olan OHAL valileri, çok geniş yetkilerle donatılmıştı. Bölgedeki askeri güçler ve MİT valiye bağlanmış, köy ve mezraların yerlerini değiştirebilme ve yargıç, savcı ve jandarma dışında kalan herkesi göreve alabilme, görev yerini değiştirme yetkilerini de kendisinde toplamıştı. OHAL valilerinin harcamaları ihale ve Sayıştay yasalarının dışında bırakılmıştı. 15 Temmuz 1987'de Hayri Kozakçıoğlu ilk OHAL Valisi olarak atandı (Şimşir,2011:636). Kararname ile Elazığ, Diyarbakır, Bingöl, Hakkâri, Mardin, Tunceli, Siirt ve Van illeri OHAL kapsamına alınmış, Muş, Adıyaman, Bitlis mücavir il olarak belirlenmişti. 1990'da Batman ve Şırnak'ın il olmasıyla OHAL kapsamındaki il sayısı 13 oldu.

OHAL ilerleyen yıllarda uygulamalarıyla en çok tartışılan konulardan biri haline gelecekti. Harcamalarının denetim dışında bulunması ve yetkilerinin genişliği dolayısıyla zaman zaman haddi aşan insanlık dışı uygulamaları yapmakla/göz yummakla suçlanacaktı.

2.7.2. Siyasetin Sıra Dışı İsmi Özal

Cumhurbaşkanı Özal siyasi duruşu ile olduğu kadar Kürt meselesine yaklaşımıyla da Türk siyasetinin sıra dışı isimlerinden biriydi. Özal'ın, Kürtlerin varlığının devlet yetkilileri nezdinde yüksek sesle dillendirilmesinden itinayla kaçınıldığı bir dönemde, 1 Nisan 1990'da üst düzey askeri ve sivil bürokrasi ve basından isimlerin katıldığı bir toplantıda yaptığı 'Araştırdım, annem Malatyalı bir Kürt'müş, N'apalım?' açıklaması büyük bir etki yarattı (Cemal, 2007:102). Özal bu çıkışıyla bir kaç kuş vuruyordu aslında; "Hem Kürt kategorisini inkâr edilemez hale getiriyor, hem etnik Kürtlere onların kimliğini paylaştığı şeklinde de güçlü bir mesaj veriyor, hem de etnik kökenine rağmen cumhurbaşkanı olmasına imkan tanıyan devletin meşruiyetinin altını çiziyordu. Dolayısıyla farklı hassasiyetlere aynı anda ve yanlışlanması zor bir yanıt vermiş oluyordu (Somer,2016:234)." Aynı toplantıda meselenin dünya örnekleri de göz önünde bulundurulduğunda kısa süreli ve kolay bir hadise olmadığı ve artık eski usullerle çözülmesinin de mümkün olmadığını ifade ediyordu (Cemal, 2007:102). Diğere yandan bu toplantı basının PKK ile ilgili haberleri verirken kullandığı dile dair askerlerin duyduğu rahatsızlık üzerine tertip edilmiş ve devleti ve uygulamalarını sıkıntıya sıkacak bir dilin kullanılmasından kaçınılması istenmişti. Bu ister istemez basının aklına saklanan ya da bilinmesi istenmeyen bir durum mu var acaba sorusunu getiriyordu.

Özal, 1984'te gerçekleşen saldırının ardından üç beş eşkıya olarak değerlendirdiği PKK'nın yarattığı tehlikenin çözümü için döneminin çok üstünde yaklaşımlar geliştiriyor, tartışmaya açtığı konularla ülkenin nabzını ölçüyordu. Yaklaşımları ve önerileriyle asker ve muhalefeti rahatsız eden Özal, kendi bakanlarıyla da fikir ayrılıklarına düşüyordu. Asker, Özal'ın sorunu yeterinde ciddiye almadığını düşünüyordu. Kürtçenin serbestçe konuşulmasını sağlayan yasal düzenleme bunlardan biriydi. Düzenleme fiili bir durumun yasal bir zemine oturmasını sağlamıştı aslında. Zira Kürtçe sadece doğu bölgesinde değil artık İstanbul ve batıdaki pek çok şehirde konuşuluyor, Kürtçe müzik kasetleri satılıyor; zorunlu göç ya da farklı sebeplerle Kürt nüfusu artık Türkiye'nin her yerine dağılmıştı. Ancak gelen tepkiler dolayısıyla Kürtçenin kullanımını yasaklayan yasa 1991'de kaldırılabilirdi. Radyo-TV yayınları, basılı yayınlar ve eğitim kapsamının dışındaydı. Ancak aynı gün "Cumhuriyet'in temel niteliğini

değiştirmek amacıyla yapılan her türlü eylem olarak tanımlayan yeni bir anti terörizm yasası çıkartarak durumu hafifletmeye çalıştı (McDowall,2004:570).

Özal kendisine yönelen tüm tepkilere rağmen Kürt sorunun çözümüne dair bir kapı aralamaya çalışırken, 1991’de yaşanan bir olay Kürt meselesi konusunda ılımlı yaklaşım sahiplerini de tedirgin etti. 1991 seçimlerinde Sosyaldemokrat Halkçı Parti, Doğu ve Güneydoğu illerinde Halkın Emek Partisi’yle seçim ittifakı yaptı. Seçim sonucunda 22 HEP’li meclise girdi. 6 Kasım 1991’de yapılan yemin töreninde HEP’li milletvekillerinden Hatip Dicle kürsüde Kürtçe ‘bu yemini anayasanın baskı altında yapıyorum’ dedi. Ardından Leyla Zana başında PKK’nın renkleri sarı, kırmızı, yeşil bir bantla kürsüye geldi ve yemininin ardından yine Kürtçe ‘bu yemini Türk ve Kürt halklarının kardeşliği için ediyorum,’ dedi (Somer, 2016, s. 235). Milletvekillerinin bu tavrı bir meydan okuma olarak algılandı. Kürtlerin haklarının tanınması konusunda liberal bir bakış açısına sahip çevrelerde de tedirginlik yarattı. Her ne kadar Leyla Zana Kürt-Türk kardeşliğine atıfta bulunsa da, bir anlamda aceleci sayılabilecek bu tavır muhtemel bir işbirliğini daha da zora soktu. Burada bir parantez açarak TBMM’de güçlü bir sandalye sayısına ulaşmak için HEP’le ittifak yapan SHP’nin konuya Kürt meselesine yaklaşımına değinmek gerek. 1986 yılında dönemine göre çok ilerici sayılacak bir raporla, Doğu’nun, her bir vatandaşın suçlu olarak görüldüğü, baskı, hakaret ve işkencenin sıradanlaştığı bir toplama kampına döndüğünü iddia ederken; 1988’de devletin Kürtlere yönelik politikalarından kaygı duyduğunu ifade eden parti üyelerini tasfiye etti. Kürt sorununu mecliste dile getiren milletvekilini partiden uzaklaştırırken; 1989’da Paris’te Kürt sorunu konulu uluslararası konferansa katılan parti üyelerini ihraç etti (McDowall,2004:568). SHP Kürt meselesinde tutarlı bir tavır ortaya koymaktan uzak, HEP’le ortaklığından da anlaşılaçağı üzere pragmatist bir tavır ortaya koyuyordu.

Tekrar konumuza geri dönersek, yaşananlar asker başta olmak üzere geniş bir çevrenin rahatsızlığına sebep olurken, Özal federasyon konusunun da tartışabileceğini ifade ederek, tüm şimşekleri üzerine çekiyordu. Diğer yandan, 1993’ün başında Başbakan Süleyman Demirel’e yazdığı mektupta endişelerini dile getirerek Kürt toplumunun ülkeye yabancılaştığını ifade ediyor, PKK’nın artan otoritesinin Türkiye’nin toprak bütünlüğünü tehdit edeceği endişesini dile getiriyordu. Özal mektubunda köyler ve dağlık bölgelerden başlamak üzere, PKK destekçilerinin kademeli olarak batı illerine

yerleştirilerek PKK'nın lojistik desteğini kesmek gerektiğini söylüyordu. Göç ettirilenlerin yaşam standartlarının yükseleceğini ifade eden Özal, bu gruba iş vermede de öncelik tanınmazı gerektiğini savunuyordu (Hür,2017:413).

93 baharında Öcalan bir dizi talepte bulunarak 21 Mart'ta başlayıp 15 Nisan'a kadar sürecektir bir ateşkes ilan etti. Güneydoğuya silahsız dönmek ve siyasi arenada faaliyet göstermek istediğini söyleyen Öcalan, olumlu yanıt alması karşılığında, ateşkesin uzatılabileceğini açıkladı. Öcalan'ın kültürel haklar, Kürtçe yayın hakkı, olağan üstü halin ve köy koruculuğunun kaldırılması gibi taleplerini dile getirmesinin üzerinden henüz bir gün geçmişti ki Özal 17 Nisan 1993 günü geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etti. Öcalan ateşkesi süresiz uzattı ama aynı yılın 24 Mayıs'ında Bingöl'de izine giden 35 asker PKK saldırısında öldürüldü.

Özal Kürt meselesini Türk siyasetinde konuşulmaz olmaktan çıkarmış, en azından Kürt halkının varlığını devletin en üst noktasından dile getirmiş, tartışmaya açarak çözüme katkı sağlamaya çalışmıştı.

2.8. Doksanlar: Silahlar Susmadan Haklar Konuşulamaz

Özal'dan sonra Cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturan Süleyman Demirel, aynı hassasiyeti ortaya koyamadı. Başbakanlığı döneminde, koalisyon ortağı SHP Genel Başkanı Erdal İnönü ile ilk ziyaretlerini yaptıkları Diyarbakır'da Kürt realitesini tanıdığını ifade eden Demirel, sonraki dönemde konunun siyasal zeminde çözülmesi için ciddi bir çaba göstermedi ya da gösteremedi. Kendisinden boşalan başbakanlık koltuğuna oturan Tansu Çiller daha ılımlı görüşlere sahipti. Bir uzlaşma zemini arıyordu. Çıktığı Doğu turlarında Özal'ın dil açılımını biraz daha ileri taşıyarak Kürtçe'nin okullarda seçmeli ders olarak verilebileceğini, radyo-TV yayını yapılabileceğini dillendirmişti. Kürt meselesini soruşturabilecek milletvekillerinden oluşan bir Milli Güvenlik Kurulu öneriyordu. İspanya örneğindeki Bask modelini tartışmaya açıyordu. Ancak girişimlerinin hiç biri bir sonuca varmayacaktı. Dönemin Genel Kurmay Başkanı Doğan Güreş, bu konuların tartışılması gereken yerin Milli Güvenlik Kurulu olduğunu söyleyerek tepkisini gösteriyordu. Şiddetin tırmanışta olduğu bir dönemde bu öneriler Demirel tarafından da veto edildi. Terör devam ederken bu tür tavizlerin verilemeyeceğini söyleyerek Çiller'in başlattığı tartışmalara son verdi. Çiller devrim sayılabilecek rejimi

sivilleştirmeye, ordunun siyaset üstündeki nüfuzunu azaltmaya yönelik taleplerini bir kenara bıraktı ve Kürt politikasının yönetimini orduya devretti (Fuller,Barkey,2017:2001).

Çözümün sadece askeri tedbirlerle sağlanamayacağını zaman zaman asker kanadından isimler de dile getiriyordu. Gazeteci Hasan Cemal bölgede yaptığı ziyaretlerde bir araya geldiği bazı generallerin terörü bitirmenin kendi işleri olduğunu, ancak terörizmin diğer kaynaklarını kurutacak adamları atmanın hükümetlerin işi olduğunu ifade ettiklerinin altını çizer. 1996 da bölgeden komutanlarla konuşan Cemal, komutanların ‘Şırnak’taki Cizre’deki bir evden çıkan beş kişiden dördü işsiz işsizse ne olacak, Çocuğun gideceği okul yoksa doktoru, sağlık memuru, ebesi yoksa ne olacak?’ sorularını sorduklarını anlatır. Asker kadroların dışında diğer devletin diğer birimlerinin vekâletle iş görmeye çalıştığını söyleyen komutanlar, çok boyutlu bir konu olan terörle mücadelede, kedilerinin güvenlikle ilgili konularla meşgul olduklarını, bölgede diğer boyutların halledilmesi için gerekli örgütlenmenin yapılması gerektiğine işaret ediyorlardı (2007:298). İsmet İnönü’nü 1935 yılında bölgeye dair şikâyet ettiği vekâletle görev yapma, yatırım eksiklikleri gibi konular 61 yıl sonra, 1996 yılında, sorunun çözümünün önünde duran bir engel olarak bölgede görev yapan bir asker tarafından dile getiriliyordu.

Kürt sorunu çözüme kavuşturmak için gayret gösteren bir diğer isim Necmettin Erbakan olacaktı. Güneydoğu sorununu çözmek boynumun borcu diyen Erbakan, Öcalan ve arkadaşlarının silah bırakmasıyla meselenin çözüleceğine inanıyordu. Bunun için dolaylı yollardan Öcalan’la görüşme yoluna gitti. Bunun için Van Milletvekili Fethullah Erbaş ve Yazar İsmail Nacar’la bir araya geldi. Bir devlet projesi geliştirilerek çözüleceğine inandığı Kürt meselesi ile ilgili, Öcalan’la konuşmalarını ve teslim olmasını söylemelerini istedi. Erbakan fazlasıyla iyimserdi. Öcalan teslim olma fikrine elbette yanaşmadı. Hatta Nacar’ın kendisini arkalayan CIA ve MOSSAD’ın, dengeler değiştiğinde kendisini kendi elleriyle Türkiye’ye teslim edecekleri tezine, büyük bir özgüvenle; ‘Ben Ortadoğu denkleminde önemli bir aktörüm, hiçbir güç beni teslim edemez’ diye cevap veriyordu. Ancak Erbakan’ın bu girişimi, bir krize dönüştü ve ilk MGK toplantısında kuvvet komutanları kendisine sert tepki verdi (Tayyar,2011:114). Durumdan Cumhurbaşkanı Demirel’de rahatsızdı. Demirel, devletin teröristle pazarlık

yapmayacağını, durumun hem kendisini hem de askeri rahatsız ettiğini Erbakan'a söylediğini ve bu konuda kendisini uyardığını ifade eder (Nacar,2010:50).

90'ların ikinci yarısında gerçekleşen 28 Şubat (postmodern) Darbesi ülke gündemini değiştirmişti. Diğer yandan baş gösteren ekonomik sıkıntılar, ülke gündeminde terörle yarışır hale geldi. Türk siyasetinin bu hareketli döneminde PKK 1998 Eylül'ünde tek taraflı ateşkes ilan etti. Aradan daha birkaç geçmişti ki Öcalan 15 Şubat 1999'da uluslararası operasyonla Türkiye'ye getirilmişti. Birkaç yıl önce birkaç yıl önce İsmail Nacar'ın bizzat Öcalan'a ifade ettiği kehanet tutmuş, Amerika Öcalan'ı Türkiye'ye teslim etmişti ki basına yansıyan demecinde dönemin Başbakanı Bülent Ecevit "ABD, Öcalan'ı bize niye teslim etti anlayamadım" diyecekti.

Öcalan'ın tutuklanmasının ardından İmralı'da kendisi için hazırlanan hapisane konuldu. Yargılaması 31 Mayıs 1999'da başladı. Özel olarak düzenlenmiş mahkeme salonunda kurşungeçirmez camlardan hazırlanmış bir bölmeden konuşan Öcalan, savunasına özür dileyerek başladı ve Türkiye'ye getirildiği günden beri baskı ya da işkence görmediğini söyledi. Demokratik Türkiye Cumhuriyeti'ne saygı ve şükranlarını sunan Öcalan, şehit ailelerinin de bulunduğu salonda, asker ailelerine saygı duyduğunu belirterek, acılarını yürekten paylaştığını ifade etti. Öcalan, Türkiye'ye barış ve kardeşlik getirmek için hayatta kalması gerektiğini vurgularken, Atatürk'e övgüler sıralıyordu. İlginç bir şekilde 90'lardan sonra Türkiye'de insan haklarında önemli gelişmeler olduğunu ve artık isyanın sürdürülmesinin yanlış olduğunu, meselenin çözüm yoluna girdiğini söylüyordu. Kürt milliyetçiliğinin önemli isimlerinden Kemal Burkay, Öcalan'ı korkak olmakla itham ediyordu. Öcalan dava süresince Kürt meselesi ya da Kürtlerin talepleri ile ilgili hiçbir konuyu dile getirmedi (Marcus,2009:378). Dava 29 Haziran 1999'da sonuçlandı ve Abdullah Öcalan vatana ihanetten idam cezasına çarptırıldı. İdam cezası uluslararası arenada önemli tartışmalara neden oldu. Hatta Avrupa Birliği, müzakere sürecinin devamını idam cezasının kaldırılması şartına bağladı. Koalisyon ortakları arasında da görüş ayrılıklarına sebep olan idam tartışmaları 2002'ye kadar devam etti. Yoğun Tartışmalar altında 3 Ağustos 2002'de idam cezası kaldırıldı ve Öcalan cezası ağırlaştırılmış müebbetle çevrildi. Ama idam tartışmaları bitmedi. İdamın geri getirilmesi seçim vaatlerine girecekti ve vaat olmaktan öteye de gidemeyecekti.

Bu arada Nisan 1999’da yapılan yerel seçimlerde Halkın Demokrasi Partisi başta Diyarbakır olmak üzere Bingöl, Hakkâri, Batman, Ağrı, Van ve Siirt le beraber toplam 37 belediyeyi kazandı. Siyasal zeminde faaliyetlerini devam ettirmek için Kürtler adına önemli bir fırsat yakalanmış oldu.

Haziran ayında PKK lideri ömür boyu hapis cezasına çarptırılırken, aynı yılın Ağustos ayında Pişmanlık yasası kabul edildi. Yasaya göre hiçbir eyleme katılmamış PKK mensupları, silahlarını bırakıp teslim olmaları halinde ceza almayacaklardı. Bu arada Öcalan’ın çatışmanın bitirilmesine dair mahkemede yaptığı çağrı karşılık bulmuş, 1999 Eylülünde PKK ateşkes ilan etmişti. Yine Öcalan’ın çağrısı üzerine barış grubu adı verilen teröristle biri Irak bölgesinden diğeri Avrupa’dan olmak üzere ülkeye giriş yaptılar. Gelenler gözaltına alındıktan sonra tutuklandılar. Kürtler nezdinde bu tutuklamalar ‘Türkiye barışa ne kadar hevesli?’ sorusunun sorulmasına neden oldu.

İyi niyetli girişimlere rağmen, Türkiye 90’lı yıllarda Kürt meselesini hukuki zeminde tartışılabilme olanağı bulamadı. Her gün gelen şehit cenazelerinin gölgesinde böyle bir tartışmaya girmek siyasetçiler için de kolaylıkla alınabilecek bir risk değildi. Ne yapacaklarını önceden öngöremediği milletvekillerini meclise taşıyan SHP, yemin krizinden sonra siyaset sahnesinden neredeyse silinmişti. Kamuoyu da bu konuda hassasiyet gösteriyordu. Bu gelişmelere rağmen 90’lar Kürt kimliğinin bir tabu olmaktan çıktığı yıllar olmuştu. Daha önce yok hükmünde kabul edilen Kürt kimliği ve dilinin varlığıyla ilgili artık kimsenin bir şüphesi yoktu. Bu gelişmede özel televizyonların yayına başlaması ve uydu yayınları da önemli bir etkiye sahipti. Eskiden konuşulmayan, konuşulamayan pek çok konu televizyon programlarında tartışılabiliyordu. 1995’te yayına başlayan PKK yanlısı MED TV, Türkiye’de de izlenebiliyordu. 95 yılında ‘Cumartesi Annelerini’ görmeye başlayacaktık televizyon ekranlarında. Kaybolan çocuklarını arayan annelerin sessiz eylemiydi. İnsanlar hikâyelerini anlatma olanağı da buluyorlardı bu ortamda. Görece bir özgürlük ortamı sağlanmıştı aslında. Kültürel-folklorik bir ifadeyle Kürt kimliğinin ifadesi kimseyi çok da irite etmiyordu aslında, bunun siyasal, hukuksal bir talep haline gelmesi devleti rahatsız ediyordu. 90’lar diaspora Kürtlerinin de aktif çalışmalar içinde yer aldığı bir dönemdi. 12 Eylül ve sonrasında Avrupa’ya kaçan Kürtler, çalışmak için Avrupa’da bulunan Kürtlerle iletişime geçtiler. Politik faaliyetlerine burada devam ettiler ve örgütlü yapılar meydana getirdiler.

Bulundukları ülkelerin devlet yetkilileriyle de ilişkiler geliştirdiler. Zamanla devletlerin fonladığı kültürel etkinlikler yaptılar, yayınlar çıkardılar, Avrupa'nın çok kültürlülüğü desteklediği bu dönemlerde Avrupa'da yürüttükleri faaliyetlerle Türkiye'deki Kürtlere ulaşmayı, onları etkilemeyi başarıyorlardı. Diaspora Kürt sorununun önemli dinamiklerinden biri haline geldi 90'larda. Diğer yandan Siyasal zeminde hak arayışlarını sürdüren Kürtlerin kurdukları partilerin PKK ile aralarına mesafe koyamaması, hukuki çerçevede soruna çözüm üretme olanaklarını ortadan kaldırıyordu. PKK'nın sözcüsü gibi algılanıyorlardı.

Tarihler 3 Kasım 2002'yi gösterdiğinde hem Türk siyaseti hem de Kürt meselesi yeni bir döneme girecekti. 3 Kasım'da gerçekleşen genel seçimlerde kurulalı henüz bir yıl olmuş bir parti, seçimleri kazandı: Adalet ve Kalkınma Partisi. Hem Türkiye hem de kısa adıyla AK Parti için uzun bir yolculuk başlıyordu.

III. BÖLÜM

3. AK PARTİ'Lİ YILLAR

14 Ağustos 2001'de artık hiçbir şey eskisi gibi olmayacak denilerek Recep Tayyip Erdoğan'ın genel başkanlığında kurulan Adalet ve Kalkınma Partisi, 3 Kasım 2002'de gerçekleşen genel seçimlerde tek başına iktidar oldu. Yeni kurulmuş bir parti olmasına rağmen tecrübeli siyasi isimlerden oluşan bir kadroya sahip AK Parti, Kürt sorununa yabancı değildi. Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın başkanlığında 1991 yılında, o dönem İstanbul il başkanı olduğu Refah Partisi'nin Genel Başkanı Necmettin Erbakan'a sunulmak üzere, bir Kürt raporu hazırlandı. Dönemine göre yenilikçi ve cesur sayılabilecek bir rapordur hazırlanan. Sorunun adının Kürt sorunu olduğu net bir şekilde ifade ediliyordu. Geçmişte bölgenin Kürdistan olarak isimlendirildiği ve Kürtçenin Türkçeden bağımsız müstakil bir dil olduğu belirtilen raporda, Kürtlerin büyük çoğunluğunun Türkiye'den kopmak istemediği, ulusal kimliklerinin tanınmasını ve kültürlerinin geliştirilmesini, insan hakları temelinde haklarının tanınmasını istiyorlar tespitlerine yer veriliyordu. Bölgenin ekonomik ve sosyal alanlarda kalkındırılmasının önemine vurgu yapılan raporda, demokrasi ve insan hakları konusunda da son derece geri olduğunun da altı çiziliyordu. Raporda anlamsız ve çağdışı olarak tanımlanan Kürtçe yasağı dolayısıyla halkın zor durumlarda kaldığı da belirtiliyordu. Önemli tespitlerden biri de bölge de insanların devlet terörü(raporda bu şekilde ifade ediliyor) ve PKK terörü arasında sıkışıp kaldığı şeklindedir. Tespit edilen sorunlara önerilen çözümlerin başında Kürt sözcüğünün rahatlıkla telaffuz edilmesi yer alırken, kültürel hakların tanınması ve Kürtçe eğitim ve öğretim yapabilmek de öneriler arasında yer alıyordu. Her türlü ırkçılığa karşı çıkılması gerektiğinin altı çizilerek, insan haklarına duyarlı politikalar geliştirilmesi öneriliyordu. PKK terörünün kınandığı gibi devlet terörünün de kınanması gerektiği; insanların çektiği acı ve sıkıntılara tercüman olmak gerektiği raporda dikkat çeken çözüm önerileri arasında yer alıyordu (Yayman,2011:414-418).

Türkiye 2002 seçimlerine giderken gündeminde terör ve buna bağlı sorunlar yoktu. Kürt meselesini PKK terörü üzerinden okuyan devlet, Öcalan'ın yakalanmasından sonra PKK'nın ateşkes ilan etmesiyle, sorunun ortadan kalktığını, bastırıldığını düşündü. Öcalan'ın savunmasında Bağımsız bir Kürt devleti ve Kürtlerin kaderlerini tayin hakkından bahsetmemesi ve Öcalan'ın idamını engelleme düşüncesiyle örgütün ileri

gelenlerinin PKK'yı tasfiye etmesinin de bunda etkisi vardı. Büyük bir ekonomik krizle boğuşan ülkede en önemli gündem buydu. 'Terör bitmeden haklar tartışılmaz' söylemleriyle geçen 90'ların ardından, terörün bitmesine rağmen Kürt halkının sıkıntıları yine tartışılmadı. Kürt milliyetçileri açısından sırtlarını dayadıkları ve gölgesinde siyaset yaptıkları örgütün liderinin yakalanması şok etkisi yaratmıştı. Sıradan Kürt halkının ise yaşanan bu darboğazda bunları dile getirmeye mecali yoktu. Ülke terör belasından kurtulmuş ama büyük bir ekonomik krizin içine düşmüştü. Tüm bu gelişmelerin yaşandığı bir süreçte Recep Tayyip Erdoğan, yukarıda bahsi geçen raporun hazırlanmasından on yıl sonra kurulan ve genel başkanı olduğu AK Parti'nin programında Kürt sorununa ayrı bir bahis açmıştı.

3.1. Parti Programı

Parti Programında 'Doğu ve Güneydoğu' başlığı altında müstakil olarak ele alınan konuda şu görüşlere yer verilmiştir:

“Kimimizin Güney Doğu, kimimizin Kürt, kimimizin terör sorunu dediğimiz olay, maalesef Türkiye'nin bir gerçeğidir. Partimiz bu sorunun toplum hayatımızda neden olduğu olumsuzlukların bilinciyle, bölge halkının mutluluğunu, refahını, hak ve özgürlüklerini gözeten, Türkiye'nin bütünlüğü ve üniter devlet yapısıyla birlikte bölgeyi tehdit eden terörün önlenmesinde zaaf yaratmayacak bir şekilde; kalıcı, tüm toplumun duyarlılıklarına saygılı, etkili ve sorunları kökünden çözmeye yönelik bir politika izleyecektir.

Bu bölgemizdeki kültürel farklılıklar, partimiz tarafından zenginlik kabul edilmektedir. Resmi dil ve eğitim dili Türkçe olmak şartıyla, Türkçe dışındaki dillerde yayın dâhil kültürel faaliyetlerin yapılabilmesini, partimiz ülkemizdeki birlik ve bütünlüğü zedeleyen değil, güçlendiren ve pekiştiren bir zenginlik olarak görmektedir. Bölgenin geri kalmışlığından kaynaklanan kimi olumsuzlukların giderilmesini, bölgeye dönük özel düzenlemeler yoluyla değil, genel demokratikleşme projesi bağlamında düşünmektedir.

Uzun süredir yoğun dış destekle varlığını koruyan ve otuz bin insanımızın hayatına mal olan teröre rağmen bölge halkının üniter devlet yapısına bağlı olması,

halkımızın sağduyusu ile meselenin etnik bir çatışmaya dönüşmemesi, konunun iç meselemiz olarak çözülebilir olmasının delilidir.

Partimiz, teröre tepki olarak maksadını aşan ve bölge halkını rahatsız eden bazı uygulamaların terk edilmesi ve yıllardır devam eden OHAL uygulamasının tamamen kaldırılmasını hedeflemektedir. Suçlu insanlar karşısında caydırıcı ve masumları koruyucu bir tavır sergilemesi gereken devletimizin, suçsuz insanlara şefkatle muamele etmesi gerektiğine inanıyoruz.

Yoğun terör sonrası dönemde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizde, bölgelerarası kalkınmışlık farkını yok edecek, en azından asgariye indirecek önemli bir adım atılmamıştır. Partimiz yöreye yönelik istihdamı artırıcı ciddi ekonomik projeler gerçekleştirecek, terör ortamından şu veya bu şekilde zarar gören vatandaşlarımızın mağduriyetini giderici uygulamaları devreye sokarak ihtiyaç duyulan rehabilitasyonu sağlayacaktır.

Hizmetlerin yetersiz olması, işsizlik, fakirlik ve baskı, terörün beslenmesine en elverişli ortamlardır. Terör ve baskı karşılıklı olarak birbirini besler. Terörün sonuç olduğunu unutan her yaklaşım, sadece baskı ile çözüm üretmeye yönelir. Oysa bu terörü daha çok güçlendirir. Bu nedenle terörü sona erdirmenin yolu, temel hak ve hürriyetlere saygılı bir devlet yaklaşımı ile ekonomik kalkınmayı ve güvenliği aynı bütünün parçaları olarak ele almaktan geçer.

Bölgenin ticari ve ekonomik faaliyetler açısından cazip hale gelebilmesi için, bir çıkmaz sokak konumundan çıkartılıp komşu ülkelerle sınır ticareti dâhil, dinamik bir ticaret ortamı oluşturulması gerekmektedir. Bu amaçla partimiz, bölgedeki ticaretin artırılması için her türlü tedbiri alacaktır.

Bürokratik otoriter devlet anlayışına yaslanan çözümler, sadece asayiş mantığına dayandığı için uzun vadede sorunları daha da derinleştirmektedir. Buna karşılık demokratik devlet anlayışı çerçevesindeki yaklaşımlar, ilk anda endişeyle karşılanırsa da uzun vadede milletimizin birlik ve bütünlüğünü pekiştiren sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle bölgedeki sorunlar aynen kalacak demektir. Sadece ekonomik kalkınma politikaları ile tam bir çözüme kavuşturulamayacağı gerçeği

yanında bütün bunların üstünde kültürel farklılıkları demokratik hukuk devleti ilkesi çerçevesinde tanıyan yaklaşımların etkili olması gerektiği anlayışına ulaşılması sorunun çözümünde önemli bir adımdır.

Diğer taraftan kültürel farklılıklar bölge halkıyla olan müştereklikleri arka plana atmayı gerektirmez. Aksine Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma bilinci, toplumumuzun birlik ve beraberliğinin çimentosudur (www.akparti.org.tr).”

Yaşanan sorunun Kürt sorunu olduğu doğrudan ifade edilmese de, var ve ülkenin gerçeği olduğu net bir şekilde ortaya konuluyordu. Dönemin hassasiyetleri gereği değerlendirilebilecek bu duruma rağmen Türkçe dışındaki dillerin (eğitim dili ve resmi dil olarak hariç) kullanımı yayın ve kültürel faaliyetler yapılmasının bir tehdit değil zenginlik olduğu vurgulanıyordu. Kürtçenin kamusal alanda kullanımının sıkıntı teşkil ettiği bir dönemde, bu ifade kıymetliydi. Konunun bir diğer tarafını oluşturan bölgenin sosyal ve ekonomik geri kalmışlığı hemen her siyasal anlayışın kabul ettiği bir konuydu. AK Parti 2002 genel seçimlerine giderken, seçim beyannamesinde konuyu dolaylı olarak; hak, özgürlük ve adalet bahisleri içinde ele aldı.

3.2. 2002-2007 Dönemi

3.2.1. 2002 Genel Seçim Beyannamesi

Türkiye 2002 seçimlerine büyük bir ekonomik krizin gölgesinde gidiyordu. AK Parti'nin seçim beyannamesinde de ekonomik ve sosyal konular öne çıkıyordu. Seçim beyannamesinde Kürt meselesine dair değerlendirebileceğimiz konular hak ve özgürlükler başlığı altında dolaylı olarak ele alınmıştı. ‘İnsanı yaşat ki devlet yaşasın’ anlayışıyla hareket edildiği belirtilerek demokrasinin önemine vurgu yapılıyor, insanların doğuştan devredilemez hak ve özgürlüklere sahip olduğu belirtilerek, bunların devlet idaresi altında yaşamak için bir ön şart olduğu ifade ediliyordu. Ülkenin, iç şartları gerekçe göstererek bu hak ve özgürlüklerle ilgili düzenleme yapamayacağı vurgulanıyordu. Beyanname de demokrasinin nihai amaçları arasında sivil ve siyasi özgürlükleri güvence altına almak ve insanların korku ve endişeden uzak bir yaşam sürmeleri de sayılıyordu. Bu özgürlüklerin Kopenhag Kriterlerinde belirtilen seviyeye çıkarmak için anayasa ve yasalarda değişiklik yapılacağı ve bununla yetinmeyerek fiilen

uygulanması siyasal kültür içinde yerleşik hale gelmesi için çaba sarf edileceği ifade ediliyordu. Demokrasinin evrensel düzeye taşınması hedef olarak belirleniyordu.

Demokratik bir hukuk devletinde olmaması gereken faili meçhul, gözaltında ölüm, kayıp ve işkence gibi insan hakları ihlallerinin üzerine gidileceği hak ve özgürlükler başlığı altında beyannamede yer alan bir başka önemli konuydu. Tüm bunların sağlanması içinde sivil toplum ve siyasi partilerle bir mutabakat zemini aranacağı, işbirliğine gidileceği söyleniyordu. Adalet başlığı altında da bu yaklaşımları destekleyen ifadelerle dini, siyasi hiçbir ayırım gözetilmeksizin insanlara yaklaşılabileceği ve barışın, huzurun ve refahın tesisi için evrensel hukuk normlarına uygun hukuk devleti ve adalet sistemi inşasının önemi ortaya konulmaktadır (AK Parti;2015).

Gerçekleşen seçimlerde AK Parti %34,29 oy alarak birinci parti oldu ve TBMM’de 363 sandalyeye sahip oldu. Türkiye uzun yılların ardından tekrar tek parti iktidarıyla buluştu. Ancak Anayasa Mahkemesi 2002’de Erdoğan’ın TCK’nın 312. maddesinden mahkûm olmasını gerekçe göstererek milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olmadığını ve parti kurucusu olamayacağını hükme bağlamıştı. YSK’da Anayasa’nın milletvekilliği seçilme yeterliliğini düzenleyen 76. Maddesindeki ideolojik ve anarşik eylemlere katılma hükmünü gerekçe göstererek Recep Tayyip Erdoğan’ın milletvekilliği adaylığını kabul etmedi (www.gazetevatan.com:2002). Bu yüzden ilk AK Parti hükümeti 58. Hükümet, Abdullah Gül’ün başbakanlığında kuruldu. Hükümetin kurulmasından iki gün önce acil eylem planını açıklayan Recep Tayyip Erdoğan, temel hak ve özgürlüklerin temini ile ilgili düzenlemelerin evrensel standartlara uygun, AB kriterleri çerçevesinde en kısa sürede yapılacağını söylüyordu.

3.2.2. 58. Hükümet Programı

18 Kasım 2002’de kurulan 58. Hükümet’in programı 23 Kasım 2002’de Başbakan Abdullah Gül tarafından Mecliste okundu. Programda, enerjisini iç sorunlarına harcayarak tüketen Türkiye’nin temel hak ve özgürlüklerin tam olarak kullanamadığı, demokratikleşme de yeterli düzeylere ulaşamamış bir ülke olduğu ifade ediliyordu. Programda, seçim beyannamesinde yer alan hak ve özgürlüklerle ilgili konulara yer verilerek, uluslararası demokratik standartların hükümetin tüm politikalarında esas alınacağı söyleniyordu. Meclis kürsüsünden milletvekillerine hitap eden Gül, hak ve

özgürlükler konusunda evrensel standartlara ulaşmakta kararlı olduklarını vurgulayarak, 58. Hükümetin bu husustaki çalışma planına dair şunları açıkladı:

“Temel hak ve özgürlükleri, ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerde, özellikle Kopenhag Kriterlerinde belirtilen seviyeye yükseltmek için Anayasa ve yasalarda gerekli tüm değişikliği yapacaktır.

Temel hak ve özgürlüklerin, sadece anayasal ve yasal güvenceye alınması ile yetinmeyip, fiilen uygulanması ve siyasal kültürümüzün yerleşik bir boyutu olarak güçlenmesi yönünde çaba sarf edecektir.

Temel hak ve özgürlükler konusunda, toplumun değişik kesimlerinin sorunlarına ve taleplerine karşı duyarlı olacak, bu alanda çifte standartlara, kısır çekişmelere ve siyasi istismarlara izin vermeyecektir.

İşkence başta olmak üzere, demokratik hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayan tüm insan hakları ihlallerinin üzerine kararlılıkla gidecektir.

Mülkiyet hakkını, düşünce, ifade, inanç, teşebbüs ve örgütlenme özgürlüğünü sınırlayan hükümleri, evrensel hukuk ve özgürlük anlayışı içinde dikkate alınarak yeniden düzenleyecektir (www.tbmm.gov.tr:2002).”

Ağır bir ekonomik krizle mücadeleye öncelik veren hükümet, demokratikleşme yolundaki vaatlerinde samimi olduğunu kısa bir süre gösterdi. Hükümet göreve başlamasının üzerinden henüz birkaç gün geçmesine rağmen, önemli bir adım attı ve Olağan Üstü Hal’i kaldırdı.

3.2.3. Olağan Üstü Halin Kaldırılması

PKK terörü ile bölgenin olağan üstü güvenlik şartlarıyla mücadele etmek için uygulamaya konulan Olağan Üstü Hal, Olağan Üstü Hal Bölge Valiliği’nin teşkil edilmesiyle beraber, bölgede terörle mücadele kapsamında bu gün hala tartışma konusu olan birçok olaya sahne oldu. Çok geniş yetkilere sahip olmaları dolayısıyla kendilerine

‘Süper Vali’ denilen 6 valinin¹ görev yaptığı ve 46 kez uzatılan ve 13 ili kapsayan OHAL’in kapsamı 1994’ten itibaren daraltılmaya başlandı. 2002 ye gelindiğinde OHAL Diyarbakır ve Şırnak illerinde devam ediyordu. AK Parti Hükümeti 30 Kasım 2002 de devam eden OHAL uygulamasına son verdi (www.bbc.com:2016). Bu gün hala tartışmanın odağında yer alan OHAL dönemi uygulamalarıyla ilgili pek çok konu devlet sırrı kapsamında yer aldığı açıklik kazanmamıştır. Ancak bilançosu ile ilgili soru önergesiyle bilgi isteyen bir milletvekilinin talebi resmi kurumların elindeki veriyi ortaya koymaktadır.

CHP Diyarbakır Milletvekili Mesut Değer 2005 yılında Adalet, İçişleri ve Milli Savunma Bakanlıklarına verdiği soru önergesiyle, OHAL’in 10 Temmuz 1987 ile 30 Kasım 2002 tarihleri arasındaki bilançosunu sordu. Bakanlıkların verdikleri cevaplar farklılık gösteriyordu. İçişleri Bakanlığı verilerine göre, 10 Temmuz 1987 ile 30 Kasım 2002 tarihleri arasındaki olağanüstü hal döneminde bölgede terör nedeniyle 23 bini örgüt mensubu, 5 bini ise güvenlik görevlisi toplam 28 bin 795 kişi öldü. Milli Savunma Bakanlığı verilerine göre ise 25 bini örgüt mensubu, 5 bini güvenlik görevlisi, 5 bin kadarı da sivil olmak üzere toplam 36 bin 140 kişi öldü. Adalet Bakanlığı’nın verilerine göre ise aynı dönemde 1.248 siyasi nitelikli öldürme olayının meydana gelmiş, 750’sinin aydınlatılmış, 77’sinin faili firari olarak, 421’inin ise faili meçhul olarak araştırılıyordu. Diğer yandan yine Adalet Bakanlığının verilerine göre OHAL döneminde terörle mücadele için toplam 72 bin 754 kişi gözaltına alınmış, 42 bin 795 kişi yargılanmış, 12 bin 524 sonuçlanan davadan 4 bin 779 sanık hüküm giymişti (arsiv.ntv.com.tr:2005).

3.2.4. 58. Hükümet Döneminde Yapılan Düzenlemeler

AK Parti’nin iktidara gelir gelmez yaptığı düzenlemeler OHAL’le sınırlı kalmadı. Hedef olarak demokratik standartları yükseltmeyi alan ve AB’ye girme kararlılığını ortaya koyan hükümet AB Uyum Yasaları çıkartarak evrensel standartlara ulaşma gayretini ortaya koyuyordu. Bu yasal düzenlemeler de doğrudan ya da dolaylı olarak Kürt halkını ilgilendiren düzenlemeler de yapıyordu. Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu ile Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkındaki Kanun’da yapılan

¹1987-2002 yılları arasında görev yapan valiler sırasıyla; Hayri Kozakçıoğlu(1987-1991), Mehmet Necati Çetinkaya (1991-1992), Ünal Erkan (1992-1995), Necati Bilican (1996-1997), Aydın Arslan (1997-1999), Gökhan Aydın (1999-2002)

değişiklikle farklı dil ve lehçeler ve tabii ki Kürtçe yayın yapılmasının ve öğretim yapma hakkı üzerindeki kısıtlamalar kaldırıldı. ‘Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerde Yapılacak Radyo ve Televizyon Yayınları Hakkında Yönetmelik’ 18.12.2002’de Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girdi. 58. Hükümet görevde olduğu Ocak 2003’te çıkarılan dördüncü uyum paketiyle yeni kararlar devreye girdi. 4778 sayılı Kanun’la hayata geçen dördüncü uyum paketi içinde konumuz bağlamında değerlendirilebilecek düzenlemeler de yer alıyordu.

Derneklerin faaliyet alanlarının genişletilmesine dair yapılan düzenlemelerle, derneklerin resmi yazışmalarında herhangi bir dil kullanabilmelerinin önü açılarak, böylece Kürtçe’nin kullanımının önündeki engellerden biri daha kaldırıldı. Siyasi siyasi partilerin kapatılması zorlaştırıldı. İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Kanununda da değişiklik yapılarak komisyona yapılan başvuruların sonucu ve yapılmakta olan işlemler hakkında başvuru sahibine en geç altmış gün içinde bilgi verilmesi hükme bağlandı. İşkence ve kötü muamele ile ilgili düzenlemelerde paket kapsamında ele alınmış ve işkence ve kötü muamele suçlarının kapsamı genişletilmiş, cezaları artırılmış ve bu cezaların tecili ve paraya çevrilmesi önlenmişti. Aynı dönemde çıkartılan 430 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile olağan üstü hal ile ilgili düzenleme yapılmış ve düzenlemelerin neticesinde hükümlü ve tutukluların haklarına ilişkin güvenceler artırılmıştı (Sessiz Devrim,2013:175-178).

3.3. Erdoğan’lı Yıllar

Hükümet bu arada Genel Başkan Erdoğan’ın siyaset yasağının kalkması için de çaba içindeydi. Bunun kapsamda Erdoğan’ın siyasi yasağının kalkması için 13 Aralık 2002’de sunulan ve kabul edilen yasa teklifi, 19 Aralık’ta Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından veto edildi. 26 Aralık’ta değişiklik yapılmadan ikinci kez mecliste kabul edilen teklif, köşke ikinci kez çıktığı 31 Aralık’ta Cumhurbaşkanı tarafından kabul edilmiş böylece Erdoğan’ın siyasi yasağı kalmıştı (www.gazetevatan.com,2002). Ve yine yapılan itirazla Siirt seçimlerinin iptaliyle Recep Tayyip Erdoğan’a milletvekilliği yolu açıldı. İptal edilen Siirt seçimleri 9 Mart 2003’de tekrar yapıldı ve R. Tayyip Erdoğan Siirt milletvekili olarak Meclise girdi. Bu gelişmenin ardından 58. Hükümet istifasını

sundu. 59. Hükümet AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından kuruldu. Böylece Türkiye'nin Erdoğan'lı yılları başladı.

3.3.1. 59. Hükümet Programı

59. Hükümet Programı 18 Mart'ta TBMM'de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından okundu. 58. Hükümet döneminin acil eylem planı kapsamındaki uygulamalarına devam edileceğinin vurgulandığı programda, AK Parti Hükümeti'nin kültürel farklılıkları saygıyla karşıladığı ve demokrasinin gelişimi için önemine vurdu yapıldı. Devlet ve toplu arasındaki bağları daha güçlü hale getirme gayretinin altı çizilirken, hükümetin amacı şiddet baskı ve suçtan arınmış özgürlüklerin nimetlerinden yararlanma ve korkunun olmadığı bir barış toplumu oluşturmak olarak açıklanıyordu. Türkiye toplumundaki farklılık ve çeşitliliklerin de çoğulcu demokrasiyle zenginleşeceği belirtiliyordu (www.tbmm.gov.tr,2003). Erdoğan'ın okuduğu programda dikkat çeken hususlardan biri de Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde toprak reformu yapılacağı vaadiydi (arsiv.ntv.com.tr,2003).

3.3.2. 59. Hükümet Döneminde Yapılan Düzenlemeler

Konumuz kapsamında değerlendirilebilecek düzenlemelerin yer aldığı Altıncı Uyum Paketi 4928 sayılı Kanun'la uygulamaya geçti. 19 Temmuz 2003'te Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi. Yapılan düzenlemeyle Farklı dil ve lehçelerde Yayın yapılabilmesinin önü açıldı. Böylece özel televizyonlarla birlikte TRT'nin de Kürtçe yayın yapabilmesinin önündeki engeller tamamen kalktı. Farklı dillerde yayın hakkının yasal güvence altına alınmasıyla özel televizyonların yanında TRT'nin de bu kapsamda yayın yapmasının önündeki engeller kalkmış oldu (AK Parti,2012:25). Kürtçe yayın için birkaç ay daha beklemek gerekti. TRT'de ilk Kürtçe yayın 9 Haziran 2004'te Kültürel Zenginliğimiz adındaki programla Kurmançi lehçesinde yapıldı (www.bbc.co.uk,2004). Kürtçe yayın televizyon bir süre daha beklemek gerekti. Vatandaşların çocuklarına istedikleri isimleri verebilmesi de bu paketle mümkün oldu.

4963 sayılı Kanunun Temmuz 2003'te Resmi Gazetede yayımlanmasıyla Yedinci Uyum Paketi yürürlüğe girdi. Birinci uyum paketiyle farklı dil ve lehçelerde öğretim yapma hakkı üzerindeki kısıtlamaların ardından yedinci paketle özel kursların açılabilmesine imkân tanındı. İlk Kürtçe dil kursu 4 Aralık 2003'te Urfa'da açıldı.

Yedinci paket Milli Güvenlik Kurulunu sivilleşmesini sağlayan bir düzenlemeyi de içeriyordu. MGK Genel Sekreteri'nin görev ve yetkileri yeniden düzenlenerek, Genel Sekreter'in sivil olması sağlanmıştır. Öcalan'ın yargılanması sırasında tartışmalar sebep olan ölüm cezasının kaldırılmasına ilişkin protokol bu dönemde onaylanmıştır. İkiz sözleşmeler olarak bilinen Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme ve BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme de bu dönemde imzalanmış ve insan hakları alanında evrensel standartlara ulaşma yolunda önemli bir adım daha atılmıştır.

Ölüm cezasının mevzuattan tamamen çıkarılmasını sağlayan Sekizinci Uyum Paketi 5218 sayılı Kanunun 21 Temmuz'da Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla yürürlüğe girdi. Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kaldırıldığı kanunla farklı dil ve lehçelerde yayın yapılması yönündeki düzenlemeler geliştirilmiştir. Terör mağdurlarının zararlarının tazmini ile ilgili yapılan düzenlemeyle bu kapsamdaki mağduriyetlerin giderilmesi yönünde önemli bir adım atıldı. Bu kanunla vatandaşlarımızın ölüm, yaralanma ve sakatlanma ve taşınır taşınmazlarında oluşan zararlar ile malvarlıklarına ulaşamamaları nedeniyle oluşan zararlar karşılanmaya başlandı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde Türkiye aleyhine alınan kararların, açılan iç hukuk yollarıyla önüne geçilmiş oldu. İlk tazminat 2005'te Elazığ'ın Palu İlçesine verildi (Sessiz Devrim:2013).

2003 yılında Hükümetin yaptığı önemli yasal düzenlemelerden biri 6 Ağustos 2003'te yürürlüğe giren Topluma Kazandırma Yasası'ydı. Yasa terör örgütü mensuplarının topluma yeniden kazandırılması ve toplumsal huzur ve dayanışmanın güçlendirilerek devam ettirilmesi amacını taşıyordu. Suça iştirak etme ve etmeme; bunların zamanlarına bağlı olarak çeşitli cezaların, öngörülmesi yasa ile hiçbir suça iştirak etmemiş olan örgüt mensuplarının yasadan yararlanmayı talep etmeleri halinde ceza almayacaklardı (www.ab.gov.tr,2003).

3.3.3. 59. Hükümet Dönemindeki Gelişmeler

Çatışmasızlık döneminde, bunun daim olmasını sağlamak adına Hükümet uzlaşa ve huzur yollarını olabildiğince zorluyor ve samimi bir çaba ortaya koyuyordu. Ancak Kürt kimliği adına mücadele verdiğini iddia eden PKK mensuplarının bu hususta ne kadar istekli olduğu şüpheliydi. Devletin büyük umutlarla hazırladığı topluma kazandırma

yasasına ilginin ne düzeyde olduğunu, 2008’de TBMM’de Adalet Bakanınca cevaplanması istenen bir önerge ortaya koyuyordu. Milliyetçi Hareket Partisi Grup Başkan Vekili Mehmet Şandır’ın 2003 yılında yürürlüğe giren Topluma Kazandırma Yasası’ndan 2007 yılına kadar kaç kişinin yararlandığına dair soru önergesini yanıtlayan Adalet Bakanı Mehmet Ali Şahin, bu sayının 31 Aralık 2007 itibarıyla 300 kişi olduğunu açıkladı. Başvuruların 9’u kendiliklerinden teslim olarak başvuranlardan, 291’i de cezaevinde iken teslim olanlardan oluşuyordu (www.hurriyet.com.tr,2008).

Bu arada yerel seçimler gerçekleşti ve AK Parti girdiği ikinci seçimden de zaferle çıktı. 28 Mart 2004’te yapılan yerel seçimlerde AK Parti % 40,18 oy alarak Türkiye genelindeki belediyelerin 1750’sini kazandı. 16 büyükşehir belediyesinin 14’ünü² kazandı. Kürt halkının yoğun olarak yaşadığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki toplam 23 belediyenin 14’ü³ AK Parti kadrolarının yönetimine geçti. Elde edilen sonuçla AK Parti bölgede birinci parti olduğunu ortaya koydu ve bunu ilerleyen dönemde çok defa dile getirdi.

Seçimlerin ardından 1998’den bu yana ateşkes durumunda olan PKK 1 Haziran 2004’te aktif savunma pozisyonuna geçtiğini açıkladı. 9 Haziran’da da Kürt siyasetinin ve milliyetçiliğinin sembol isimlerinden Leyla Zana, Hatip Dicle, Selim Sadak ve Orhan Doğan 10 yılı aşkın süren tutukluluklarının ardından serbest bırakıldı. Birkaç ay sonra da 8 Aralık’ta Leyla Zana’nın da içinde bulunduğu bir grup Kürt aydını Herald Tribune ve Le Monde gazetelerine ‘Türkiye’de Kürtler Ne İstiyor?’ başlıklı bir ilan verdi (zanenstitu.org,2013). Türkiye’de 15-20 milyon Kürt’ün yaşadığının ifade edildiği bildiride, Kürtlerin atalarının topraklarında kendi kimliklerini, dillerini ve kültürlerini koruma ve çocuklarına aktarma hakları olduğu söyleniyordu. AB’nin Kürt bölgesine geniş boyutlu bir kalkınma programı uygulaması isteniyor ve Türkiye’nin AB’ye girmeye hak kazanması için Basklar, Katalanlar, İskoçların yararlandığı ve Türkiye’nin Kıbrıs Türkleri için istediği haklardan Kürtlerin de yararlanmasını kabul etmesi gerektiği iddia ediliyordu (www.hurriyet.com.tr,2005). PKK’nın eylem kararının ardından gelen bu bildiri ilerleyen döneme ilişkin ipuçları veriyordu. 2005 Nevruz kutlamalarında

² AK Parti’nin 2004’de kazandığı büyük şehir belediyeleri; Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Erzurum, Gaziantep, İstanbul, Kayseri, Kocaeli, Konya, Sakarya, Samsun

³ AK Parti’nin 2004’de Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da kazandığı iller; Adıyaman, Ağrı, Bingöl, Bitlis, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, Kars, Kilis, Malatya, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Van

Mersin’de arasında çocuklarında bulunduğu yaklaşık 150 kişilik bir grubun Türk bayrağını yakma girişimini, bir polis bayrağı ellerinden alarak durdurdu. Bu olayla ilgili yargılananların yaşı 18 ve altındaydı. Kısa bir süre sonra Öcalan’ın yakalanmasının ardından PKK’nın tasfiyesini gerçekleştiren örgüt, Türkiye’nin gayretlerini göz ardı ederek, Kürtlerin haklarının tanınması ile ilgili hiçbir şey yapılmadığını öne sürerek tekrar PKK ismini aldı (zanenstitu.org,2013). PKK’nın saldırılarına yeniden başladığı 2005 yılı hareketli geçiyordu, sanat, siyaset, iş dünyasından yaklaşık 130 kişi Haziran ayında PKK’ya silah bırakma çağrısında bulundu. Bildiride “15 yıl süren ve 30 bini aşkın insanımızın kaybına yol açan taraflarca 'düşük yoğunluklu çatışma' veya 'kirli savaş' olarak adlandırılan dönemin acıları milyonlarca insanımızı derinden yaraladı... Artık insanlarımız ölmesin. Barış içinde ve adil bir yaşam sürelim. PKK'nın silahlı eylemlere derhal ve önkoşulsuz son vermesini istiyoruz. Hükümetin kalıcı barışın sağlanması ve herkesin demokratik toplumsal hayata katılabilmesi için gerekli yasal düzenlemeleri gerçekleştirmesini talep ediyoruz (www.cnnturk.com,2005)." görüşlerine yer veriliyordu. Gelişmeler bunlarla sınırlı değildi. Silah bırakma çağrısından iki ay sonra Türkiye tarihi bir konuşmaya tanıklık edecekti.

3.3.4. Kürt Sorununda Milat, Diyarbakır Konuşması

2005 yılın Ağustos ayında beraberindeki bakanlar ve bölge milletvekilleriyle Diyarbakır’da TOKİ’nin yaptırdığı dairelerin anahtar teslim törenine katılan Başbakan Tayyip Erdoğan, tarihi bir konuşma yaptı. Kürt sorunu için bir dönüm noktası olarak kabul edilen konuşmasında Erdoğan, soruna illa bir ad koyalım diyorsanız Kürt sorunu bu milletin bir parçasının değil hepimizin sorunudur, benim sorunumdur diyerek sorunun adını Kürt sorunu olarak açıklamıştı. Erdoğan tarihi konuşmasında şu görüşlere yer verdi:

“Her ülkede geçmişte hatalar yapılmıştır. Geçmişte yapılan hataları yok saymak büyük devletlere asla yakışmaz. Büyük devlet, güçlü millet kendisiyle yüzleşerek hatalarını ve sevaplarını masaya yatırarak, geleceğe yürüme özgüvenine sahip devlet ve millettir. Ben milletimin devletimin özgüvenine tarih bilincine ve coğrafya şuuruna inanan bir kadronun başbakanı olarak huzurunuzdayım. Büyük millet olmak geçmişle yüzleşirken, geleceğe yürümek, geçmişin davalarıyla geleceği ipotek altına almamakla mümkündür. Çünkü gelecek aydınlık yarınlarla doludur. Ben bir şiir okudum diye cezaevinde yattığım günlerde milletime şu mesajı

göndermiştim. 'Asla ve asla devlete kızgın ve küskün değilim. Bu devlet, bu vatan, bu bayrak hepimizindir. Bir gün gelir bu hatalar düzelir' demiştim. O nedenle bayrağımızın dalgalandığı her yerde herkesin birinci sınıf vatandaş olması, ülkemizde özgürlüklerin tam hakim olması, hukuk devletinin bu coğrafyada misafir değil mülk sahibi olması ve çocuklarımızın geleceğe ümitle bakması benim ve arkadaşlarımla aşkıdır, sevdasıdır, rüyasıdır. [...] Kürt sorunu ne olacak' diyenlere diyorum ki: Bu ülkenin Başbakanı olarak bu sorun herkesten önce benim sorunumdur. Aynı şekilde bu memleketin başka bir meselesini de bana soracak olursanız, onlara da şunu derim, o mesele de herkesten önce benim meselemdir. Biz büyük bir devletiz ve bu ülkeyi kuranların bize miras bıraktığı temel prensipler ve cumhuriyet ilkesi içinde, Anayasal düzen dâhilinde her sorunu, daha çok demokrasi daha çok vatandaşlık hukuku daha çok refahla çözeceğiz, bu anlayışla çözüyoruz ve çözeceğiz de. [...] Hiç bir sorunu yok saymıyoruz. Çünkü sorunları yok saymak aziz milletimize saygısızlıktır. Her sorunu gerçek sayıyoruz ve bunlarla yüzleşmeye hazırız. Ancak milletimizin sorunlarını bahane ederek, terör ve şiddet üretmeye çalışanların karşısına da devlet ve millet olarak topyekûn sarsılmaz bir irade ile çıkıyoruz. Devletimize, bayrağımıza ve cumhuriyetimize topyekûn sahip çıkıyoruz. Terör ve şiddetin bu ülkenin en büyük düşmanı olduğunu ve buna asla göz yummayacağını bir kere daha söylüyoruz. Masum vatandaşlarımızı katleden, kahraman güvenlik güçlerimizi şehit eden, bu milletin geleceğine suikast düzenleyen teröristler, bu ülkenin masum evlatlarını da kendi emellerine alet ediyorlar. Anneler, babalar sizlere sesleniyorum. Evlatlarınızı bu terör belasından kurtarmak için devletin her türlü yardıma açık olduğunu biliniz. Bu ülkede hangi sorun varsa bu sorunun çözümü için adres biziz. Siz aziz hemşerilerime, bayrağımızın dalgalandığı her vatan toprağında birinci sınıf vatandaş, daha çok demokrasi, daha çok refah sözü verdik, veriyoruz. [...] Türkiye'nin geldiği noktadan geriye adım atılmayacağını, demokrasinin bütün vatandaşlarımız tarafından hissedilerek derinleşeceğini herkesin bilmesi gerekir. Demokratik sürecin geriye doğru işlemesine izin vermeyeceğiz (www.yenisafak.com,2005).”

Erdoğan Diyarbakır’a gitmeden bir gün önce 11 Ağustos’ta bir araya geldiği basın mensuplarına yaptığı açıklamada, bu tarihi konuşmanın sinyallerini vermişti. Toplantıda yeni ve beyaz bir sayfa açtıklarını söyleyen Erdoğan burada da Türkiye’nin bir Kürt

sorunu olduğunu ve bununla yüzleşecek özgüven ve demokratik cesarete sahip olduklarını ifade etmişti. Ancak bunun teröre alet edilmesinin de asla kabul edilmeyeceğini vurgulamıştı. Anadolu kardeşliği ifadesinin yeterince kuşatıcı olmadığını savunan Erdoğan, daha kuşatıcı olduğunu düşündüğü Türkiye kardeşliğini önermişti. Diyarbakırlı bir gencin kendisine ‘adam yerine konulduğumuzu hissedelim yeter’ dediğini hatırlatarak, hem üslupla hem de uygulamalarla adam yerine konulduklarını hissedeceklerini ifade etmişti. Erdoğan çözümün anayasal devlet ve demokratik Cumhuriyet içinde olacağını ve ne olursa olsun demokrasiden taviz verilmeyeceğini de söylemişti (www.hurriyet.com.tr,2005). Kürt sorununa dair daha öncede siyasilerin sonuçsuz kalsa da çözüm üretme gayretleri oldu. Özal, Demirel, Çiller soruna el atmaya çalışmışlardı. Erdoğan’ın konuya çözüm üretme gayreti ilk değildi. Ancak Erdoğan ilk defa devlet adına bir özeleştiriyi, üstelik yüksek sesle yapmış, Kürt sorunu öncelikle benim sorunumdur diyerek hem tanımlamış hem de sahiplenmişti. Özal’dan bu yana en umut veren çıkıştı. Büyük ses getiren konuşma çeşitli tartışmaları da beraberinde getirdi. Alt kimlik üst kimlik, anayasal vatandaşlık gibi konularda tartışılmaya başlandı. Hak ve özgürlüklerde sağlanan iyileşmenin kimlik talepleri ve sorunlarını çözmekte yeterli olup olmayacağı da tartışmaya açılan konular arasındaydı. Yasal düzenlemelerle hak ve özgürlüklerin alanını genişletmeye dönük uygulamaları hayata geçiren Erdoğan, bu açıklamadan sonra beklentinin de yükselmesine neden oldu. Kürt sorunu tabirini kullanmasına yönelik gelen tepkiler karşısında Erdoğan, kısa bir süre sonra bir yurt dışı seyahati dönüşünde gazeteci Cengiz Çandar’la yaptığı görüşmede kendisine “Kürt sorunu demiş olmam rahatsızlık yarattı. Daha başka bir şey bulmalıydım. Ne bileyim, Kürt kökenli vatandaşlarımızın sosyal ve ekonomik sorunları gibi bir şey...” diyecekti (Çandar,2014:30). Anlaşılan o ki Erdoğan, hükümet olma sorumluluğuyla toplumun genelinin sahipleneceği bir şekilde konuyu ele almanın yollarını arıyordu. Bu arayış bir süre daha devam edecek, somut bir eylem planı için 2009’u beklemek gerekecekti.

Başbakan’ın açıklamaları Kürt halkının haklarının kazanımı davasını güttüğünü iddia eden PKK için yeterli olmadı. Örgüt saldırılarını artarak sürdürdü. 2006 yılı Haziran’ında Terörle Mücadele Yasa Tasarısı Mecliste kabul edildi. PKK’nın 13 Eylül 2006’da Diyarbakır kent merkezinde gerçekleştirdiği saldırı da 7 si çocuk 10 kişi öldü. Öcalan ve DTP’nin ateşkes çağrısı üzerine PKK Kürt sorununun çözümü ve demokratik sürecin başlatılması amacıyla ateşkes ilan ettiğini açıkladı. Yayınladığı deklarasyonda,

Kürt kimliğinin tanınarak, Türkiyelilik üst kimliği çatısı altında anayasal güvenceye kavuşturulması, Kürt dili ve kültürünün önündeki engellerin kaldırılmasını, Kürtçenin Doğu ve Güneydoğu’da ikinci dil olarak kabul edilmesi, Öcalan dâhil bütün siyasi tutukluların serbest bırakılması, askerın bölgeden çekilmesi ve koruculuğun kaldırılması gibi taleplerde bulunuyordu (www.tuerkeiforum.net,2009).

Bu arada sanat, siyaset ve iş dünyasından grup aydın 2007’nin Ocak ayında Ankara’da iki gün süren ‘Türkiye Barışını Arıyor’ isimli bir konferans düzenlediler. Yaşar Kemal’in açış konuşmasını yaptığı konferansın sonuç bildirgesinde, Kürt sorununun şiddet ve terör sorunu olarak görölmekten vazgeçilmesi, Kürtlerin siyasal alanda aktif bir özne olabilmelerinin yolunun açılması, koruculuk sisteminin kaldırılması, vatandaşlarının hukuksal hak ve özgürlüklerini güvence altına alan yeni bir anayasa hazırlanması öneri olarak sunuluyordu. 2007 başlarında çözüme dönük öneriler adeta birbiriyle yarışyordu. 2007’nin Şubat ayında cumhurbaşkanlığı seçimlerine çatışmasız bir ortamda gidilmesinin faydalı olacağını söyleyen Öcalan’ın ateşkesi uzama çağrısı üzerine örgüt ateşkesi uzattı. Öcalan’da bu esnada Kürt sorununun çözümüne dair önerilerde bulunuyordu. Kürt kimliğinin yasal ve anayasal güvenceye kavuşturulmasını, Kürtçenin eğitim dili olarak kullanılmasını istiyordu. Koruculuğun kaldırılması da Öcalan’ın talepleri arasındaydı. Zorunlu göçe tabi tutulanların evlerine dönüşün sağlanması; toplumsal barış ve demokratik katılım yasası çıkartılarak cezaevinde ve yurt dışında bulunanların siyaset yapabilmesinin sağlanmasını istiyordu (www.tuerkeiforum.net,2009).

Ateşkes ilanıyla silahlar bir süreliğine sustu ancak yoğun gündem Türkiye’de genel bir sükûneti mümkün kılmıyordu. Yaklaşan cumhurbaşkanlığı seçimleri ülke gündemini değiştirmişti. Laiklik ve başörtüsü tartışmaları başlamış; ülkenin pek çok yerinde Cumhuriyet mitingleri yapılıyordu. AK Parti’ye bir cumhurbaşkanı seçtirmemek için yoğun bir çaba göze çarpıyordu. Siyasi tarihimize 367 krizi olarak geçecek tartışma seçimin aylar öncesinden başlamıştı. Cumhurbaşkanlığı için ilk oylamanın yapıldığı ve krizin başladığı 27 Nisan günü akşamı Genel Kurmay Başkanlığı’nın internet sitesinde yayınlanan bildiri, gerilimin son noktası oldu. Ordunun demokrasiye post modern bir müdahalesi olarak değerlendirilen ve siyasi tarihimize e-muhtıra olarak geçen bildiride, Cumhuriyet’in temel değerlerinin aşındırılmak istendiği vurgusuyla örnekler verilerek,

konu cumhurbaşkanlığı seçimine bağlanmıştı. Bu konudaki ifadeler şu şekildeydi: “Son günlerde, Cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde öne çıkan sorun, laikliğin tartışılması konusuna odaklanmış durumdadır. Bu durum, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından endişe ile izlenmektedir. Unutulmamalıdır ki, Türk Silahlı Kuvvetleri bu tartışmalarda taraftır ve laikliğin kesin savunucusudur. Ayrıca, Türk Silahlı Kuvvetleri yapılmakta olan tartışmaların ve olumsuz yöndeki yorumların kesin olarak karşısındadır, gerektiğinde tavrını ve davranışlarını açık ve net bir şekilde ortaya koyacaktır. Bundan kimsenin şüphesinin olmaması gerekir.” Bir nevi aba altından sopa gösteren ve neredeyse aktif bir müdahaleyle tehdit boyutuna varan bildiri, Hükümet kanadından tepkiyle karşılandı. Bildirinin kendisi gibi hükümetin açıklaması da siyaset tarihinde önemli bir yere sahip oldu. Zira Cumhuriyet tarihinde ilk defa bir hükümet orduya yerini hatırlatıyordu. Hükümet adına cemil Çiçek bildiriye cevap vermek için kameralar karşısına geçti ve şunları söyledi: “Genelkurmay Başkanlığı tarafından çeşitli konulardaki görüşleri ifade eden bir açıklama basın yayın organlarına gece yarısı verilmiş ve Genelkurmay internet sitesinde yayınlanmıştır. Bu açıklama hükümete karşı bir tutum olarak algılanmıştır. Demokratik bir düzende bunun düşünülmesi dahi yadırgatıcıdır. Başbakanlığa bağlı bir kurum olan Genelkurmay Başkanlığı'nın herhangi bir konuda hükümete karşı bir ifade kullanması demokratik bir hukuk devletinde düşünülemez (arsiv.sabah.com.tr,2007).” Bir türlü sonuçlanamayan cumhurbaşkanlığı seçimleri ile tıkanan siyasetin önünü açmak için hükümet seçim kararı aldı ve Türkiye Temmuz ayında yapılacak seçime kilitlendi.

3.4. 2007-2011 Dönemi

AK Parti 2007 seçimlerine, “Tek Millet, Tek Bayrak, Tek Vatan, Tek Devlet” sloganı ile gidiyordu. 2005 Diyarbakır konuşması sonrası, muhalefetin üniter devletin tehdit altında olduğunu vurgulayarak, halk nezdinde endişeye sebebiyet verecek bölünme korkusunu pompalaması, AK Parti'nin de vaziyet almasını gerektirdi.

3.4.1. 2007 Genel Seçim Beyannamesi

‘Tek Millet, Tek Bayrak, Tek Vatan, Tek Devlet’ anlayışı siyasetimizin özüdür denilerek başlıyordu beyanname. Öyle görünüyor ki Diyarbakır konuşması sonucu muhalefetin dillendirdiği bölünme korkusuna karşı, AK Parti üniter devlet anlayışından vazgeçmediğini ortaya koymaya çalışıyordu. 2005'te cesur bir çıkışla Erdoğan'ın şahsında Kürt sorununu dile getiren ve sahiplenilen AK Parti seçim beyannamesinde somut

bir vaat ortaya koymadı. Konuyu yine hak ve özgürlükler ve demokratikleşme bağlamında değerlendiren beyannamenin amacı insanı yüceltmek, ülkeyi kalkındırmak ve devleti güçlendirmek olarak tarif ediliyordu. Temel hak ve özgürlükler başlığı altında, hayata geçirilen uyum paketleriyle yapılan düzenlemelere yer verilerek bu alanların daha da genişletileceği ve diğer siyasi partiler ve sivil toplum örgütleriyle mutabakat zemini aranacağı söyleniyordu. Herkesin temel ve hak ve özgürlükleri kullanabilmesini için çaba gösterileceği vurgulanıyordu. Bununla beraber, AK Parti'nin milli birlik ve beraberliği, ülkenin bölünmez bütünlüğünü, devletin bekasını ve üniter yapının korunmasını en büyük öncelik olarak gördüğü beyannamede vurgulanan konulardan biriydi. Bunlara karşı yönelecek her türlü tehdide karşı tavizsiz olduğu söyleniyordu.

3.5.2. 60. Hükümet Programı

22 Temmuz 2007'de gerçekleşen genel seçimlerde AK Parti % 46,47 oy alarak kazanmış, TBMM'de 341 sandalyeye sahip olmuştu. Tek başına iktidar olan AK Parti 60. Hükümeti, yarım kalan cumhurbaşkanlığı seçiminin gerçekleşmesinin ve Abdullah Gül'ün seçilmesinin ardından, R. Tayyip Erdoğan'ın başkanlığında 29 Ağustos tarihinde kuruldu. Hükümet programı, 31 Ağustos'ta Başbakan R. Tayyip Erdoğan tarafından okundu. Ana hedeflerinin milletin demokrasi ve güvenlik taleplerinin eş zamanlı olarak ve birbirini tamamlar şekilde karşılamak olduğunu ifade eden Erdoğan, gerçek anlamda huzur ve güvenlik, özgürlük ve adaletin tam anlamıyla yaşandığı bir toplumda mümkün olduğunu söyledi. Erdoğan AK Parti iktidarının Türkiye'nin milli güvenliğini geniş bir açıdan ele aldığını güvenliğin askeri, ekonomik, diplomatik, kültürel ve toplumsal boyutlarını bir bütün olarak değerlendirerek iç ve dış güvenliğin sağlanmasında büyük bir kararlılık gösterildiğini dile getirdi. Vatandaşlarımızın ortak aidiyet duygusunu güçlendirmek ve terörün kaynaklarını kurutmak amacıyla etkin ve kapsamlı politikalar uygulandığını kaydetti. Sosyal ve ekonomik kalkınmayı ülkenin her köşesinde hızlandırmak için çalışmalarının yoğunlaşarak devam edeceğini söyledi (www.tbmm.gov.tr,2007).

3.4.3. 60. Hükümet Döneminde Yapılan Düzenlemeler

AK Parti Hükümeti yasal düzenlemelerle demokrasinin geliştirilmesi yönündeki çalışmalarına devam etti. Daha önce farklı dil ve lehçelerde yayın hakkı yapılabilmesini sağlayan düzenlemeleri güvence altına almak için, özel televizyonlarla birlikte TRT'nin

de bu alanda yayı yapabilmesinin önündeki yasal engelleri 5767 sayılı kanunla kaldırdı. Ve daha sonra yapılan düzenlemeyle 24 saat yayın imkânı getirildi. Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Reklam Yönetmeliğinde yapılan değişikle Türkçe'nin dışındaki dillerde reklam yapılabilmesinin önü de açılmış oldu. Diğer yandan 'Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki tüzükte değişiklik yapılarak, hükümlünün kendisinin ya da görüşeceği kişinin Türkçe bilmediğini beyan etmesi halinde önce telefonla görüşmesine izin verilmiş, daha sonra çıkarılan yönetmelikle de cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlülerin ziyaretçileriyle Türkçe dışındaki dillerle yüz yüze görüşebilmesi mümkün oldu. Üniversitelerde de farklı dil ve lehçelerde akademik çalışma yapılabilmesin, enstitü kurulması ve seçmeli ders konulabilmesi de bu dönemde yapılan düzenlemelerle sağlandı. Türkçe dışındaki kültürel faaliyetlerin desteklenmesini sağlayan düzenlemelerle birlikte, özellikle bölgedeki çağrı merkezlerinde Kürtçe ve Zazaca bilen personelin istihdamı başladı. 2009 da Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün İran gezisi öncesi Kürt sorunu konusunda güzel şeyler olacak açıklaması ile işaretini verdiği olumlu hava yapılan düzenlemelerle de kendini gösteriyordu. Bölgedeki vatandaşların günlük hayatını kolaylaştırmak amacını taşıyan yol kontrol noktalarının sayısını azaltan yasal düzenleme 2010 Ocak ayında yürürlüğe girdi. Beraberinde yayla ve meralar yeniden kullanıma açıldı, yerleşim birimlerinin eski adlarının verilmesinin önü açıldı. Türkçe dışındaki dillerde propaganda yapılması imkânı da 2010 yılındaki düzenlemelerle sağlandı. Kültür Bakanlığı önemli bir çalışmanın altına imza atarak 1 Aralık 2010'da Kürt dili ve edebiyatının önemli eserlerinden Mem-ü Zin'i ve bazı Kürtçe eserlerin çevirisini yaparak tıpkıbasım gibi yayınlara başladı (Sessiz Devrim,2015).

3.5.4. 60. Hükümet Dönemindeki Gelişmeler

Erdoğan seçim akşamı AK Parti Genel Merkezi'nde halka seslendi. Milletimizin önemli bir çoğunluğunun AK Parti'yi toplumsal merkezin adresi olarak tescillediğini ve oylarını AK Parti'de birleştirdiğini söyledi. 52 yıllık süreçte hiçbir iktidarın oylarını artırarak iktidarda kalmadığını hatırlatan Erdoğan, Menderes döneminden bu yana ilk defa milletin bir parti için iktidara devam kararı verdiğini dile getirdi. Erdoğan milletimizle beraber güven ve istikrarın seçimlerin kazananı olduklarını belirterek, sandıktan birliğimiz, beraberliğimiz, demokrasimiz, cumhuriyetimiz güçlenerek çıkmıştır

dedi. 2007 seçimleri sonucunda Kürt halkının temsilcisi olduğunu söyleyen Demokratik Toplum Partisi de Meclis'e girdi. DTP, % 10 barajı dolayısıyla seçimlere bağımsız adaylarla katıldı. Ve 26 milletvekili ile TBMM'de temsil imkânına sahip oldu. Seçimden kısa süre sonra referanduma gidildi. Cumhurbaşkanının beşer yıllık iki dönem için halk tarafından seçilmesini sağlayan, milletvekilliği süresini beş yıldan 4 yıla indiren düzenlemeleri de içeren anayasa teklifi, 21 Ekim 2007'de halkoyuna sunuldu ve % 68,9 oy oranıyla kabul edildi. Referandum sabahı Türkiye güne acı bir haberle başladı. Hakkâri'nin Yüksekova ilçesine bağlı Dağlica bölgesinde askere pusu kuran PKK, saldırıda 16 askeri şehit etti. Referandumun hemen öncesinde ordunun Kuzey Irak'a gönderilmesi için hükümete 1 yıl süreyle izin verilmesini sağlayan tezkere meclisten geçmişti. Hava Kuvvetleri'ne ait savaş uçakları Kandil'i bombaladı. PKK saldırıları Kürt meselesinin demokratik zeminde tartışılmasının önünde engel olarak durmaya devam ediyordu. Bunun yanı sıra Kürt milliyetçilerinin Öcalan'ın tecrit koşullarını gerekçe göstererek büyük şehirlerde ve bölgede araç yakma gibi vandalizme kayan eylemler gerçekleşmesi de sürecin konuşabilmesinin önünde zorluklar yaratıyordu.

2008 yılı Diyarbakır'da gerçekleşen bombalı saldırıyla başlamıştı. Dördü öğrenci beş kişinin hayatını kaybettiği saldırının asıl hedefi subay ve astsubayları taşıyan servis aracıydı. PKK'nın artan saldırıları karşısında ordu Şubat ayı sonunda Kuzey Irak'a kara ve hava harekâtı düzenledi. 21 Şubatta başlayan harekât 29 Şubat tarihinde son buldu.

AK Parti için 2008'de kolay bir yıl olmadı. Hakkında Mart ayında laikliğe aykırı fiillerin odağı haline geldiği iddiasıyla kapatılma davası açıldı. Partinin kapatılmayarak, hazine yardımının yarısının kesilmesi kararıyla sonuçlanacak 30 Temmuz 2008 tarihine kadar konu ülke gündeminin ilk sıralarındaki yerini korudu. Bu arada 2008 Nevruz kutlamaları da olaylı geçti. DTP Milletvekillerinin kutlamaları bazı yerlerde sonraki güne taşıma girişimi ve emniyet birimlerinin buna izin vermemesi sonucu içlerinde çok sayıda çocuğun da bulunduğu göstericilerin polisle karşı karşıya gelmesine neden oldu. Özellikle son yıllarda eylemlerde ön saflarda çocuklar da yer alıyordu. 2006'dan bu yana gerçekleşen eylemlerde tutuklanan çocukların, yargılama ve tutukluluk süreçlerinin, çocuk olmaları göz ardı edilerek bir yetişkinmiş gibi yapılması, 'Taş atan çocuklar' konusu olarak uzun süre gündemde kalacak, hükümetin üzerine gidilen konulardan biri haline gelecekti. AK Parti'nin uğraştığı sorunlar bunlarla sınırlı değildi. Sadece Kürt

meselesi özelinde değil, 2008 her anlamda hareketli zor bir yıldır. Agos Gazetesi Genel Yayın yönetmeni Hrant Dink uğradığı silahlı saldırı sonucu öldürüldü, üniversitelerde başörtüsünün serbest bırakılması bazı çevreleri rahatsız etti ve türban tartışmaları başladı, muhalefet Deniz Feneri davasıyla Hükümeti köşeye sıkıştırmaya çalıştı, başlayan Ergenekon davası ile çok sayıda askeriye mensubu tutuklandı (www.ntv.com.tr,2008). Aynı dönemde tüm dünyayı etkisi altına alan küresel ekonomik kriz etkisini Türkiye’de de fazlasıyla hissettiriyordu. Üst üste gelen pek çok gelişmeyi aynı anda yönetmeye çalışıyordu AK Parti.

‘2008’in Ekim ayına gelindiğinde ise Türkiye yine acı bir saldırıyla sarsılacaktı. 3 Ekim günü 600 kadar PKK’lı ağır silahlarla Hakkâri’nin Şemdinli ilçesindeki Aktütün karakoluna saldırdı. 17 askerin şehit olduğu saldırı infiale neden oldu. Artan şiddet tansiyonunda yükselmesine neden oluyordu. Kürtlerin siyasal alandaki temsilcileri olduğunu iddia eden DTP milletvekillerinin açıklamaları sağduyudan uzaktı. PKK saldırılarını açık bir dille kınayamayan DTP’liler, olayların sorumlusu olarak soruna çözüm üretmeyen devleti gösteriyordu. DTP Diyarbakır Milletvekili Aysel Tuğluk Aktütün saldırısı sonrası PKK çizgisinde yayın yapan Roj TV’de katıldığı programda saldırıyı değerlendirirken, Türkiye’de ki temel meselenin siyasetin gerginlik ve çatışma üzerinden götürülmesinden kaynaklandığını söyleyerek, askeri ve operasyonel yaklaşımın yaşananların sebebi olduğunu ifade ediyordu. Tuğluk sorumluluğunda bu sorunlu manteliteyi devam ettirenler olduğunu iddia ederek devleti suçluyordu (www.milliyet.com.tr,2008).

Aktütün saldırısının üstünden kısa bir süre geçmişti ki bu sefer Öcalan avukatları aracılığıyla yaptığı açıklamada kendisine fiziksel şiddet uygulandığını söyledi. DTP’lilerin de aralarında bulunduğu gruplar eylemler yaptı. Ortam Kürt meselesinin konuşulmasını zorlaştırıyordu. Ancak buna rağmen Başbakan Erdoğan sorunun çözümü noktasında kararlı olduklarını yine Diyarbakır’da dile getirecekti. Kepenk kapatma eylemlerinin devam ettiği 20 Ekim 2008’de Erdoğan Dicle Üniversitesi akademik yıl açılış konuşmasında “Teröre inat demokratikleşme sürecindeki reformlarımıza devam edeceğiz. Kararlılığımızı heyecanımızı muhafaza edeceğiz. Tüm bunlarla birlikte ülkemizin birliği konusundaki hassasiyetimizi de koruyacağız. Türkiye’nin aşamayacağı hiçbir engel yok (www.hurriyet.com.tr:2008).” diyerek sorunun halli konusunda

kararlılık sahibi olduklarını bir kez daha ortaya koyuyordu. Radikal Kürt grupların eylemlerini, AK Parti'nin ise kararlılığını sürdürdüğü bir yılın ardından 2009 umut verici bir gelişmeyle başladı.

Yeni yılın ilk günü Kürtçe yayın yapacak olan TRT 6 yayın hayatına başladı. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, yaşanan gelişmenin halkın birlik ve beraberliğini daha da pekiştireceğini ümit ettiğini söylerken, Başbakan Erdoğan TRT 6'nın demokrasimizin gelişmesine ve derinleşmesine katkıda bulunacağını ifade ediyordu. Kanalın açılışına katılan Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay, önemli bir noktanın altını çizerek bu projenin çok önceden başlaması gerektiğini söyledi. Günay, öyle olsaydı haksız tartışma ve spekülasyonların geride bırakılabileceğini ifade ediyordu. Zararın neresinden dönülürse kârdır diyerek atılan adımın çoğulculuk ve özgürlük adına güzel bir gelişme olduğunu kaydediyordu. Günay açıklamasında gelen tepkiler konusunda haklıydı, bu gelişmeden memnun olanlar kadar rahatsızlık duyanlar da vardı (m.bianet.org,2009). DTP milletvekilleri açılış dolayısıyla yapılan resepsiyona davet edilmelerine rağmen katılmadı. Kanalın açılmasını DTP'nin zaferi olarak ifade eden DTP Grup Başkan Vekili Selahattin Demirtaş, buna rağmen açılışı protesto edeceklerini söyledi. Bunun nedenini DTP Muş Milletvekili Sırrı Sakık'ın açıklamasında bulmak mümkün. Sakık açılış dolayısıyla gönderilen davetiyede farklı dil ve lehçelerde yayın yapacak kanal ifadesinin kullanılmasını, Kürtçe denememesini eleştiriyordu (www.hurriyet.com.tr,2009). Diğer yandan kanalı AK Parti'nin seçim yatırımı olarak görenler ve Kürt vatandaşları manipüle etmek amaçlı kullanacağını iddia edenlerin sayısı da az değildi. Şubat ayının sonlarına doğru DTP Genel Başkanı Ahmet Türk partisinin grup toplantısında yaptığı ve bir kısmına Kürtçe devam ettiği konuşmasında 21 Şubat'ın Dünya Anadili Günü olarak kutlandığını hatırlatarak, çok dilliliğin önem kazandığı, halkların diline ve kültürüne sahip çıkma bilincinin geliştiği bir yüzyılda yaşadığımız söyledi. Türk'ün konuşmasında resmi dille ilgili açıklaması da önemliydi. Türk şöyle diyordu: “Bizim Türkiye'de resmi dilin Türkçe olmasına herhangi bir itirazımız olamaz, ancak yerel yönetim gibi, eğitim alanı gibi, basın yayın alanı gibi, ya da yerel meclisler gibi alanlarda Kürtçe üzerindeki bütün yasakların kalkması ve Anayasal güvenceye bağlanması talebimizin de son derece gerçekçi bir insani talep olduğunun anlaşılmasını istiyoruz (www.memurlar.net,2009). Türk'ün Kürtçe konuşması muhalefet başta olmak üzere pek çok çevrede tepkiyle karşılandı. Eski cumhurbaşkanlarından Demirel'de bu tartışmaya katılıyor ve “Halk kendi

arasında, evinde, yerinde ne konuşuyor ayrı mesele, ama kamu hizmetinin görüldüğü yerlerde Türkçe konuşulur. Buna karşı çıkmak aslında sorun yaratmaktır (www.hurriyet.com.tr/2009).” diyordu. MHP ise grup toplantısında Kürtçe konuşulmasına ortam sağladığı için AK Parti’yi suçluyordu. Kürtçe’nin kullanım alanının genişlemesi, devlet televizyonunun Kürtçe yayına başlaması henüz bir normalleşmeyi sağlayamamıştı. Ama hükümet kanadı da gelen tüm tepkilere rağmen sorunun üstüne gitmeye kararlıydı.

Kararlılığın ilk sinyalleri Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’den gelecekti. Cumhurbaşkanı Gül’ün 2009’un Mart ayı başlarında bir yurt dışı seyahati öncesi yaptığı açıklamada Kürt sorunuyla ilgili güzel şeyler olacağını söylemesi yeni sürecin işaret fişeğiydi. Bu çıkışının ardından birkaç gün sonra Gül’ün Bağdat seyahati esnasında gazetecilerle sohbetinde Irak’ın Kuzeyi için Kürdistan ifadesini de kullanması dikkat çekiciydi. Takvimler Mayıs ayını gösterdiğinde Abdullah Gül Kürt sorunun Türkiye’nin halledilmesi gereken birinci sorunu olduğunu ifade etti. Ve kısa bir süre sonra PKK 31 Mayıs’ta PKK ateşkesi uzattığını açıkladı. Gelişmeler kamuoyuna henüz açıklanmayan bir şeylerin olduğunu gösteriyordu. Öğrenmek için çok uzun zaman beklemeye gerek kalmadı.

İçişleri Bakanı Beşir Atalay 29 Temmuzda yaptığı açıklamayla Kürt açılımını kamuoyuyla paylaştı. Çözülmesi gereken bu sorunun Türkiye için hayati bir öneme sahip olduğunu bildiklerini söyleyen Atalay, konunun çözümü için çalışmalar yürüttüklerini açıkladı. Kendi sorunumuzu kendimizin çözmemiz gerektiğinin altını çizdiği açıklamasında Atalay o güne kadar yapılan çalışmaları da hatırlatarak, sürecin verdikleri sözlerin devamı olduğunu kaydetti. Atalay’ın bu açıklamasından birkaç gün sonra Başbakan Erdoğan DTP Genel Başkanı Ahmet Türk’le bir araya geldi. Türk toplantı sonrasında mutlu ve umutlu olduğunu söyleyerek herkese görev ve sorumluluk düştüğünü belirtti. Türk, Zaman içinde olgunlaşacak ve her kesin görüşünün alındığı bir süreç beklediklerini de ifade etti. R. Tayyip Erdoğan ise milletin birlik, beraberlik dayanışma istediğini; anaların gözyaşının dinmesini, ölümlerin son bulmasını istediğini söyleyerek bu kapsamda İçişleri Bakanlığı’nın koordinasyonunda bir süreç başlattıklarını ifade etti. Hem teoriyi hem de pratiği içinde barındıran bu çalışmanın bu konuda söyleyecek şeyleri olan farklı çevrelerden insanların katılımıyla devam ettiğini söyleyen Erdoğan, sürecin zamanla bazı şüphelerin ortadan kalkmasını sağlayacağını da vurguladı.

(www.milliyet.com.tr,2009). Görüşmenin dikkat çeken yanlarından biri Erdoğan'ın 'Başbakan' sıfatıyla değil, AK Parti Genel Başkanı ve Grup Başkanı sıfatıyla görüşmeyi yapmış olmasıydı. Aynı günlerde Abdullah Gül'ün Bitlis ziyareti sırasında Güroymak ilçesinin eski adı Norşin'i kullanması yerleşim yerlerine eski isimlerinin iadesi konusunda önemli bir çıkıştı. Gelişmeler uluslararası arenada da yakından takip ediliyordu. Economist 28 Ağustosta, süreci 'Kürt açılımı cesaret verici' başlığıyla sayfalarına taşıyordu.

Süreci siyasi partilerle istişare ederek yürütmek isteyen Erdoğan, CHP Genel Başkanı Deniz Baykal'a sürece ilişkin gelinen noktayı anlatmak ve görüşlerini almak istediğini bildiren bir mektup gönderdi. Mektubunda toplumsal huzuru güçlendirerek kardeşliği pekiştirmek amacını taşıdıklarını belirten Erdoğan, CHP'nin de bu konuda geçmişten bu yana çaba sarf ettiğini hatırlatarak istişare talebini iletliyordu. Baykal öneri ve çekincelerini aktardığı bir mektupla görüşme talebini kabul ettiklerini ilettiler. Ancak Baykal görüşmeyi şarta bağlamıştı. Şeffaf ve kapalı kapılar ardında olmayan, halkın da öğrenebileceği şekilde bir görüşmeyi kabul ediyordu. Erdoğan ise kameralarla görüşmeye karşı olduğunu ifade ediyordu (www.mynet.com,2009). Koşullarında anlaşma sağlanmaması, görüşmenin gerçekleşmesini engelledi.

Ekim ayına gelindiğinde bir başka önemli gelişme yaşandı. Öcalan'ın çağrısıyla, Kandil ve Mahmur'daki kamplardan gelen 34 PKK'lı Habur'dan ülkeye giriş yaptı. Habur'da Sınırı geçerek jandarmaya teslim olan grubu karşılamak için elli bin kişi sınırı gelmişti. Gelen PKK'lıları karşılamak için Silopi'de bulunan DTP Genel Başkanı Ahmet Türk, düzenlediği basın toplantısında barış grubu olarak tanımladığı grubun, sürecin barışçıl ve demokratik gelişiminin önünü açmak için geldiğini ifade ederek "Bu gün eğer istersek burada ölümlerin duracağı, barışın filizleneceği bir süreç başlatabiliriz (www.sabah.com.tr,2009)." dedi. Erdoğan'ın sevindirici ve umutlandırıcı bulduğu gelişme muhalefet tarafından tepkiyle karşılandı. Bayram havasında geçen PKK'lı grubun ülkeye girişiyle ilgili Baykal 'teslim olmaya değil, teslim almaya geliyorlar yorumunu yapıyordu (www.radikal.com.tr,2009). MHP kanadı ise süreci PKK açılımı olarak isimlendiriyor, Habur'dan giriş yapanlar için 'dağa çiçek toplamak için mi çıktılar?' diye soruyordu. Habur sürecin ilk kırılma noktalarından biri olmuştu. Ama buna

rağmen Hükümet süreci yürütmekte kararlıydı. Erdoğan korkaklar zafer anıtı dikemez diyerek kararlılıklarını ifade ediyordu.

AK Parti 13 Kasım'da Demokratik açılımı Meclis'e taşıdı. TBMM Genel Kurulu Demokratik açılım özel gündemiyle toplandı. İlk sözü önerge sahibi İçişleri Bakanı Beşir Atalay aldı. Atalay konuşmasında 'Demokratik Açılım'ın terörün sonlandırılması ve demokrasinin yükseltilmesi hedeflerini taşıdığını söyleyerek o güne kadar yapılan çalışmalarla ilgili bilgi verdi. Muhalefetin vereceği desteğinin önemini belirten Atalay muhalefeti hep beraber şefkat kardeşlik dilini Türkiye vatandaşlarına sunmaya davet etti. Atalay'dan sonra kürsüye gelen Ahmet Türk, cumhuriyet tarihinin en önemli sorunun Kürt sorunu olduğunu ifade ettiği ve sorunun tarihsel boyutunu ortaya koyduğu konuşmasında, sorunun siyasal, sosyal, kültürel pek çok boyutu olduğunu söyledi. Bunun bir Türk-Kürt çatışması olmadığını, demokrasinin sadece Kürtlerin talebi olmadığını, Türk kavramı ve Türk milleti tanımının özünden boşaltıldığı dile getirdi. AK Parti Hükümeti'nin başlattığı sürecin çözümünden uzak olduğunu söyleyen Türk, TBMM'de buluna bütün partilerin temsil edileceği bir komisyon kurulmasını ve geçmişle yüzleşilmesini öneriyordu. Türk, sürecin kamuoyunun gözleri önünde açık bir şekilde işletilmesini istiyordu. MHP Genel Başkanı Bahçeli ise konuşmasında meclisin en talihsiz günlerinden birini yaşadığını ifade ederek, Türkiye'yi uçuruma sürükleyenlerin milleti bölme hayallerini mi tartışacağız diye soruyordu. Hükümeti bölücülüğün önün açmakla suçlayan Bahçeli, terörün silahla yapamadığını hükümetin siyasetle yaptığını iddia ediyordu. Hükümetin görevinin ayırıştırmak olmadığını ifade eden Bahçeli yürüttüğü süreçle 25 yıldır PKK'nın başaramadığı ayırışmayı hükümetin başardığını, MHP için konunun açılmamak üzere kapandığını söyledi. Konuşmasında Türkiye'ye açılımın dayatıldığını söyleyen CHP Genel Başkanı Deniz Baykal, Habur'dan giriş yapanların bir pişmanlık içinde olmadıklarını söyledi. İktidar ve İmralı'nın işbirliği içinde olduğunu iddia eden Baykal, dünyada ilk kez bir hükümetin kendisine silah doğrultan ve bırakmayacağını söyleyen bir grupta dayanışma içinde olduğunu ifade ediyordu. Kürtçe konuşmanın önündeki engelin kalkması için 1991'de ilk kez kendisi imzasıyla meclise teklif verildiğini ve bunun için DGM'ye verildiğini hatırlatan Baykal, yapılması gerekenin bakış açısının değişmesi olduğunu, gerçekten bir Kürt açılımı yaparak, insanların hakkına çıkılması gerektiğini, hükümetinse PKK ile işbirliği içinde olduğunu söyledi. Muhalefet liderlerinin konuşmalarının ardından kürsüye gelen Başbakan

Erdoğan, Türkiye'nin en önemli sorununun mecliste konuşulması gerektiğini ifade ederek, demokrasinin temel şartının uzlaşısı aramak olduğunu altını çizdi. Her alanda ezberleri ve statükoyu bozduklarını ifade ederek ülkedeki sorunlara el atmak için 'Demokratik Açılım' sürecin başlattıklarını söyledi (www.memurlar.net,2009).

Muhalefetle bir uzlaşısı zeminin bulunması mümkün görünmüyordu. Hükümetin demokratikleşmenin sağlanması gayretlerine vurgu yaptığı bu dönemde, 11 Aralık'ta DTP'nin kapatılması ve genel Başkan Ahmet Türk ile Aysel Tuğluk'un milletvekilliklerinin düşürülmesi süreci sarsan ikinci olay oldu. DTP'nin kapatılması çeşitli illerde protesto gösterilerine neden oldu. Muş'un Bulanık ilçesindeki gösterilerde ise iki kişi ilçe esnaflarından birinin açtığı ateş sonucu öldü (www.hurriyet.com.tr,2009).

Yaşanan olumsuzluklara rağmen 2009'un Ocak ayında Öcalan avukatları aracılığıyla yaptığı açıklamada sürecin henüz sona ermediğini, henüz geç olmadığını söylüyordu. İnsan Hakları Paketi olarak tanımlanan yasal düzenlemeler Beşir Atalay tarafından açıklandı. Yasal düzenlemeler başlığı altında ele aldığımız cezaevlerinde Kürtçe görüşme yapılabilmesi, farklı dil ve lehçelerde 24 saat yayın yapılabilmesi, Yaşayan Diller Enstitüsü gibi düzenlemeler paketin içeriğini oluşturuyordu. AK Parti'nin sürece yürütmeye dair kararlılığını Genel Başkan Yardımcısı Hüseyin Çelik "ya biz bu meseleyi çözeriz ya bu mesele bizi çözer" diyerek özetliyordu. Diğer yandan devlet terör örgütünü muhatap almakla suçlanıyordu. Bu gelişmeler yaşanırken Erdoğan süreci anlatmak ve destek sağlamak için farklı gruplardan insanlarla bir araya geliyordu. Bu görüşmelerden ilki sanatçılarla gerçekleşti. Toplantılar yazarlar, spor camiası, sivil toplum örgütleriyle devam edecekti. Erdoğan açılıma destek arayışlarını sürdürdursun, muhalefet tepkisini dillendirmeye devam ediyordu. En sert tepki MHP'den geliyordu. 2010 Mart'ında Şanlıurfa'da gerçekleştirdiği mitingde Devlet Bahçeli Türkiye'nin küstürülerek çözülmesinin istendiğini iddia ediyor ve bunun tuzak olarak nitelendirdiği açılım süreciyle yapıldığını ifade ediyordu (www.hurriyet.com.tr,2010).

Açılım süreci türlü gerilimlere de sahne oluyordu. Bulanık'ta ölen iki kişinin Samsun'da görülmekte olan davasına giden Ahmet Türk burada yumruklu saldırıya uğradı. Saldırı sonrası Türk bu tür şeylerin toplumda gerginlik yaratmamasını dilediğini ifade eden bir açıklamayla herkesi aklıselime davet ettiğini söyledi (www.sabah.com.tr,2010).

Bütün bu gelişmeler yaşanırken Türkiye demokratik açılımı gündemin ikinci sırasına iten kaset skandalıyla çalkalandı. MHP’de genel başkan yardımcılarının istifasına neden olan skandal, CHP’de kelimenin tam anlamıyla depreme neden oldu. Kaset skandalına adı karışan CHP Genel Başkanı Deniz Baykal 10 Mart’ta Genel Başkanlık görevinden istifa ettiğini açıkladı. Baykal’dan boşalan Genel Başkanlık koltuğuna CHP İstanbul Milletvekili Kemal Kılıçdaroğlu oturdu.

İçerde bunlar olurken PKK’nın ikinci adamı olarak görülen Duran Kalkan’ın Haziran ayında, Kürt sorunun genel af’lık bir sorun olmadığını; Kürt halkı, PKK ve gerillanın af edilecek bir durum olduğunu düşünmediğini; Öcalan’ı kapsayan bir genel af da olsa silah bırakmayacaklarını açıklaması süreçle ilgili soru işaretleri oluştuyordu. Bu açıklamadan kısa süre sonra Habur’dan giriş yapan 34 kişiden 13 hakkında tutuklama kararı çıkması üzerine, Barış ve Demokrasi Partisi⁴ Grup Başkan Vekili Bengi Yıldız, açılımın şekil itibarıyla var olduğunu, yapılan tutuklamalarla bittiğini söyledi (www.milliyet.com.tr,2010)

Bu arada Türkiye bir referanduma daha gidiyordu ve PKK bu süreçte yine eylemsizlik kararı aldığını açıkladı. % 57.8 ile evet oyu alan 26 maddelik anayasa değişikliğinin ardından gündem yine açılımdı. Ancak BDP PKK’nın ateşkesi bitireceği 31 Ekim tarihine kadar sürecin iyi değerlendirilmesini aksi takdirde 1 Kasım’dan sonra büyük şiddet olaylarının başlayabileceğini açıklıyordu. Kürt siyasetçiler kanadından toplumun sinir uçlarına dokuna açıklamalar gelmeye devam ediyordu. 2011 Şubat’ında milletvekilliği düşürülen Aysel Tuğluk, Türkiye’de barış ortamının sağlanabilmesi için Öcalan’a ev hapsi verilmesinin şart olduğunu söyledi (www.haberturk.com,2011). PKK’nın tekrar saldırılarına başladığı bu dönemde Öcalan 15 Haziran’dan sonra sürecin ya büyük bir anlaşmaya ya da büyük bir savaşa everileceğini, savaş çıkarsa hükümetin üç ay bile dayanamayacağını söylüyordu (www.milliyet.com.tr,2011). Hükümetin iktidardaki dört yılının sonuna geldiği ve ülkenin tekrar seçime gittiği bu günlerde, süreç adına umut verici gelişmeler yaşanmıyordu. Türkiye bir seçimine daha yoğun bir gündemle gidiyordu.

⁴ Kapatılan DTP’nin yerini alan, 2008 yılında kurulmuş parti. DTP milletvekilleri partilerinin kapatılmasının ardından BDP’ye geçti.

3.5. 2011-2015 Dönemi

Seçim Kanunu'nda yapılan değişiklikle Kürtçe propaganda yapılabilmesinin sağlandığı 12 Haziran 2011'de yapılan genel seçimlerden AK Parti oylarını artırarak birinci parti olarak çıktı. % 49,8 oy alan AK Parti TBMM'de 326 milletvekiliyle temsil olanağı buldu. Seçimlere bağımsız adaylarla katılan BDP % 6,4 oy alarak mecliste 34 sandalyenin sahibi oldu.

3.5.1. 2011 Genel Seçim Beyannamesi

Demokratik açılım konusunda önemli adımlar atmış olan AK Parti seçim beyannamesinde bu konuyu müstakil olarak ele almadı. Daha önceki beyannamelerde olduğu gibi hak ve özgürlükler kapsamında değerlendirerek, İleri Demokrasi başlığı altında değerlendirmeyi tercih etti. Siyasetin temel amacının insanın mutluluk, huzur ve refahı olduğunun vurgulandığı beyannamede, medeniyetimizin ruhunu teşkil eden ilkenin de 'insanı yaşat ki devlet yaşasın' ilkesi olduğu belirtiliyordu. Beyanname de AK Parti'nin bireylerin ve farklı toplum kesimlerinin kendini özgürce ifade ede ifade ettiği, haklarının aradığın ve başkalarıyla diyalog için tüm hazırlık koşullarını hazırladığı belirtilerek bu ortamın geliştirilerek gelecek nesillere aktarılması hedef olarak ortaya konuluyordu. Beyannamede AK Parti'nin iktidar yıllarını demokrasinin normalleşme yılları belirtilerek ülkenin olağan dışı dönemden olağan döneme, normal demokrasi ve hukuk devletine geçişin AK Parti iktidarıyla hız kazandığı ifade ediliyordu. Beyannamesinde AK Parti, varlık nedenini Türkiye'nin demokrasi açığını kapatmak olarak belirliyordu. Yaşanan sorunun da bu açığın oluşturduğu temel bir sorun olduğunu, kısa vadede yönetilebilir hale gelmesi ve uzun vadede çözülmesinin öncelikle doğru bir şekilde tanımlanmasına bağlı olduğu beyannamenin Kürt meselesine dair temel tespitlerden biriydi. İktidarlara dönemine kadar sorunun sadece terör ve güvenlik bağlamında ya da geri kalmışlık sorunu olarak tanımlanmasının çok boyutlu olan bu sorunu çözmekte yetersiz kaldığı vurgulanan bir diğer husustur. AK Parti'nin kapsamlı bir program yürüterek 'Yurtta Sulh, Cihanda Sulh' ilkesini hayata geçirmek istediği dile getirilen beyannamede, demokratikleşme terör sorunlarının Türkiye'nin büyüklüğüne yaraşır projelerle çözülmez ise karşılaşılabilecek en büyük tehlikenin sosyal uyuşmazlık olacağı vurgulanıyordu. Sürecin büyük ülke olma ya da patinaj yapan ve enerjisini tüketen bir ülke olma tercihleri arasında belirleyici olduğuna işaret edilerek, sorunun

özölmesi için atılması gereken adımları ancak AK Parti'nin hayata geçirebileceği savunuluyordu. Sorunun özölüne dair 'Sessiz Devrim' olarak isimlendirilen ve o güne kadar yapılan yasal düzenlemeler ve çalışmalara yer verilen beyannamede, yeni dönemde de bu çalışmaların devam ettirileceği ifade ediliyordu. Beyannamenin bu konuya dair en net vaadi, sivil bir anayasa ile Türkiye'nin tam demokrasiye kavuşmasının sağlanacağı idi (2011 Seçim Beyannamesi,2015).

Beyannamenin Kürt sorunu özelinde en dikkat çeken tarafı ise, AK Parti Genel Başkanı'nın ve yetkililerinin Kürt sorunu, Kürt kardeşlerim gibi "Kürt" ifadesini defaatle dillendirdiği ve sorunun özölü adına bir proje hayata geçirdiği bu dönemde hazırladığı beyannamede "Kürt" ifadesinin kullanılmamış olmasıdır. Sadece yapılan düzenlemelerden bahsedilirken TRT şeş'in açılması bahsinde "Kürtçe" yayına başlandığı söylenmiştir.

3.5.2. 61. Hükümet Programı

61. Hükümet 6 Temmuz 2011 tarihinde kuruldu. Başbakan R. Tayyip Erdoğan hükümet programını 9 Temmuz günü TBMM'de sundu. Program'da açılım sürecine geniş bir yer veren Erdoğan, kararlılıklarını bir kez daha dile getiriyordu. Erdoğan, sunumunda demokrasi açığının ülkeye ödettiği bedelin farkında olduklarını dile getirerek, siyaset kurumunun itibar kazanması ve demokrasimizin ayıplarından arındırılmasını sağlamayı her zaman temel öncelik olarak ele aldıklarını söyledi. özölü ertelenen köklü sorunlarla cesaretle yüzleştiklerini ve daha önce hayal dahi edilemeyen attıklarını ifade eden Erdoğan sunumunda şu görüşlere yer verdi:

"Medeniyet değerlerimize yakışmayan bir şekilde, belirli dönemlerde yapılmış yanlışları birer birer ortadan kaldırıyor ve ülkemizi normalleştiriyoruz. Her kimliğin kendisini rahatça ifade edebildiği ve geliştirdiği bir ortamda, ayrıştırıcı kimlik siyaseti yapmadan, kimliklere saygı duyan birlikteliği esas alıyoruz. İktidarlarımız dönemde ret ve inkâr politikalarını sona erdirdik; tüm asimilasyon politikalarını tamamen bitirmeye kararlıyız. Hiçbir insanımızın kendisini dışlanmış veya ikinci sınıf hissetmediği, kapsayıcı ve evrensel değerlere dayalı bir vatandaşlık anlayışı içerisinde birliğimizi ve bütünlüğümüzü pekiştiriyoruz.

Tüm toplumsal kesimlerin katılımı ile yürüyen tartışmalar, resmi ve gayri resmi

alışmalar, akademik incelemeler ile siyasi partilerimizin ve sivil toplum kuruluşlarının nerileri, yaşanan sorunlara çok daha derinlemesine yaklaşma imkânı sağlamıştır. Yeni Anayasa başta olmak üzere, Meclisimizin milli iradeyi esas alan çalışmaları ile bu birikim, somut gelişmeler ile meyvelerini verecektir.

Bütün etnik gruplara, müslim veya gayrimüslim, sünni veya alevi, başörtülü veya başı açık, yoksul veya zengin, kadın veya erkek, engelli veya engelsiz, şu veya bu siyasi görüşten tüm vatandaşlarımıza aynı nazarla bakıyor, her bir bireyin temel hak ve özgürlüğünü en ileri düzeyde hayata geçireceği bir ortamı hedefliyoruz.

Uzun yıllardır yüreklerimizi yakan sorunların tam anlamıyla çözüme kavuşacağı yegâne çatı bu yüce Meclisin atısıdır. Hükümet ve AK Parti Grubu olarak tüm bu meselelere yönelik Meclisimizde oluşacak diyalog ve uzlaşma sürecine en güçlü şekilde destek olacağımızdan hiç kimsenin kuşkusu olmamalıdır.

Siyasi polemik konusu yapmadan, ülkemizin geleceğini her türlü kısa vadeli menfaatin önünde tutarak, tüm bu alanlarda yapılması gerekenleri hep birlikte hayata geçirmek durumundayız. Milli birliğimizi ve gücümüzü pekiştirecek olan bu çabalar, insanımızın huzur ve refahına katkıda bulunacağı gibi, ülkemizin uluslararası arenada çok daha etkili bir güç haline dönüşmesini de hızlandıracaktır.

AK Parti, ustalık dönemi olarak gördüğü üçüncü iktidar döneminde bu temel sorunları milli birlik ve kardeşlik ruhunu egemen kılarak çözmeye kararlıdır.

AK Parti olarak, baştan beri söylediğimiz şudur: "Milli Birlik ve Kardeşlik Projemiz" in hedefi, Türkiye'nin neresinde yaşarsa yaşasın, herkesin ama herkesin kendisini bu ülkenin eşit ve hür vatandaşı olarak hissetmesini sağlamaktır.

Kürt meselesinin çözümü için önceki dönemlerimizde ileri adımlar attık. Olağanüstü halin kaldırılmasından, Kürtçe'nin serbestçe kullanımına ve öğrenimine; ekonomik kalkınmadan sosyal ve kültürel alandaki reformlara kadar çok geniş bir alanda tarihi reformlar gerçekleştirdik. Kardeşliğimizi daha da pekiştirecek bu reformlara kararlı bir şekilde devam edeceğiz.

Biz aynı tarihi, acıyı, sevinci paylaşan bir milletin çocuklarıyız. Bu nedenle, bu topraklarda ayrılıkçılığın tarihsel, sosyolojik ve kültürel hiçbir temeli, zemini yoktur. Bizim zm politikamızın odağında İNSAN vardır.

Bu nedenle cesaretle attığımız demokratikleşme adımları ülkenin bir bölgesine ya da toplumun bir kesimine değil, tamamına yöneliktir. şiarımız, herkes için daha

fazla demokrasi, daha fazla hak ve daha fazla özgürlüktür. Bu yüzden diyoruz ki "Biz hep birlikte Türkiye'yiz (www.tbmm.gov.tr)"

Daha önceki hükümet döneminde İçişleri Bakanı olan Beşir Atalay, Başbakan yardımcısı oldu ve Milli Birlik ve Kardeşlik Projesinin koordinatörlüğüne getirildi.

3.5.3. 61. Hükümet Döneminde Yapılan Düzenlemeler

Hükümet yasal düzenlemelerine bu dönemde de devam etti. Seçimden hemen sonra Adalet Bakanlığı bünyesinde İnsan Hakları Daire Başkanlığı kuruldu. Bir önceki yıl yapılan ve üniversitelerin farklı dil ve lehçelerde akademik çalışmalar yapabilmesi imkânı sağlayan düzenlemenin ardından 2011 de Bingöl Üniversitesi'nde 'Yaşayan Diller Enstitüsü; Tunceli Üniversitesi'nde 'Zaza Dili ve Edebiyatı', 'Kurmançi Dili ve Edebiyatı' ana bilim dalları kuruldu. TBMM İnsan Hakları Komisyonu bünyesinde Ekim ayında kurulan Terör ve Şiddet Olayları kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerinin Araştırılması Alt Komisyonu ile terörle mücadelede karşılaşılan sorunların araştırılmasına başlandı. Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı 12 Eylül döneminde Diyarbakır Cezaevinde yaşananlarla ilgili soruşturma başlattı. Van'ın Özalp ilçesinde 1943 yılında 33 köylünün öldürülmesinden sorumlu tutulan Mustafa Muğlalı'nın Van'daki askeri kışlaya verilmiş olan ismi kaldırıldı. Kürtçe dilbilgisi ilk defa milletvekillerinin tanıtıldığı katalogda kullanıldı. 2012 yılında Dicle Üniversitesi bünyesinde Kürt Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı açıldı. İnsan hakları korunması ve geliştirilmesi alanında çalışmalar yapmak için Türkiye İnsan Hakları Kurumu da aynı yıl kuruldu. Kürtçe'nin kullanım alanını yaygınlaştıran düzenlemeler bu dönemde de devam etti. TRT www.trtxeber.com adlı Kürtçe haber sitesinin yayınına başladı. Kültür ve Turizm Bakanlığının destekleriyle Diyarbakır Şehir Tiyatrosu Shakespeare'in Hamlet oyununu Ankara'da Kürtçe olarak sahneledi. Diyarbakır Valiliği ve TRT'nin ortak çalışmasıyla Kürtçe türkülerden oluşan bir albüm hazırlandı. Bölge halkının dini önder olarak gördüğü 'Mele'lerin devlet tarafından din görevlisi olarak istihdam edilmesi sağlandı. Ceza davalarında yargılanan vatandaşların kendilerini daha iyi savunmalarını sağlamak, dil zorluklarını ortadan kaldırarak adil yargılamayı sağlamak için sanığın kendisini daha iyi ifade edebileceğini beyan ettiği dilde savunma yapabilmesi sağlandı. Terörle etkin mücadele kapsamında terörün finansmanının önlenmesi alanındaki düzenlemeler uluslararası sözleşmeler bağlamında gerçekleştirildi. Yine bu dönemde

toplumsal barış yollarının araştırılması ve çözüm sürecinin değerlendirilmesi amacıyla bir Meclis Araştırması açılması ve Meclis Araştırma Komisyonu kurulması karar bağlandı. İfade hürriyeti AİHM standartlarına uygun hale getirilmiş, işkence suçlarında zamanaşımı kaldırıldı.

3.5.4. 61. Hükümet Dönemindeki Gelişmeler

Girdiği bir seçimden daha galibiyetle çıkan Erdoğan, seçim sonuçlarının açıklanmasından sonra geleneksel hale getirdiği ‘Balkon Konuşması’nda seçimlerin galibinin Türkiye, kardeşlik ve barış olduğunu söyledi. Türkiye’nin her bölgesinde AK Parti’nin birinci parti olduğunu söyleyen Erdoğan sorumluluk ve hassasiyetlerinin de arttığını ifade ederek, sivil, katılımcı ve özgürlükçü bir anayasayı hep beraber yapacaklarını, herkesle görüşerek uzlaşma arayacaklarını açıkladı.

Hükümetin kurulmasının üzerinden henüz bir hafta geçmişti ki Diyarbakır Silvan’da kaçırılan iki asker ve bir sağlık görevlisini kurtarmak için arama tarama yapan Silvan Komanda Taburu’nun PKK’lılar tarafından pusuya düşürülmesi sonucu 13 asker şehit oldu (www.hurriyet.com.tr,2011). Saldırının ardından tüm yurttan protesto gösterileri düzenlendi. Muhalefet partileri saldırı dolayısıyla iktidarı suçluyordu. CHP ve MHP Genel Başkanları açılım/yıkım projesinden vazgeçilmeli derken, BDP Genel Başkanı Selahattin Demirtaş ise sorumlunun siyaset kanallarını çözümsüzlüğe iterek, çözümsüzlük politikaları üretenler olduğunu söylüyordu (www.radikal.com.tr). Silvan saldırısının acısı dinmemişken, 17 Ağustos’ta Hakkâri Çukurca’da ki mayınlı saldırıda 12 asker şehit düştü. PKK saldırılarını artırmıştı. Artan saldırılar karşısında 17-21 Ağustos tarihleri arasında ordu Kuzey Irak’ta 650 kadar hedefin vurulduğu bir hava harekâtı düzenledi.

Bu gelişmelerin yaşandığı bir dönemde kongresini yapan BDP yaptığı değişiklikle demokratik özerklik ifadesini tüzüğüne taşıırken, ‘...kardeşliğin temelinin tarihin derinliklerinde yattığını beyan eder’ ifadesini çıkarmıştı. Genel Başkan Demirtaş, Öcalan’la başlatılan sürecin kaldığı yerden devam ederek, hükümetin kendisine sunulan protokollere cevap vermesini isterken, Eş Genel Başkan Gülten Kışanak Kürtlerin haklarının anayasal güvenceye alınması ve anadil taleplerini dile getiriyordu (www.haberturk.com,2010).

61. Hükümet zorlu bir mesaiyle başlamıştı göreve. Başlattığı süreci yürütmekte kararlı olan hükümet, saldırılar dolayısıyla suçlanıyordu. Her anlamda sıcak geçen yazın ardından, Eylül ayı da bu harareten payını aldı. Erdoğan daha önce yaptığı konuşma ve açıklamalarında terör örgütü ile devlet ya da parti olarak görüşmedekilerini herhangi bir pazarlık yapmadıklarını pek çok defa ifade etmişti. Ancak 13 Eylül’de internete düşen bir ses kaydı, Milli İstihbarat Teşkilatı yetkililerinin Oslo’da PKK’lılarla görüştüğünü ifşa ediyordu. O dönem Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı olan Hakan Fidan ve MİT Müsteşar Yardımcısı Afet Güneş’in PKK yöneticileri Mustafa Karasu ve Sabri Ok ile görüşmesini içeren kayıta Fidan Başbakan’ın özel temsilcisi olduğunu ve kendisi tarafından görevlendirildiğini söylüyordu. Fidan görev ve pozisyonu dolayısıyla PKK ile görüşmesinin riskine de dikkat çekerek, Sayın Başbakan’ın bu konuda ciddi ve samimi olduğunu, siyasi riski de yüklenmeye hazır olduğunu iletliyordu (www.ntv.com.tr,2011). Ses kaydı ülke gündeminde bomba etkisi yarattı. Erdoğan katıldığı bir televizyon programında bu görüşmeleri Emre Taner’in MİT Müsteşarlığı döneminde başlattıklarını ve Hakan Fidan’ın döneminde de devam ettirdiklerini ancak sonrasında gördükleri samimiyezsizlik dolayısıyla kestiklerini söyledi. Benzer tecrübeleri yaşamış İspanya ve İngiltere Başbakanlarıyla da kendisinin neler yapabilecekleri ile ilgili görüştüğünü belirten Erdoğan, ne yapabiliriz nasıl yapabiliriz, nerde eksik var arayışıyla bu görüşmeleri yaptıklarını ifade etti. Çözüm için ne gerekiyorsa yapmak durumunda olduklarını belirtti (www.milliyet.com.tr,2011). Erdoğan açıklamasında görüşmeleri kestiklerini dile getiriyordu, Van Bağımsız Milletvekili Aysel Tuğluk ise tekrar başlaması gerektiğini, bunun için de Öcalan’la müzakerenin tekrar başlaması gerektiğini, aksi takdirde çıkırından çıkılacak bir sürece girildiğinin söylüyordu. PKK’ya silah bıraktıracak gücün kendilerinde olmadığını ve bunu ancak Öcalan’ın yapabileceğini ifade ediyordu (www.cnnturk.com,2011).

Bu arada hükümete sınır ötesinde operasyon izni veren tezkere bir yıl daha uzatıldı. Diğer yandan PKK’nın şehir yapılanması KCK’ya dönük operasyonlar da devam ediyordu. İçişleri Bakanı İdris Naim Şahin 2009’dan buyana devam eden operasyonlarda tutuklu sayısının 485 olduğunu ve tutuklamaların 277’sinin 1 Eylül’den sonra gerçekleştiğini söylemişti (www.dunyabulteni.net,2011).

Türkiye Ekim ayında acı bir haberle sarsıldı. 12 şehit verdiğimiz Çukurca'daki saldırının üstünden henüz iki ay geçmişti ki 19 Ekim'de yine Çukurca'da PKK'nın ağır silahlarla eş zamanlı olarak yaptığı saldırılarda 24 asker şehit düştü(www.haber7.com). Türkiye'nin terörle mücadele tarihi boyunca verdiği en ağır kayıplardan biriydi bu saldırı. Saldırı sonrası tepkiler çok sertti. Erdoğan terörü destekleyen her yerden hesap sorulacağını ifade ederken, BDP'yi kastederek barışın ağızlarına yakışmadığını söyledi. Terör sorunun çözüm yerinin hükümet değil TBMM olduğunu söyleyen CHP Genel Başkanı Kılıçdaroğlu hükümeti istifaya çağırırdı. MHP Genel Başkanı Bahçeli ancak savaş şartlarında verilebilecek kayıpların, demokrasi, barış, özgürlük sözleri söylenerek verildiğini ifade ederek, terör bölgesinde olağanüstü hal ilan edilmesini ve Irak'ın Kuzeyi teröristlerin ikmal merkezlerinin imha edilmesini istedi. BDP kanadından Ayla Akat Aka ise üzüntü duyduklarını ifade ettiği açıklamasında, soruna siyasi çözüm bulunması gerektiği bir dönemde askeri operasyonla çözüm arayışını düşündürücü bulduklarını söylüyordu (www.ufuk.nl:2011). Saldırının hemen ardından TSK, karadan ve havadan sınır ötesinde operasyon başlattı. 26 Ekim tarihinde terör konulu kapalı genel görüşme yapıldı. Yıl sona ererken yaşanan felaketler bitmiyordu. Terörün ağır faturalar ödediği bir dönemde 23 Ekim'de Van'da yaşanan 7,2 büyüklüğündeki depremde 604 kişi öldü. Pek çok bina yerle bir oldu. Devlet Van için seferber oldu.

Bir yandan KCK'ya yönelik operasyonlar devam ederken diğer yandan PKK da eylemlerine devam ediyordu. İkinci yarısında pek çok sarsıcı olayın yaşandığı 2011'nin vedası da yine sarsıcı oldu. 28 Aralık'ta, TSK, Hakkari'nin Uludere ilçesinde Irak sınırında terörist olduklarını düşündüğü bir grubu havadan bombaladı. Saldırı sonucu hayatını kaybeden 35 kişi, sigara ve mazot kaçakçılığı yapan köylülerdi, 29'u aynı aileye mensuptu ve yarısına yakını 20 yaşının altındaydı. Ertesi gün konuyla ilgili açıklama yapan AK Parti Genel Başkan Yardımcısı ve Parti Sözcüsü Hüseyin Çelik, maalesef bir operasyon kazası olduğunu, bir hata kusur varsa örtbas edilmeyeceğini söyledi (www.ihb.com.tr,2011). Hükümet kanadından ilk açıklama ise Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'ndan geldi. Davutoğlu, tahkikat yapılacağını, herkesin üzerine düşeni yapacağını söyledi. Erdoğan'da ailelere başsağlığı dileyerek gereken incelemelerin yapılacağını söyledi. Erdoğan ilgili bölgenin PKK'nın önceki saldırılarında ülkeye giriş yaptıkları bölge olduğunu silahlarını bu olaydaki gibi yük hayvanlarıyla taşıdığını bu benzerlikle dolayısıyla bu talihsizliğin yaşandığını dile getirdi. CHP'de açıklama yapan

Sezgin Tanrıkulu, Türkiye'nin sivillere karşı aldığı ilk savaş kararı olarak yorumladığı olayın sorumlularının Hükümet, Başbakan, İçişleri Bakanı ve Milli Savunma Bakanı olduğunu söyledi. BDP Genel Başkanı Muğlalı olayını hatırlatarak yaşanan katliam olduğunu söyledi. İktidar kanadı ise ısrarla konunun örtbas edilmeyeceğini dile getiriyordu. Uludere'de yaşananlar sonrasında ülke bir kez daha karıştı. Bölge'de BDP'nin çağrısıyla kepenk kapatma eylemleri yapılırken, pek çok yerde de olaylı protesto eylemleri gerçekleşti (www.haberturk.com,2011).

Uludere ile yılı kapatıp yine Uludere ile 2012'ye başlayan hükümet, Şubat ayında ise yeni bir krizle karşı karşıya kaldı. MİT Müsteşarı Hakan Fidan, eski MİT Müsteşarı Emre Taner ve eski MİT Müsteşar Yardımcısı Afet Güneş özel yetkili İstanbul Cumhuriyet Başsavcısı tarafından sanık sıfatıyla ifade çağrıldılar. Bu konu uzun zaman ülke gündemini meşgul etti. Ergenekon Davası süreci ve KCK operasyonları da 2012'nin ilk yarısında gündemin öne çıkan başlıklarıydı. Haziran ayında gündemi tekrar çözüm sürecine çeviren Leyla Zana'nın açıklamaları oldu. Kürt siyasetinin sembol isimlerinden Leyla Zana, 14 Haziran'da Hürriyet Gazetesi'ne verdiği mülakatta, Recep Tayyip Erdoğan'ın bu sorunu çözeceğine inandığını, bu konudaki umudunu yitirmediğini ve yitirmek de istemediğini açıkladı (www.hurriyet.com.tr,2012). BDP Genel Başkanı Demirtaş ise Cumhuriyet tarihinin en sinsi asimilasyon politikasını yürütenin AK Parti olduğunu, Erdoğan'ın bu sorunu çözeceğine inanmanın saflık olduğunu söylüyordu (www.haberturk.com,2012).

Erdoğan bu açıklamasından kısa bir süre sonra Zana'yla bir araya geldi. Zana görüşme öncesinde yaptığı açıklamada hiçbir savaşın sonsuza kadar devam etmeyeceğini, bu topraklara mutlaka barışın geleceğini söylemişti. Ne derlerse desinler bizim ruhumuz birlik ve beraberlikten yanadır diyen Zana, bir halka saygılı olmanın iki tarafın da kazancı olacağını dile getiriyordu. 30 Haziran'da gerçekleşen ve Beşir Atalay'ın da hazır bulunduğu görüşmeyle ilgili Erdoğan sadece görüşmenin iyi geçtiği açıklamasında bulundu. Görüşmeyle ilgili kapsamlı açıklama Zana'dan geldi. Zana, Başbakan'la yaptığı görüşmenin tıkanan sürecin açılması için pozitif bir etki yaratmasını amaçladığını, Oslo görüşmelerinin yeniden başlamasını istediğini ilettiğini söyledi. Öcalan'ın ev hapsine alınması, Devletin Kürtler'den özür dilemesi, Kürtçe anadilde eğitim sağlanması, KCK tutuklamalarının son bulması ve silahların susmasıyla değil müzakere edilerek sorunun

özölmesi de Zana’ın Erdoğan’a iletlediği talepler arasında yer alıyordu. Zana ziyaret süresince Başbakan’ın diyalog sürecini açık tutma tavrı gösterdiğini belirterek kendisine teşekkür etti (www.habername.com,2012). Ancak PKK eylemlerine yaz boyunca devam etti. Saldırıları sürecin konuşulabilmesinin önünde engel olarak durmaya devam ediyordu. PKK saldırılarının devam ettiğı bir dönemde, BDP milletvekillerinin Şemdinli’de yol kesen PKK’lılarla sarmaş dolaş görüntüleri, tepkiyle karşılandı. Bu görüntüleri veren vekiller için ilerleyen günlerde milletvekilleri hakkında dokunulmazlıklarının kaldırılması için fezleke düzenlendi. Erdoğan’da yargıda mecliste gerekeni yapacaktır diyerek tepkisini dile getirdi (www.haberturk.com,2012). Ağustos’ta PKK saldırılarında Ağustos’ta Gaziantep’te 10 kişi ölürken, Eylül’de Beytüşşebap’ta düzenlediğı saldırıda 10 asker şehit oldu. Eylül ayında KCK Yürütme Konseyi Üyesi Zübeyir Aydar sürecin tıkanmasından hükümeti sorumlu tutarak, Oslo görüşmelerinin yeniden başlamasına hazır olduklarını söyledi (www.bbc.com:2012). Yılsonunda Erdoğan’ın Öcalan’la görüşmelerin başladığını açıklaması, çözüm arayışlarının devam ettiğini gösterdi. Kapatılan DEP’in eski milletvekillerinden Remzi Kartal Erdoğan’ın açıkladığı görüşmelerin Öcalan’ı PKK’nın silah bırakmasına ikna etme çalışmaları olduğunu iddia ediyordu (www.radikal.com.tr,2012).

2013 uzun zamandır kimseyle görüşme yapmasına izin verilmeyen Öcalan’ın Ahmet Türk ve BDP milletvekili Ayla Akat’la görüşmesiyle başladı. Görüşme sonrası yaptığı açıklamada kanayan bir yara var ve bu yaraya merhem sürmek gerektiğini söyledi (www.hurriyet.com.tr,2013). 2013 çözüm arayışlarının hareketlendiğı bir yıl oldu. Öcalan’la görüşmeler Şubat ayında da devam etti. Şubat ayında Öcalan’la yapılan görüşmelerin tutanakları basına sızdı. Tutanaklara göre Öcalan sorumluluk üstlenmeyeceğini, BDP ve PKK’nın kendisini kullanmasına izin vermeyeceğini söylüyordu. Sürecin başarısız olması halinde de Öcalan öldü denmesini istiyordu. İlk günden itibaren demokratik Cumhuriyet’i savunduğunu ifade eden Öcalan PKK’nın bile kendisini anlamadığından şikâyet ediyordu. Ne afa ve de ev hapsine gerek kalmayacağını, herkesin özgür olacağını iddia eden Öcalan, devletin de kendisinin de vazgeçmeyeceğini, kendisine güvendiğini söylüyordu. Tutanaklarda Öcalan’a ait en dikkat çeken ifade ise ‘Ne eskisi gibi yaşayacağız, ne de eskisi gibi savaşacağız’ sözüydü (www.ilkehaber.com,2013).

Süreç tekrar ivme kazanmışa benziyordu. Geçen yıl olaylı geçen Nevruz kutlamaları, 2013 te şölen havasında ve barış mesajlarıyla gerçekleşti. Günler öncesinden başlayan kutlamalar 21 Mart günü Diyarbakır'da Öcalan'ın mektubunun okunduğu kutlamalarla bayram havasında geçti. Mektup Pervin Buldan tarafından da Kürtçe okundu. Mektubunda milyonların barış istediğini ifade eden Öcalan, bu nevrüzün bir milat olduğunu söylüyordu. Büyük bedeller ödediklerini söyleyen Öcalan, Kürtlerin öz benliğini, aslını, kimliğini yeniden kazandığını ifade ediyordu. Silahların susması ve fikirlerin konuşacağı noktaya geldiklerini ifade ederek, ittifakın, birlikteliğin ve helalleşmenin zamanı olduğunu dile getiriyordu. Öcalan, bizi bölmek ve çatıştırmak isteyenlere karşı bütünleşeceğiz, ayırtırmak isteyenlere inat birleşeceğiz diyordu (www.sabah.com.tr,2013). PKK Nevruz kutlamalarının hemen ardından ateşkes ilan etti. Süreci geniş kitlelerle paylaşmak isteyen Erdoğan yazar, sanatçı ve akademisyenlerden oluşan “Akil Adamlar” adı verilen bir komisyon kurdu. Yedi bölge için 9 kişilik gruplardan oluşan heyet 4 Nisan'da Başbakan'la bir araya geldi. Dolmabahçe çalışma ofisinde gerçekleşen toplantıda Erdoğan, yol ve yöntemin belirlenmesinde heyetin çalışmalarının yol gösterici olacağını söyledi (www.sondakika.com,2013). Farklı kesimler insanlar sürece katkı vermek için bir araya gelirken, CHP ve MHP kuruluşuna destek vermedikleri Çözüm Süreci Komisyonuna üye vermeyeceklerini açıkladılar. Mayıs'la birlikte PKK üyeleri Türkiye'yi terk etmeye başladı. Öcalan BDP milletvekilleriyle Kandil'e gönderdiği mektupla çekilmenin hızlandırılmasını istedi. Haziran ayında çalışmalarını tamamlayan Akil İnsanlar Heyeti raporlarını Erdoğan'a sundu. Bu arada Demirtaş PKK'nın sınır dışına çekilmesiyle ikinci aşamaya geçildiğini ve bundan sonra hükümetin yasal adım atmasını beklediklerini söyledi. BDP 'Hükümet Adım At' yürüyüşü başlattı. Diyarbakır'da BDP milletvekillerinin de katıldığı yürüyüşte olaylar yaşandı. Hükümet sınırdaşına çekilenlerin % 20 dolaylarında olduğunu açıklarken, PKK ise çekilmenin tamamlandığını iddia ediyordu. Öcalan kardeşi aracılığıyla gönderdiği mesajda hükümet 1 Ekim'e kadar adım atmazsa süreci geliştirmeyeceklerini söylerken, PKK yöneticilerinden Karayılan profesyonel gerillaya geçeceklerini açıklıyordu. Yine PKK yöneticilerinden Cemil Bayık süreç çökerse tekrar geri döneceklerini ve korkunç sorunlar yaşanabileceğini açıklıyordu. Açıklamalar birbiri peşi sıra geliyordu, İçişleri Bakanı Muammer Güler de birinci adımda istenilen sonuca ulaşamadığını açıkladı. Eylül sürece dair bir toparlanmayı beraberinde getirdi. Erdoğan

sürecin devam etmesi yönünde kararlı olduklarını vurguluyordu (www.aljazeera.com.tr,2013).

Kararlılık Ekim başında kendisini gösterdi. Erdoğan 1 Ekim’de Demokratikleşme paketini açıkladı. Açıklamasının başında 11 yıllık sürecin sonucu olan paketin bir son olmadığını, hedef doğrultusunda önemli bir eşik olduğunu söyledi. Bütün kısıtlamaları 11 yıl önce tek bir paketle kaldırıp, bütün özgürlüklerin önünü açmak istedik diyen Erdoğan, Türk siyasetinin buna müsait olmadığını millet gördü diyerek muhalefeti işaret ediyordu. Erdoğan İktidarlıları boyunca yaptıkları reformlar yaptıklarını ve karşılaştıkları tüm dirençlere rağmen yollarından geri adım atmadıklarını açıklamasında şu görüşlere yer derdi. Hak ve özgürlüklerin pazarlık konusu olamayacağını savunan Erdoğan, paketin bir dayatmanın eseri olmadığını, millet ne istediye onu yaptıklarını ifade ettiği açıklamasında şu görüşlere yer verdi:

“Unutmayın İstiklal Marşı’nın ilk kelimesi ‘korkma’ diyor. Korkaklar zafer anıtı dikemezler. İleri standartlardan korkanlar bir milim ilerleme kaydedemezler. Siyasetlerini korku korkutmak üzere kuranlar değişim karşısında ayakta duramazlar. Türkiye’nin muhalefet sorunu vardır. Sadece yapılmak istenene karşı çıkan bir anlayışla yoluna devam etmesi fevkalade zordur. Kendi eksikliğini görmeyen muhalefetin milleti suçlar hale geldiğini görüyoruz. Muhalefetin bu korku söylemini bir kenara bırakması, değişimin önünde engel olmaktan çıkması gerekiyor. Yeni Türkiye’ye yakışan bir muhalefet inanın Türkiye’nin hakkıdır. Paketten insanoğluna ölümsüzlük iksiri bekleyenler irrasyonel bir beklentinin içindedirler. Kuşkusuz hayal kırıklığına uğrayacaklardır. 11 yıldır yaptığımız hiçbir reforma destek göstermeyenlerin bugünkü reformları da alkışlamasını da beklemiyoruz.

Bu paketi en iyi yüreği yananlar, ocağına ateş düşenler bilir. Bu paket akan kanın durması, akan gözyaşlarının dinmesi noktasında son derece önemli bir adımdır. Bu paket bir istikamet çizmektedir. Bir kapı aralamaktadır. Bu paket 11 yıl önce telaffuzu bile yasak olan talepleri gerçekleştiren bir pakettir. Türkiye siyasetin hukukun demokrasinin rehberliğinde milletin desteğiyle bugünlere ulaşmıştır.

Paket sürprizlerden ibaret, ama sorunların hiçbirisi gizli değildir. Pakette yer alan sorunlar çoğunluğun son 30 yıl olmak üzere, sürekli konuşulan sorunlardır. Tüm tartışmalar görüş öneri tavsiyeler dikkate alınmıştır. Gönül isterdi ki bütün bu sorunların kaynağı olan anayasa yeniden yapılabileseydi. [...] Evrensel hak ve özgürlükler, bizim referansımızdır. Akil insanlar heyetimizin çalışmaları bizim referansımızdır. [...] Ay yıldızlı bayrağımızın altında 76 milyon olarak biriz beraberiz kardeşiz ve birlikte Türkiye'yiz (www.turkiyegazetesi.com.tr,2013).”

Paketle seçim sistemini üç farklı alternatif üzerinden tartışmaya açtıklarını belirten Erdoğan, siyasi partilere devlet yardımı için alınması gereken oy oranının, % 7’den % 3’e çekildiğini açıkladı. Pakette yer alan diğer maddeler şöyle:

- İki kişiden fazla olmamak kaydıyla siyasi partilere eş başkanlık sistemi getiriliyor
- Siyasi partilere üye olmayı daraltan engel ortadan kalkıyor.
- Seçimlerde ve önseçimlerde farklı dillerde propaganda yapılabilmesi imkânı veriliyor.
- Nefret, ayrımcılık ve yaşam tarzına müdahale gibi suçlarla daha etkin biçimde mücadele temek amacıyla, belirli suçlar kişinin dili, dini, ırkı, mezhebi, rengi, cinsiyeti, engelliliği, siyasi düşüncesi nedeniyle işlenirse cezası daha da ağırlaştırılıyor.
- Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulu kuruluyor.
- Yaşam tarzına müdahale Türk Ceza Kanunu güvencesi altına alınarak, bir kimsenin inanç, düşünce ve ya kanaatlerinden kaynaklanan tercihlerine müdahale edenlere bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası getiriliyor.
- TCK’da Q,W,X gibi harflerin kullanımından kaynaklanan cezai müeyyide kaldırılıyor.
- Gösteri yürüyüşleri kanununda da değişiklikler yapılıyor,
- Özel okullarda farklı dil ve lehçelerde eğitimin önü açılıyor,
- Köy isimlerinin önündeki yasal engeller kaldırılıyor,

- Kişilerin özel bilgileri güvence altına alınarak, bilgilerin ilgisiz kişiler tarafından kullanılması engelleniyor,
- İlkokullardaki öğrenci andı uygulaması kaldırılıyor,
- Mor Gabriel Manastırı arazisi iade ediliyor,
- Roman Dili ve Kültür Enstitüsü kuruluyor,
- Kurban derisi, fitre, zekat toplama gibi sınırlandırılarak Türk Hava Kurumu'na verilen yardım toplama yetkisi önündeki kısıtlamalar kaldırılarak, vatandaşın istediği yere yardım yapması sağlanıyor,
- Kamudaki başörtüsü yasağı kaldırılıyor,
- Nevşehir Üniversitesi'nin adına Habıcı Bektaş Veli Üniversitesi olarak değiştiriliyor (www.hurriyet.com.tr,2013).

Açıklamanın ardından pakete CHP kanadından gelen ilk tepki paketten Alevilere üniversite ismi, Kürtlere üç tane harf, Süryanilere toprak, Romanlara Enstitü çıktı şeklindeydi. MHP 'den gelen tepkilerse AK Parti'nin terör örgütüyle birlikte ülkeyi çözme girişimi içinde olduğu ileri sürülerek, bunu gizlemek için de başka bazı adımların pakete konulduğu şeklindeydi. Maddelerin bir kısmı tamamen kendi lehine olan BDP'nin değerlendirmesi ise açıklananın Türkiye'nin demokratikleşme ihtiyacını karşılayacak bir paket olmadığı yönündeydi. Bazı olumlu maddelerin olmasına rağmen yaratılan havayla oluşturulan beklentileri karşılamayan bir paket olduğunu söylüyorlardı (www.hurriyet.com.tr,2013). PKK kanadında paket, AK Parti'nin çözümü değil çözümsüzlüğü bir politika olarak benimsediğini ortaya koyduğu şeklinde değerlendiriliyordu.

Demokratikleşme paketinin açıklanmasının üstünden bir ay geçmişti ki sürecin tıkanıp dillendirilmeye başlandı. PKK yöneticilerinden Sabri Ok, Nevruz da başlatılan sürece AK Parti ve Hükümetin karşılık vermediğini söylerken, BDP Eş Genel Başkanı Gültan Kışanak, çözüm sürecinin son bir aydır tıkanıp, sorunlar yaşandığını üçüncü bir gözün hakem olması gerektiği açıklamasında bulunuyordu. Aynı dönemde Öcalan ise, bütün olumsuzluklara rağmen tek yanlı da olsa barış idaresinin sürdürme kararlılığı içinde

olduğunu, devletle görüşmelerinde iyi gittiğini ifade ediyordu (www.milliyet.com.tr,2013). Kürt cephesinde kafa karıştıran açıklamalar geliyordu. Öcalan kendisiyle görüşmeye gelen milletvekilleri aracılığıyla Kandil ve Avrupa'ya gönderdiği mektuplarda, çekilmenin detaylarını da veriyordu. 2014 Türkiye'nin yerel seçimlere gideceği yılı. Kongra-Gel Başkanı ve DEP Eski milletvekili Remzi Kartal, Öcalan'ın Kürt meselesinin çözümü için hükümete yerel seçimlerin sonuna kadar süre verdiğini söylüyordu. Kürt cephesinden üst üste kafa karıştıran açıklamalar geliyordu. Muhalefetin de endişe ve eleştirilerini dile getirdiği açıklamalar eklenince, kamuoyunun da kafası karışıyordu çözüm sürecinin ne olduğu ya da olmadığı konusunda. Beşir Atalay, Kasım başında bir açıklama yaparak, tavizlerin verileceği bir al-ver meselesi olmadığını, sürecin hükümetin başlattığı ve baştan sona yönettiği bir süreç olduğunu söyledi (www.ihha.com.tr,2013).

Demokrasi ve özgürlüklerin geliştirilmesi yolunda atılan adımların meyvelerinden biri, yılın son günlerinde Kürdistan adıyla kurulan parti oldu. Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi sözcüsü Emin Kardaş, kuruluş amaçlarını kendi kimlikleriyle ulusal davalarını savunmak olarak açıklarken, BDP'nin kendi özgür iradesi olmayan vesayet altında bir parti olduğunu söylüyordu (www.sabah.com.tr,2013).

Hükümet için bir yıl daha sansasyonel bir şekilde bitecekti. Aralık gerçekleşen ve siyasi tarihe 17-25 Aralık operasyonları olarak geçecek gelişmelerin sonucunda, Ocak ayında ufak çaplı bir kabine revizyonu yapıldı ve Başbakanlık Müsteşarı Efkân Ala İçişleri Bakanı oldu.

Yeni yılın ilk ayları 17-25 Aralık operasyonlarının etkisi ve yerel seçim çalışmalarıyla geçti. Hükümet yoğun gündem içinde, Demokratikleşme Paketini yasal zemine taşıma çalışmalarına da devam ediyordu. Demokratikleşme Paketi kapsamındaki düzenlemeler 'Temel Hak ve Hürriyetlerin Geliştirilmesi Amacıyla Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 13 Mart'ta resmi gazete de yayınlanmasıyla yürürlüğe girdi. Mart sonunda gerçekleşen yerel seçimlerin sonucunda AK Parti aldığı % 45,5 oyla girdiği bir seçimden daha birinci parti olarak çıktı. Ancak 2009 seçimlerinde kazandığı Van, Bitlis, Ağrı, Siirt illerini kaybetti. BDP bölgedeki belediye sayılarını artırdı.

Sürecin sonuçları ile ilgili açıklamalar zaman zaman kamuoyunu rahatsız eden boyutlara ulaşıyordu. Abdullah Öcalan'ın serbest bırakılacağı ya da infazının ev hapsi şeklinde uygulanacağı iddiaları hükümeti bu konuda açıklama yapma durumunda bıraktı. Adalet Bakanı Bekir Bozdağ, Nisan sonunda yaptığı açıklamada inişli çıkışlı bir seyir izlese de sürecin sağlıklı bir şekilde yürüdüğünü söyledi. Çözüm sürecinin Türkiye için çok önemli olduğunu kaydeden Bozdağ, süreçle ilgili herkesin açıklama yapabileceğini, farklı görüşler ortaya koyabileceğini, bunların dile getirenleri bağlayacağını söyleyerek, "Ev hapsi ile ilgili bir düşüncemiz ve çalışmamız yok" dedi (www.turkiyegazetesi.com.tr,2014). Türk siyaseti Kürdistan adını taşıyan yeni bir partiye hazırlanıyordu. 1965'te Sait Elçi tarafından kurulan Kürdistan Demokrat Partisi tekrar siyaset sahnesine çıkmaya hazırlanıyordu. Nisan ayında BDP 2012 yılında kurulan Halkların Demokratik Partisi'ne katılma kararı aldı. BDP bu katılımı Türkiye'nin tamamının gelecek tercihi olacaklarını iddia ediyordu. Ağustos ayında gerçekleşecek olan Cumhurbaşkanlığı seçimlerine yönelik bir çalışma olarak değerlendirilen HDP çatısı altında siyasete devam etme kararı, Nisan ortasında kamuoyu ile paylaşıldı (www.internethaber.com,2014). Mayıs ayında çocuklarının PKK tarafından kaçırıldığını söyleyen aileler oturma eylemi başlattı. BDP'li Diyarbakır Belediyesi önünde yapılan eylemde aileler yaşları 14 ile 23 arasında değişen çocuklarını geri istedi. BDP gerillaya 'katılım'la bir lakalarının olmadığını iddia ederek yine hükümeti suçladı. Çocuklarını isteyen aileleri polisin Türk polisinin provoke ettiği üç beş kendini bilmez olarak tanımladıkları açıklamalarında, barış sürecinin AK Parti tarafından sabote edildiğini iddia ediyorlardı (www.haberturk.com,2014). Diğer yandan umut veren gelişmeler de yaşanıyordu. Havaaların ısınmasıyla, uzun yıllardır terör dolayısıyla gidilemeyen vadi ve yaylalara çıkılıyordu. Fakat süreci yaralayan gelişmeler de bunların hemen ardından geliyordu. Haziran'da Lice'de yol kesen PKK ve onlara destek veren gruba polis müdahale etmiş ve bir kişi ölmüştü. Ertesi gün ölen kişinin cenazesi sonrası çıkan olaylar esnasında bir kişi, 2. Hava Kuvvetleri Komutanlığı Kışlasının içindeki Türk Bayrağını indirmişti. Diğer yandan HDP barışı Öcalan'ın serbest kalmasına bağlıyor, anadilde eğitime acilen geçilmesini istiyordu, PKK da benzer şekilde silah bırakmak için Öcalan'ın özgürlüğünü ve anayasal güvenceyi şart koştuklarını belirten açıklamalar yapıyordu. Öcalan müzakere aşamasına geçilmemesini eleştirerek, sabır taşı çatladı açıklamaları yapıyordu.

Türkiye bu açıklamaların bir biri ardına geldiği dönemde Cumhurbaşkanlığı seçimlerine gidiyordu. Cumhurbaşkanı ilk defa halk tarafından seçilecekti. Tayyip Erdoğan 10 Ağustos 2014'te gerçekleşen seçimlerde aldığı % 51,79 oy oranıyla Türkiye'nin halkoyuyla seçilen ilk Cumhurbaşkanı oldu. Erdoğan'dan boşalan Başbakanlık koltuğuna Ahmet Davutoğlu oturdu. Çözüm Sürecini koordinatör Bakan olarak takip eden Beşir Atalay Davutoğlu'nun kurduğu kabine de yer almadı. Atalay'ın görevini Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç yürütmeye devam etti. Bu arada Beşir Atalay, katıldığı bir televizyon programında görüşmelerin genişlemesi gerektiğini, Avrupa ve Kandil'e uzanması arzu ettiğini dile getirdi. Atalay'ın açıklamaları hemen karşılık buldu ve KCK Eş Başkanı Cemil Bayık görüşmeye her zaman açık olduklarını açıkladı (www.memurlar.net,2014). Aynı günlerde TSK Kanadında bir açıklama gelmişti. Genel Kurmay Başkanı Necdet Özel hükümetin kendilerine yol haritasını vermediğini, gelişmeleri basından öğrendiklerini söyledi. Katıldığı 30 Ağustos resepsiyonunda gazetecilerin sorularını yanıtlayan Özel, keşke görüşümüz sorulsaydı dediği açıklamasında, kırmızı çizgileri aşılsa, gerekli müdahaleyi yapmaktan çekinmeyeceklerini ifade etti (www.sabah.com.tr,2014).

Hükümet süreci başarıya ulaştırmak için kararlıydı. Bülent Arınç bunun için oluşturulduğunu açıkladığı Çözüm Süreci Kurulu, Terörün sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun 1 Ekim'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmesiyle resmîyet kazandı. Süreç kapsamında yürütülecek çalışmaların temel aktörünün Bakan Kurulu olarak belirlendiğinin belirtildiği kanunda, Kurulun kuruluş amacı yürütülecek çalışmaların ve alınacak tedbirlerin belirlenmesi ve uygulama sonuçlarının en üst düzeyde takibi, strateji ve politikaların geliştirilmesi, görevli bakanlıklara arasında koordinasyonun sağlanması olarak belirtiliyordu (www.dunya.com,2014). Kanunun yürürlüğe girmesinin hemen ardından TSK'nın sınır ötesinde operasyon yapma ve müdahale yapma yetkisi veren tezkere Meclis'ten geçti.

Hükümet sürecin ilerlemesi için çalışmalarını sürdürürken Öcalan yine hükümete süre tanıyan açıklamalar yaparak, 15 Ekim'e kadar çözüm sürecinde yeni adımlar atılmasını istiyordu. Ancak Sürecin en önemli kırılma noktalarından olaylar, 6 Ekim'de başladı. Sınırın diğer tarafında, Suriye'de devam eden savaşta Kobani'nin IŞİD militanlarının saldırısına uğraması karşısında HDP Genel Başkanı Selahattin Demirtaş,

halkı bunu protesto için sokaklara çağırdı. Demirtaş 6 Eylül'deki açıklamasında, Kobani için acil eylem çağrısı yaparak ulusal ve uluslararası örgütleri Kobani'de yaşanan vahşete müdahale etmeye çağırmış, oradaki saldırganlık son bulana kadar da bundan böyle her yer Kobani'dir diyerek halkı direnişe çağırıyoruz dedi. Ertesi gün Pervin Buldan Kobani düşerse çözüm biter açıklamasını yaptı. Çağrılarının ardından sokaklar savaş alanına döndü. Hükümetten ilk açıklama Başbakan Yardımcısı Yalçın Akdoğan'dan geldi. Akdoğan twitter üzerinden yaptığı açıklamasında ülke dışında yaşanan ve doğrudan müdahil olunmayan olayları bahane ederek çözüm sürecinde kırılmalık üretmek sorumsuzluktur dedi (www.star.com.tr,2014). Bu sorumsuzluğun bedeli ağır oldu. Diyarbakır başta olmak üzere Türkiye'nin pek çok yerinde yaşanan olaylarda ilk üç günde 23 kişi hayatını kaybetti. Olaylar sona erdiğinde bilanço daha ağırdı, Kobani olayları dolayısıyla toplam 50 kişi hayatını kaybetmiş, eylemciler kamu binalarına saldırmış, şehirleri savaş alanına çevirmişti. Demirtaş ayın dokuzunda tekrar bir açıklama yaparak üzüntülü olduklarını söyleyerek, olayların sorumlusunun kendileri olmadığını savundu (www.medyafaresi.com,2014). Kobani olaylarının bitmesinin hemen ardından, KCK Eş Başkanı Cemil Bayık meclisten geçen tezkerenin bir savaş ilanı olduğunu iddia ederek Türkiye'den çektikleri bütün birliklerini geri gönderdiklerini açıkladı. Bayık, Kobani ve Türkiye'de olanlar dolayısıyla hükümeti suçlayarak, tezkerenin kabulüyle sürecin sona erdiğini söyledi (www.ensonhaber.com,2014). PKK 25 Ekim'de Hakkari Yüksekova'da gerçekleştirdiği saldırıda üç askeri şehit etti. Başbakan Yardımcısı ve Hükümet Sözcüsü Bülent Arınç 27 Ekim'de bakanlar Kurulu toplantısı yaptığı açıklamada çözüm sürecine mecbur ve mahkûm olmadıklarını açıkladı. Hükümetin gösterdiği itina kadar bu işte söz sahibi herkesin dikkatli olması gerektiğini söyledi. Hükümet sözcüsü kamu güvenliği ile çözüm sürecinin birbirinin alternatifi olmadığını, Başbakan tarafından da defalarca dile getirildiğini hatırlatarak, "Türkiye'de can ve mal emniyeti olmayacaksa, ister çözüm süreci olsun, ister başka bir şey olsun hiçbir şeyi tartışmayız (www.radikal.com.tr,2014).".

Hükümet sınırları olduğunu ve her kesin aynı hassasiyeti göstermesi gerektiğini, sürecin vazgeçilmez olmadığını ortaya koyuyordu. Sürece mahkûm değiliz açıklaması üzerine Demirtaş sürecin İmralı'yla başladığını ve eğer bitecekse oradaki görüşmeyle biteceğini savundu. Demirtaş Öcalan ya da Hükümet bitti demeden süreç bitmez açıklamasında bulundu (www.aksam.com.tr,2014).

Kobani ile sekteye uğrayan görüşmeler Kasım ortalarında yeniden başladı. 17 Kasım'da Pervin Buldan, İdris Baluken ve Sırrı Süreyya Önder'den oluşan HDP heyetiyle bir araya geldi. Toplantı sonrası Baluken, var olan tikanıklığı çözmeye dönük konuların konuşulduğu görüşmede, süreci izleme heyeti ve üçüncü bir göz olması konusunda görüş birliği olduğunu ifade etti. Ancak Akdoğan'ın açıklamaları bunun aksi yönündeydi. Akdoğan sürecin yerli bir süreç olduğunu ve üçüncü bir ülkenin sürece dâhil olmasını doğru bulmadıklarını söyledi (www.sabah.com.tr,2014). Yılın son günlerine gelirken, çözüm sürecine dair yaşananları ve geleceğini HDP Milletvekili Ertuğrul Kürkçü'nün bir ifadesi özetliyordu aslında. Kasım ortalarında verdiği bir mülakatta Kürkçü, süreç için kimileri eks oldu diyebilir, biz kalp masajıyla kurtarılabilir diyoruz görüşlerine yer vermişti. Olan bir kalp masajıydı aslında ve süreci yaşatmaya yetecek miydi, kısa zaman sonra belli olacaktı (bianet.org,2014).

Ocak ayı HDP heyetinin Öcalan'la görüşme trafiğiyle başladı. Hükümet Öcalan'ın silahlı mücadeleye son verilmesi çağrısı yapmasını istiyordu. Ancak böylece sürece devam edilebilirdi. Görüşmeler sonucunu Şubat ayı sonlarında verdi. Dolmabahçe görüşmesi/mutabakatı olarak hatırlanacak olan toplantıda, hükümet yetkilileri ilk kez HDP heyetiyle beraber ortak açıklama yaptı. Hükümet adına Başbakan Yardımcısı Yalçın Akdoğan, İçişleri Bakanı Efkân Ala, AK Parti Grup Başkan Vekili Mahir Ünal ve Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarı Muhammet Dervişoğlu'nun hazır bulunduğu toplantıya HDP adına Sırrı Süreyya Önder, Pervin Buldan ve İdris Baluken katıldı. Akdoğan'ın nihai sonuca ulaşmakta kararlı olduklarını açıkladığı basın toplantısında Önder, Öcalan'ın silahlı mücadeleyi bırakmaya ve PKK'yı bahar aylarında olağanüstü kongreyi toplamaya davet eden çağrısını okudu. Çözüm süreci çalışmalarında tarihi bir kararın eşiğinde olduklarını belirten Önder, sorununun devletin dönüşümüyle ilişkili olduğunu söyledi. Önder'in okuduğu açıklamada şu görüşlere yer veriliyordu:

“Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bugüne kadar süregelen demokratikleşme sorunları ve son 30 yılda 40 binden fazla insanımızın yaşamına mal olan Kürt meselesinin çözümüyle ilgili yürütülen çözüm süreci çalışmalarında tarihi bir karar sürecinin eşiğinde bulunmaktayız. Başlangıcından bugüne bu sorun devletin dönüşümüyle ilişkilidir. Bugüne kadarki egemen devlet zihniyeti, bu meseleyi salt iktidarlaşma aracı olarak düşünmüş ve kör şiddetin kurbanı haline

getirmekten çekinmemiştir. Dolayısıyla çözümün barış ve evrensel demokrasiyle bağı sağlıklı kurulmadıkça, kurmaya çalıştığımız demokratik barışın devlet ve toplum yapısında haktan, adaletten ve eşitlikten yana bir dönüşüm sağlaması düşünülemez. Bu itibarla süreç, Cumhuriyet tarihi boyunca varlıkları yadsınan ve dışlanan tüm unsurların özgür ve eşitçe tanınması ve yeni norm sisteminde kendileri olarak yer almalarıyla gelişmek durumundadır.

Tarihin bizlere yüklediği büyük sorumluluk, çözümün de çözümsüzlüğün de salt bizim toplumlarımızla ilgili olmayıp, tüm bölgeyi hatta dünyayı etkileyen muhtevası olmasıdır. Dolayısıyla, bölgenin yüz yıllık dengeleri altüst olurken, küresel ve bölgesel zorbalıkların yol açtığı algısal ve iradesel yaklaşımlar, evrensel insani değerler ölçüsünce geliştirilerek aşılmalıdır. Muhtevası gereği çok hareketli ve dinamik bölgesel koşullar göz önüne alındığında, sürece de dinamik bir yaklaşım gereklidir. Bütün bu belirlemelerin ışığında, zaman zaman aksamalar ve kırılmalarla yürütülen diyalog süreci resmi, ciddi ve sorumlu bir aşamaya gelmiş bulunmaktadır.

Süreçte geline aşamaya ilişkin, Öcalan'ın temel belirlemesi de şudur: Bu 30 yıllık çatışma sürecini kalıcı barışa götürürken, demokratik bir çözüme ulaşmak temel hedefimizdir. Asgari müşteregin sağlandığı ilkelerde, silahlı mücadeleyi bırakma temelinde, stratejik ve tarihi kararı vermek için PKK'yi bahar aylarında olağanüstü kongreyi toplamaya davet ediyorum. Bu davet, silahlı mücadelenin yerini demokratik siyasetin almasına yönelik tarihi bir niyet beyanıdır. Barışa her zamankinden çok daha yakın olduğumuzu bilerek, emek veren ve verecek olan bütün demokrasi güçlerini selamlıyoruz. Hayırlı uğurlu olsun (www.milliyet.com.tr,2015).”

Başbakanlık Ofisi'nde gerçekleşen basın toplantısında hükümet adına açıklama yapan Akdoğan çözüm sürecinde önemli bir noktaya geldiklerini söyleyerek, Sayın Başbakanın başkanlığında geline aşamayı tüm boyutlarıyla kapsamlı bir şekilde ele aldıklarını hatırlattı. Silahların bırakılarak eylemsizliğin hayata geçmesi ve demokratik siyasetin öne çıkarılması olarak gördükleri açıklamayı önemsediklerini söyledi. Akdoğan açıklamasına şöyle devam etti:

“AK Parti iktidarı olarak, 12 yıldır akan kan dursun, analar ağlamasın diyerek sessiz devrim niteliğinde adımlar attık. Her türlü sorunun çözüm yeri olarak siyaset kurumunu gördük. Demokrasimiz sorunları konuşabilecek, tartışabilecek, çözüm yoluna koyabilecek imkân ve kabiliyete ulaşmıştır. Demokrasimizin daha ileri noktalara ulaşması için bütün toplum kesimlerinin siyasi partilerin, STK’ların el birliğiyle gayret göstermesi gerektiği de açıktır. Silahların devre dışı kalması, demokratik gelişime hız katacaktır. Bir kısım konu başlıkları uzun yıllardır konuşuluyor, tartışılıyor. Bundan sonra da özgüven içinde tartışmaktan, konuşmaktan geri durmamamız gerekiyor. Aslında gök kubbe altında konuşulmadık bir şey kalmadı. Demokrasilerde halkın desteğini alan görüşler, düşünceler ve politikalar değer kazanır. Biz de milletimizin hayır duası ve desteğiyle süreci nihai sonuca ulaştırmakta kararlıyız.

Yeni anayasayı birçok köklü ve kronik sorunun çözümünde önemli bir fırsat olarak görüyoruz. Sayın Cumhurbaşkanımızın da dediği gibi, uygulama önem taşıyor. Sürecin ete kemiğe bürünmesi, somut gelişmelerin yaşanması önemlidir. Bu çerçevede iyi niyetli, samimiyetli ve kararlı bir şekilde sürece sahip çıkılması, tüm kesimlerin katkıda bulunmak için taşın altına elini koyması, zorlukları kolaylaştıracaktır.

Sorunlara demokratik çözümler bulmak, bölen ve ayrıştıran değil birleştiren ve güçlendiren bir etki yapmaktadır. Temel hak ve özgürlükleri daha da geliştirmek, hakça ve kardeşçe bir ortam hazırlamak ancak bütünlüğe katkı sağlar. Vatandaşlarımızın aidiyet duygusunu daha da geliştirir. Temel sorunlarını geride bırakan Türkiye, küresel ve bölgesel bir güç haline gelecektir.

Çözüm sürecinin zor, meşakkatli, akşamdan sabaha bitmeyecek bir süreç olduğunu biliyoruz. Ancak samimiyet, cesaret ve kararlılıkla sonuca ulaşacağımıza da inanıyoruz. Her zaman söylediğimiz gibi biz birlikte Türkiye’yiz ve her şey Türkiye için (www.aljazeera.com.tr,2015).”

Sırrı Süreyya Önder’in hem gerçek demokrasinin hem de büyük barışımızın olgusal başlıkları dediği mutabık kanılan maddeler şunlardı:

- 1- Demokratik siyaset tanımı ve içeriği
- 2- Demokratik çözümün ulusal ve yerel boyutlarının tanımlanması
- 3- Özgür vatandaşlığın, yasal ve demokratik güvenceleri
- 4- Demokratik siyasetin devlet ve toplumla ilişkisi ve bunun kurumsallaşmasına dönük başlıklar
- 5- Çözüm sürecinin sosyo-ekonomik boyutları
- 6- Çözüm sürecinde demokrasi güvenlik ilişkisinin kamu düzenini ve özgürlükleri koruyacak şekilde ele alınması
- 7- Kadın, kültür ve ekolojik sorunların yasal çözümleri ve güvenceleri
- 8- Kimlik kavramı, tanımı ve tanınmasına dönük çoğulcu demokratik anlayışın geliştirilmesi
- 9- Demokratik cumhuriyet, ortak vatan ve milletin demokratik ölçütlerle tanımlanması, çoğulcu demokratik sistem içerisinde yasal ve anayasal güvencelere kavuşturulması
- 10- Bütün bu demokratik hamle ve dönüşümleri içselleştirmeyi hedefleyen yeni bir anayasa (www.milliyet.com.tr,2015).

Toplantıya katılan tarafların büyük umutlarla açıkladığı ve çözüm sürecinde sona yaklaşıldığı inançlarını ifade ettikleri mutabakata tepkiler de gecikmedi. İlk açıklama HDP Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'tan geldi. Demirtaş, silahsızlanma ve ateşkesin konuşulmasının AK Parti'nin lütfu olmadığını, barış isteyenlerin çabası olduğunu söyledi. Toplantıda Akdoğan'ın yaptığı açıklamaların ise barışa yaklaştığını, umut vermediğini ifade etti. Erdoğan açıklamasında silah bırakması gerekenin terör örgütü olduğunu, güvenlik güçlerinin silah bırakmasını beklemenin bir hayal olduğunu söyledi. Toplantıya katılan tarafların ve HDP genel başkanının ayrı açıklamalar yaptığını hatırlatan Erdoğan böyle bir şeyin olamayacağını, ilkeli bir duruşun olmadığını vurguladı. Öyle olsa iki açıklama aynı olurdu diyen Erdoğan, 12 yıllık iktidarında ne istendi de

verilmedi diye sordu, bölgeye hizmet götürmek isteyen hükümete sürekli engel olduğunu söyledi. Başbakan Davutoğlu, şiddet ve silah dilinin sona ererek demokratik siyasetin önünün açılacağını, gençlerin sokaklarda ya da dağda karşı karşıya gelmeyeceğini, ataları gibi geleceğe yan yana yürüyeceklerini söyledi. Silahların bırakılmasından memnuniyet duyacaklarını ifade eden CHP Genel Başkanı Kılıçdaroğlu, açıklanan on maddede somut bir talep ya da öneri görünmediğini dile getirdi. Açıklamaya en sert tepki MHP adına açıklama yapan Gurup Başkan Vekili Oktay Vural'dan geldi. Açıklananın silah bırakma çağrısı değil, AK Parti'nin Cumhuriyet'i, milleti, vatani PKK'ya peşkeş çekme anlaşması olduğunu, bir ihanet belgesi olduğunu söyledi (onedio.com,2015). Dolmabahçe'de yapılan açıklamayla ilgili konuşan diğer isimler ise KCK Eş Başkanları Cemil Bayık ve Bese Hozat'tı. Bayık ve Hozat, silah bırakacaklarına dair açıklamanın seçim propagandası olduğunu, silah bırakma kararının ancak Öcalan'ın bizzat katılacağı bir kongrede karara bağlanabileceğini belirttiler. Kendilerine güven verilmeden ve belirttikleri koşullar sağlanmadan silah bırakma kararı almalarının düşünülemeyeceğini söylediler (www.ensonhaber.com,2015). PKK silah bırakma konusunda niyetli görünmüyordu. Oysa Selahattin Demirtaş, Mart'ın başında yaptığı açıklamasında PKK'nın silah bırakabileceğine inandığını açıklamıştı. Hatta parti olarak da kişi olarak da buna inandığını ve savunduğunu; şiddetin devre dışı bırakılmasını söylemişti(www.haberler.com,2015). Anlaşılan o ki PKK Demirtaş'la aynı fikir de değildi.

İlerleyen günlerde Akdoğan'la tekrar bir araya gelen HDP heyeti toplantı sonrası 16 kişilik izleme heyetinin oluşturulduğunu açıkladı. Rutin olduğunu söylediği görüşme sonrası açıklamayı yapan Pervin Buldan, heyetin akil insanlardan ve bölge başkanlarından oluşacağını söyledi (t24.com.tr,2015). Yalçın Akdoğan'sa heyetin Buldan'ın açıkladığı gibi 16 değil, 5-6 kişiden oluşacağını söyledi. Farklılıkları kaşımak yerine ortak noktalara odaklanılması gerektiğini belirten ve bu yönde bir dil kullanılması gerektiğini savunan Akdoğan, Türklerin kaygı ve hassasiyetlerinin dile getirilmesi gerektiğini, empatinin çift taraflı yapılmasının gerektiğini söyledi (www.aljazeera.com.tr,2015). Açıklamalar kafa karıştırıyordu. Başbakan Ahmet Davutoğlu izleme heyeti tartışmalarına dair yetkilendirdikleri arkadaşları dışında kimsenin açıklamasına itibar edilmemesini söyleyerek, "Bazen ön almak şeklinde yapılan bu açıklamalar sürece fayda vermiyor, defaatle söyledim. Tekrar ifade ediyorum; çözüm

süreci kurullarında yetkilendirdiğimiz arkadaşların yaptığı açıklamalar dışında hiçbir açıklamanın kıymeti harbiyesi yoktur. 16 kişi olacakmış şunlar olacakmış. Bunların hepsi spekülasyondan ibarettir doğru değildir. Sürecin sağlıklı işlemesi için sadece ve sadece ilgili arkadaşların yaptığı açıklamalara bakılmasını istirham ederim (www.haberler.com,2015).” dedi.

Cumhurbaşkanı Erdoğan izleme heyeti tartışmalarının devam ettiği günlerde yaptığı açıklamada, bu heyeti doğru bulmadığını açıkladı. 22 Mart’ta yurt dışı seyahati dönüşünde gazetecilerle yaptığı açıklamada, Dolmabahçe sürecinin hükümetin tasarrufu olduğunu kendisiyle istişare edilmediğini ifade ettikten sonra, durumdan rahatsızlık duyduğunu açıklama hakkı olduğunu söyledi. İzleme heyeti konusunun kendisinin başbakanlığı döneminde de gündeme geldiğini ancak o zaman da doğru bulmadığını belirterek, ‘Mesele, İmralı’nın ne dediğini öğrenmek değil mi? Bunu öğrenmek için bunun siyasi temsilcisi olan parti üç temsilci seçiyor ve muntazaman kendisiyle konuşuyorlar. Başkalarının da gitmesine ne gerek var? Mesele, bilgi almak ve mesaj vermekse zaten bu yapılıyor (www.aljazeera.com.tr,2015).” dedi.

Nevruz kutlamalarına sürecin taraflarının birbirinden farklı açıklama ve yaklaşımlarıyla gidildi. Öcalan 2015’te Diyarbakır’da yapılan Nevruz kutlamalarına da bir mektup gönderdi. Mektubunda Dolmabahçe’de açıklanan 10 maddelik deklarasyonla yeni bir sürecin başlatıldığını söyleyen Öcalan, PKK’yı silahlı mücadeleyi bitirmek için kongre yapmaya davet etti. Yeni dönemde Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde özgür ve eşit anayasal yurttaşlık temelinde kardeşçe yaşama gürecine girildiğini belirtti. Barış sürecine girildiğini söyleyen Öcalan, PKK kongresinin toplanarak yeni sürecin başlatılmasını istedi (www.internethaber.com,2015).

Barış çağrılarının yapıldığı bir dönemde PKK Ağrı da ağaç dikme etkinliği için güvenlik önlemleri alan askerlere saldırdı. 11 Nisan’da meydana gelen saldırı da dört asker yaralandı (www.aksam.com.tr,2015). Her geçen gün barıştan biraz daha uzaklaşıyordu. Mayıs ayında KCK’dan gelen açıklama da bunu gösteriyordu. Yürütme Konseyi Eş Başkanı Bese Hozat, silah bırakmayı hedefleyen kongreyi gündemlerinde çıkarttıklarını söyledi. Hiçbir adım atılmadığını, diyalogun ortadan kaldırıldığını iddia eden Hozat, Kürt kimliği tanıyan anayasa değişikliği yapılmadan, Kürtlerin statüsü kabul

edilmeden asla silah bırakmak için kongre toplamayacaklarını söyledi (www.cnnturk.com,2015).

Türkiye Haziran’da yapılacak seçimlere barışın adının olduğu ama kendisinin ne zaman geleceğinin belli olmadığı bir ortamda girdi. 61. Hükümet iktidarı döneminde Türkiye Cumhuriyeti tarihinde Kürt meselesi konusunda en fazla riski alarak sorunun çözümü için somut adımlar atma gayreti gösteren hükümet oldu. AK Parti İktidarlari boyunca yapılan yasal düzenlemeler ve en son 61. Hükümet döneminde ‘Çözüm Süreci’ olarak isimlendirilen süreçle, sorunun barışçıl yöntemlerle çözülmesi için adımlar atıldı. Kürtler ve Kürtçe konusunda yapılan pek çok yasal düzenlemeyle, geçmişte hayal dahi edilemeyen kazanımlar sağlanmış olmasına rağmen, gelinen noktada barış hala uzak ve giderek uzaklaşan bir hayaldi. 61. Hükümet soruna yasal zeminde çözüm arayan son hükümet oldu.

3.6. 2015 Seçimleri ve Sonrası

Haziran’da gerçekleşen seçimler sert bir havada geçti. ‘Yeni Türkiye Yolunda Daima Adalet, Daima Kalkınma’ sloganıyla seçimlere giden AK Parti, beyannamesindeki Ahmet Davutoğlu’nun sunuş yazısında amacını daha güçlü, saygın, müreffeh, demokratik ve özgür bir Türkiye’ye ulaşmak olarak açıklıyordu. Geçmişe dayalı pek çok problemi çözme yolunda önemli projelere imza atıldığı ifade edilerek, çözüm sürecinin bunun bir örneği olduğu dile getiriliyordu. Farklı dil ve lehçelerle ilgili yapılan çalışmaların anlatıldığı beyannamede, Kürt kökenli vatandaşlar dahil olmak üzere tüm vatandaşların temel hak ve özgürlük alanında yaşadıkları sorunları aşma iradesi ortaya konulduğu anlatılıyordu. Yeni dönemde yapılacaklar bahsinde, temel hak ve özgürlükler bağlamında elde edilen kazanımların korunacağı ve kalitesinin yükseltileceği vaat ediliyordu. Beyannamede o güne dar yapılanlar anlatılarak, seçim sonrasında da Çözüm Sürecinin kararlılıkla devam ettirileceği vurgulanıyordu (www.akparti.org.tr,2015).

AK Parti süreçle ilgili kararlılığını ifade ederek girdiği seçimlerde tek başına iktidar olamadı. Seçim sonunda ortaya çıkan tablo koalisyonu işaret ediyordu. AK Parti’nin % 40,98 oranında oy alarak 258 milletvekili çıkardığı seçimlerde, HDP % 13,44 oy alarak 81 milletvekili çıkardı (www.hurriyet.com.tr,2015). 2002’den bu yana devam eden tek parti iktidarı böylece son buldu.

Hükümet kurma çalışmalarından 45 günlük süre içinde bir sonuç alınamayınca Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan seçimlerin yenilenmesi kararı aldı. Türkiye 1 Kasım'da yapılacak seçimlere hazırlanıyordu.

Haziran seçimlerinin hemen ardından Selahattin Demirtaş Mart'ta yaptığı açıklamayı yineleyerek, benim çağırımla olacak iş değil ki diyerek, PKK Türkiye'ye karşı mutlaka silah bırakmalıdır dedi. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Suriye'de yaşananlarla ilgili olarak, Türkiye'nin güneyinde bir devlet kurulmasına asla müdahale etmeyeceklerini söyledi (www.gazetevatan.com,2015). Bu açıklama üzerine PKK'dan Karayılan, Suriye'nin kuzeyindeki Rojova'ya askeri bir müdahale de bulunulması halinde, kendilerinin de karşı müdahalede bulunacaklarını, Türkiye'nin tamamının savaş alanına dönüşeceğini söyledi(www.diken.com.tr,2015). Ve PKK/KCK barajları yapımlarını bahane ederek 11 Temmuz'da ateşkesi bitirdiğini açıkladı.

Çözüm Süreci böylece fiilen bitmiş oldu. PKK 20 Temmuz'da saldırılarına başladı. 22 Temmuz'da iki polis memuru sabaha doğru evlerinde öldürüldü. Kendilerine Halkın Savunma Güçleri diyen PKK'ya bağlı bir grup olayı üstlenerek, İŞİD'le işbirliği içinde olan iki polise cezalandırma eylemi gerçekleştirdiklerini açıkladı (www.cumhuriyet.com.tr,2015). Ağustos ayında Diyarbakır, Mardin, Şırnak, Muş, Batman, Elazığ ve ilçelerinde PKK yandaşları barikatlar kurarak şehirleri savaş alanına çevirdi. 8 Ağustosta başlayan olaylar aylarca sürdü. Türkiye 1 Kasım'da gerçekleşen seçimlere barikat operasyonları ve PKK saldırılarının gölgesinde girdi.

1 Kasım seçimlerinde AK Parti tekrar tek başına iktidar oldu.

AK Parti'nin iktidarı boyunca yaptığı yasal düzenlemelerle, Kürtlerin hakları ve Kürtçe konusunda önemli kazanımların altına imza attığı görülmektedir. Cumhuriyet dönemi boyunca görev yapan hükümetlerin konuya yaklaşımları ve politikaları göz önünde bulundurulduğunda, AK Parti icraatlarının devrim niteliğinde olduğu söylenebilir.

SONUÇ

Tezi yazmaya devam ettiğim bir akşam, bir televizyon programında Milli Savunma Üniversitesi Rektörü tarihçi Prof. Dr. Erhan Afyoncu, ‘Türkler tarihin hiçbir döneminde devletsiz kalmamıştır’ diye bir cümle kurdu. Tezle ilgilendiğimden konuşmanın geneli ve programın detaylarına bakamadım. Algıda seçicilikten olsa gerek, konuşmalar içinde bu cümle takılı vermişti kulağıma. Kürtler ve Devlet ilişkisinin seyrini kafamda yoğurduğum bir esnada yol gösterici de olmuştu aslında bu cümle. Şöyle ki; Güçlü bir devlet geleneğinden Türk toplumu, devletin bekasını her şeyin üzerinde tutmuştu. Kategorik bir kimlik olarak tarih sahnesinde var olduklarından bu güne pek çok devlet kurmuşlardı. Türk devlet geleneğinde millet daha çok birlikte yaşama arzusunun bir tezahürü olmuş, belirleyici unsurunu da dilde bulmuştur. Vatan bu birlikteliğin üzerinde inşa edileceği toprak parçası olarak kutsaldır. Türkler binyıllara uzanan bir geçmişte birliklerini muhafaza ettiği bir vatana her zaman sahip olmuşlardır.

Bu uzun geçmiş Osmanlı Devleti’ne gelindiğinde, millet kavramını din üzerinden tanımlamış ve Müslüman halkı bir millet olarak kabul etmiştir. Bu millet kavramı içinde girişte de yer verdiğimiz ünlü tarihçimiz Kemal Karpat’ında tespit ettiği gibi dil ve etnisite önemli bir farklılık olarak göze çarpmıyordu. Fransız devrimi sonrası yeni bir kimliğe bürünen ve güçlü bir etnisite vurgusu taşıyan millet kavramı, Osmanlı’nın son dönemlerinde bu geniş coğrafyanın sallanmasına neden olmuştu. Kuzey Afrika’da, Balkanlarda toprak kayıpları devlet yöneticilerinin de yaklaşımlarını etkilemişti. Bu süreçte Kürtler hala devlete güçlü bir bağla bağlıydılar. Değişen siyasal koşullar içinde, uluslararası arenada elini güçlendirmek isteyen Osmanlı Devleti’nin başlattığı merkezileşme çalışmaları ile birlikte, hilafete güçlü bir bağla bağlı olan Kürtler, itirazlarını zaman zaman isyan çıkartarak gösteriyordu. Dönemin milliyetçi akımlarının henüz etkileyemediği Kürtler, Yavuz döneminden beri sahip oldukları ayrıcalıkları kaybetmek istemiyordu. Kitlese hareket etme kabiliyetine imkân tanımayan aşiret sistemi, uzunca bir dönem milliyetçiliğin Kürt toplumu içinde kök salmasını engellemiştir. Bir süre daha engellemeye devam edecekti. Diğer bir sebepte kuvvetli dini duygulardı. Daha fazla toprak kaybına tahammülü olmayan devlet, Kürtlerin de gönlünü hoş tutarak sınırlarını korumaya çalışıyordu. Özellikle Sultan Abdülhamid’in Hamidiye Alayları ve Aşiret Mektepleri marifetiyle hem kontrol altında tutabileceği, hem de onlardan istifade

edebileceği mekanizmalar oluşturmıştı. Yürüttüğü stratejilerle devletin yıkılışını olabildiğince geciktiren Sultan Abdülhamid nihai sonun önüne geçemeyecekti.

Bazı araştırmacılar, Kürtleri Osmanlı'nın yıkılma sebeplerinden biri olarak suçlamaktadır. Ancak tablo bunu doğrular nitelikte değildir. Zira Osmanlı'nın son dönemlerinde Kürtler arasında gelişmiş bir etnik kimlik bilinci ve devletten ayrılma düşüncesi olduğuna dair güçlü bir kanıt bulunmamaktadır. Az sayıdaki, milliyetçi fikirlerin geliştiği ailelerin mensupları da Kürtlerin geneliyle beraber savaşlarda, vatanın müdafaası için mücadele vermiştir.

Kürt sorunu olarak tanımlana sorunun esas köklerini Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde yaşananlarda aramak daha isabetli olacaktır. Kurtuluş savaşına giden süreçte Kürtler ve Türkler arasında bir barış kardeşlik havası hâkimdi. Misk-ı Milli sınırlarının müdafaası için iki toplum beraber hareket etme kararı almış, kaderlerinin ortak yazıldığına inanmıştı. Osmanlı dönemini incelediğimiz birinci bölümde yer verdiğimiz Atatürk'ün Kürt ileri gelenlerine yazdıkları mektuplarda dile getirdiği görüşler, tarafların birbirine yaklaşım ve iyi niyetinin örneklerini gösteriyordu. Osmanlı'nın içinde bulunduğu durumu fırsata dönüştürmeye çalışan Kürtler olmakla birlikte, Kürtlerin kahir ekseriyeti bu tavra karşı mesafeli ve devletin yanında bir tavır ortaya koymuşlardı. Kürt milliyetçiliği hala kitleleri etkileme kabiliyetine haiz olmayan marjinal bir grubun bir hareket olmaktan öteye gidemiyordu. Devletin istikbali, bekası için Türk-Kürt birlikteliğinin öneminin farkında olan Mustafa Kemal, Kürtlerle kurduğu diyalogda kırmızıçizgilerini ortaya koymaktan da geri durmuyordu. Müstakil bir Kürdistan bu çizginin en belirgin olanıydı. Devlet yeterince toprak kaybetmişti ve daha fazlasına tahammül yoktu. Diyaloga girdiği Kürtler cephesinde de bu yönde bir talep dile getirilmiyordu. Devlet açısından tehdit boyutuna ulaşan bir Kürtçülük akımı henüz görünmüyordu. Vatanın hep beraber savunulmasının gerekliliğinin altını çizen Mustafa Kemal, kardeşlerim diyerek hitap ettiği Kürtlere refah ve ilerlemelerinin sağlanması için gerekli olan imtiyazların verilmesine de tamamen taraftar olduğunu belirtmekten çekinmiyordu.

Cumhuriyet böyle bir iklimde kurulmuştu. Ancak Cumhuriyetin kuruluşunun ardından ortaya konan yaklaşımlar, öncesinde ortaya konanlardan çok farklıydı. En başta da belirttiğimiz gibi devlet ve bekası her şeyin üzerindeydi. Sevr gibi sancılı bir süreci

atlatmış yöneticiler, benzer korkuları yeniden yaşama endişesi içinde idiler. Ve yeni Cumhuriyet'te böylesi bir tehdidi oluşturabilecek kitlesel tek unsur Kürtler'di. Kürtlerin de bu süreçte ortaya koyduğu tepkiler, bu korkuyu körüklüyordu. Krizin büyümesi Cumhuriyet'in ulus-devlet anlayışı çerçevesinde bir devlet inşa etmesiyle başladı. Mustafa Kemal'in 'kardeşleri' inkâr ve asimilasyon politikaları ile yok sayılmaya başlandı. Anayasa'da vatandaşlık bağıyla devlete bağlılık olarak tanımlanan Türklük, uygulamalarda bir etnisite vurgusuna döndü. Cumhuriyetin ilk döneminde hazırlanan raporlarda ısrarla bölgenin Türkleştirilmesi gerekliliği vurgulanıyordu. Devlet Kürt kimliğini yok sayma noktasını baskılarını artırdıkça, Kürtler de tepkilerini artırdılar. İsyanlar artarken, devletin de isyanı bastırmak için kullandığı şiddet arttı.

Köklü bir devlet geleneğinin son temsilcisi olan yeni Cumhuriyet, politikalarını yaşadığı travmaların etkisiyle ve aslında korkuları üzerinden belirlemişti. Burada belki hatırlamakta fayda var; Cumhuriyetin kurucuları askerdiler. Haliyle olayları askeri bakış açısı üzerinden değerlendiriliyorlardı. Sivilleşme, demokrasi, temel hak ve hürriyetler formasyonlarında çok da yer alan konular değildi. Doğru olduğuna inandıklarını yapıyorlardı. Devletin bölüneceği korkusu, sert güvenlik tedbirlerini dönemin temel politikası haline getirmişti. Devletin kurucularının tamamı askerlerden oluşuyordu. Haliyle olaylara asker gözüyle yaklaşır, konuyu askeri tedbirlerle, çözmekten çok bastırmaya çalışmışlardı. Esasında konunun bu yolla çözüleceğine, Kürtlerin entegrasyonunun sağlayacağına inanıyorlardı. Ancak zaman, bunun bir çözüm olmaktan çok sorunu derinleştiren bir yaklaşım olduğunu gösterecekti. Cumhuriyetin ilanının hemen öncesinde Kürtlere imtiyazlar verilebileceği ifade edilirken, sonrasında varlıkları reddedilmeye başlandı. Kürtlerin Dağ Türkü, Kürtçenin Türkçenin bozulmuş bir şekli olduğuna dayana tezlerin ortaya atılması, Kürtlerin devlete olan bağlılığında derin yaralar açıyor, hala azınlıkta olan Kürt milliyetçilerinin propagandalarına açık hale getiriyordu. Devletin inkâr politikasını lehlerine çevirmek isteyen Kürt milliyetçileri, her durumu kullanıyordu. En kullanışlı fırsatlardan biri de hilafetin kaldırılması oldu. Zira devlete bağlılığı din ve hilafet üzerinden olan geleneksel Kürt toplumu arasında ayrılık tohumlarını ekmek için bulunmaz bir fırsat sağlamıştı hilafetin kaldırılması. Ayrılıkçı Kürt milliyetçilerinin çatısı altında toplandığı Azadi Örgütü, şeyhlerin katılmadığı bir isyanın geniş halk kitlelerinin desteğini alamayacağını biliyorlardı. Bu kapsamda yürüttükleri çalışmalar ilk meyvesini de Şeyh Sait İsyanı'yla vermişti. İsyan Şeyh Sait'in

idamıyla sonuçlanırken, diğer isyanlar arkasından gelecekti. İsyandar karşısında devletin hiçbir müsamaha göstermemesi, en son Dersim isyanını çok sert tedbirlerle bastırması Kürtler arasında uzun bir sessizliğe sebep olacaktı. Bu sessizlik devleti sorunun bastırıldığına ikna etmişti. Askeri tedbirler sonuç vermişti. Görünen buydu. Tek parti iktidarının devam ettiği süre boyunca da kayda değer bir olay yaşanmadı.

İkinci dünya savaşından Almanya cephesinin yenilgiyle çıkması, Avrupa’da yükselen ulus-devlet anlayışının çözülmesine neden oldu. Demokrasi ve özgürlüklerin öne çıktığı bir dönem başlıyordu. Bu gelişmelerden Türkiye’de nasiplenecekti. İkinci Dünya Savaşı’nın ardından Türkiye çok partili hayata geçti. Rotasını demokrasiden yana çeviren devlet, ilk seçimlerini demokrasiyle örtüşmeyecek şekilde açık oy gizli tasnifle yaptı ve CHP iktidarı bir süre daha devam etti. Ancak seçim gerçeğini tecrübe eden ve iktidara gelebilmenin vatandaşın desteğini gerektirdiğini gören CHP, geçmiş dönemde yaptığı uygulamalardan doğan sıkıntıları ortadan kaldırmaya yönelik düzenlemeleri de hayat geçirmeye çalıştı. Zorunlu göçe tabi tuttuğu iki bin ailenin dönüşüne izin verdi. Ancak çabaları iktidarda kalmasını sağlamadı. 1950 seçimleri ülke tarihinde bir milat oldu ve Demokrat Parti iktidarı başladı.

DP, seçimlerde pek çok ileri gelen Kürt ismi meclise taşıdı. Kürtler tarafından iade-i itibar olarak değerlendirilen DP’nin bu yaklaşımı esasında pragmatik bir tavidir. DP de dönemin hâkim anlayışı gibi Kürtlerle alakalı konuyu bir geri kalmışlık sorunu olarak görüyordu. DP iktidarında bölge o güne kadar görmediği yatırımı aldı. Ancak sorunun çözümüne dair somut bir proje ortaya koymadı.

Ellilerde yeni bir Kürt sınıfı baş göstermeye başlamıştı. Dini ve feodal bağların dışında bir gruptu bu. İyi eğitilmiş ve entelektüel birikime sahip gençler ve yazarlardan oluşan bu yeni grup Kürt milliyetçiliğinin taşıyıcısı olacaktı. Somer, bu sınıfı belirleyen önemli unsurlardan birinin de güçlü bir Türkiyelilik kimliğine sahip olmaları olduğunu belirtir. Zira bu grup, Cumhuriyet’in sağladığı imkânlarla iyi bir eğitime sahip olmuşlardı ve çoğunun Türkçesi Kürtçesinden daha iyiydi hatta Kürtçe bilmiyorlardı. Kürt milliyetçiliğini, Türkiyeli Kürtler olarak savunuyorlardı (Somer,2016:184). Kürtçe konuşabilmeyi isteyen, Kürt olduğunu özgürce ifade etmek isteyen, hakları ile ilgili taleplerini siyasi ve hukuki platformlarda ifade etmek isteyen bu gruplarla o dönemde sağlıklı bir diyalog zemini kurulabilmiş olsaydı belki Kürt milliyetçiliğinin şiddete

evrilmesinin bir nebze olsun önüne geçilebilirdi. Ancak DP de sağladığı ekonomik refah ve özgürlük ortamına, pek çok Kürtü meclise taşımış olmasına rağmen, bu yeni Kürt sınıfının kendilerini ifade edebileceği, siyaset yapabilecekleri bir ortamın sağlanması konusunda somut bir adım atmadı. Siyasal anlamda bir kimlik ve hak iddiasında bulunmayan Kürt seçkinlerinin siyasete çekilmesi yeterli görünüyordu. DP dönemini ele aldığımız bölümde de yer verdiğimiz, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın Kürt kökenli milletvekili Remzi Bucakla diyalogu da bunu göstermektedir. Hatta Bayar'ın 'bu kadar muamele ve müsamaha size çoktur bile' ifadesi yaklaşımın ne olduğunu anlamak adına önemli bir ipucu teşkil ediyor. Seçimi kazanabilmek için Kürtlerin desteğini alan DP'nin, Kürtler konusundaki yaklaşımında CHP'nin genel yaklaşımının çok uzağında olduğunu söylemek, eldeki veriler ışığında pek mümkün görünmüyor. İktidarının sonlarına doğru, bir milletvekilinin Kerkük'te Türkmenlerin öldürülmesine karşılık, misli adedince Kürdün öldürülmesiyle karşılık verilecek mi sorusu ve hatta beklentisi bu Kürt gençliği arasında haklı bir infiale sebep olduğunda DP de dâhil sorgulanan katliama katliam talebinde bulunan Türk milletvekili değil, katledilmeleri teklif edildiği için tepki veren Kürtlerdi. Vekilin önerisinin yanlış olmasına rağmen sadece eleştiri boyutunda kalan (ve çoğunlukla eleştirilmeyen) anlayış, tepkilerinde haklı olan Kürtlere gösterilmemişti. Tekrar hareketlenen Kürtlerin önün kesmek ve sorunu ortadan kaldırmak için bin Kürt aydınının asılmasının etkili olacağına dair öneriye, Menderes'in tek itirazı bunun 50'şer 50'şer yapılması, diğerinin dikkat çekeceği yönünde olmuştur. Bu kararın sonucu olarak tarihimize 49'lar davası olarak geçen 50 kişi idam edilmek üzere tutuklanır (hücre sayısı yeterli olmadığından 40 kişi tevkif edilir, onu tutuksuz yargılanır). Menderes dönemin koşulları içinde iktidarını korumak istemektedir haklı olarak, ancak bunun insanların canına kıymak pahasına yapılmasını anlamak çok da kolay değil. Ve maalesef, Başbakan Menderes, darbeye biten iktidarının sonunda, idamına giden yargılama sürecinde Kürt milliyetçiliğini palazlandırmak, arka çıkmak suçlamalarından da kurtulamayacaktı.

Darbe bu 49 idamlık Kürt'ü, idamdan kurtarır, ama Kürt milliyetçiliğinin seyrini etkileyecek başka bir uygulamanın altına imza atar. Sivas Kampı'nda toplanan Kürt ileri gelen ailelerinin mensuplarından özellikle 55 kişi 9 ay boyunca bu kampta devletin ifadesiyle zorunlu misafirlığe tabi tutulur. Nevzat Çiçek'in kampta kalanlar ve yakınlarıyla yaptıkları mülakatlar gösteriyor ki, misafirperver bir ağırlama olmuyor. Esasında peyderpey dokuz ay boyunca pek çok kişi giriyor ve çıkıyor bu kampa ancak

özellikle bu ileri gelenler, kamp süresince kalıyor. Devlet yetkilileri burada ne yapılacağı sorusuna kestirme bir şekilde ‘idam edelim’ le cevap üretmeye çalışıyordu. Dönemin, Harp Okulu mezunu, tümen komutanlığı da yapmış olan İçişleri Bakanı’da aynı kanaati taşıyanlardandı. Kamp komutanının aynı kanaatte olmaması, açılabilir daha derin bir yarayı engelledi. Artık iyice sorun haline gelmiş Kürt milliyetçiliğinin kırılma noktaları arasında yer alır 49’lar davası ve Sivas Kampı.

Yaklaşımında hiçbir değişiklik yoktu ve olacak gibi görünmüyordu. Zira 60’larda da devlet yetkilileri için Türkiye’de Kürt yoktu. Kürt yoktu ama Kürtçülük vardı. Kürt yoktu ama Kürtçe konuşan birileri vardı. Bakıldığında olmadığını iddia ettiği bir topluma karşı mücadele yürütüyordu devlet. Remzi Bucak’ın İnönü’ye yazdığı mektupta dile getirdiği gibi Kürt yoksa endişe edecek bir şey de yoktu aslında. Elbette devlette biliyordu var olduklarını ama görünen o ki, fark edemediği, bu yok sayma politikasının Kürt milliyetçiliğini kemikleştirdiği ve büyüttüğüydü.

Kürtler, Türk solu içinde kendilerine yer buldular bir süre. Aslında onlarında Kürt meselesi üzerinde bir gelişmişlik sorunu olduğunun ötesinde söyleyecek fazla bir şeyi ve isteği yoktu, sorunun sosyalist devrimin gerçekleşmesinden sonra kendiliğinden ortadan kalkacağından başka. Ama en azından bir halk olduklarını, hakları ve dilleri olduğunu söyleyen bu insanları dinlemek konusunda istekliydiler. Bu da yeterliydi. Bu istek, parti kongresi kararında Kürtlerin varlığı ve haklarını ifade edilmesiyle sonuçlanacak bir süreci başlattı. İşçi Partisi’yle yapılan bu ortaklık Kürtlere siyasi anlamda önemli bir tecrübe kazandırdı. Kürtlerin olmadığını iddia eden Devlet’e ‘hayır varlar ve haklarını gasp ediyorsunuz’ demekse İşçi Partisi’ne pahalıya patladı, kapatılma davasıyla karşı karşıya kaldı. Sosyalizmin hak ve özgürlük söylemlerini kendilerine yakın bulan, sağ siyasetin kendilerine kimlikleriyle ve dilleriyle kendilerini ifade etme sunmadığı ve sunamayacağını gören Kürtler kendi siyasal yolculuklarına sosyalizm kanalından devam etti. Sol sosyalist yapılanmalar kurdular. Elbette siyasal olarak kendini sağcı olarak gören ve bu kanatta siyaset yapan Kürtler vardı, ancak “sorun” teşkil eden asıl Kürtler onlar değildi. Hak, kimlik talebinde bulunmayanlar son derece makul ve de makbul bulunuyordu.

Gitgide daha da kemikleşen Kürt milliyetçiliği kendimizi sözle anlatamıyorsak silahla anlatalım, kendi kaderimizi kendimiz tayin edelim düşüncelerini yetmişlerde dile

getirir oldu. Sertlik yanlısı ve tabi ki illegal gruplar ortaya çıkmaya başladı. Her biri mücadeleyi kâğıt üzerinde tartışıp neler yapılabileceğini konuşurken, sadece devletin değil diğer ayrılıkçı Kürt milliyetçisi gruplarında çok fazla dikkatini çekmeyen hatta önemsemedikleri bir grup ilk saldırıyı yaptı. PKK

Kürt halkının haklarının hamiliğine soyunan örgüt, başlattığı süreçle Kürtlerin taleplerini terör parantezi içine almıştı. Zaten bu konuyu konuşmaya hevesli olmayan Devlet'i, daha tahammülsüz hale getirecekti. Zira her şeyin üzerinde tutulan devletin bekası, vatanın bölünmezliği tehdit altındaydı ve bu tehdidi ortadan kaldırmak için ne gerekiyorsa yapılmalıydı ve yapılacaktı. PKK'nın başlattığı şiddet, asker sivil ayırt etmeksizin yıllarca devam etti. Kürtlerin haklarını kazanmak için yola çıktığını iddia eden örgüt, Kürtleri öldürmekten de çekinmedi. Öyle ki işbirlikçi olduğu için Kürt köylerine saldırılar yapıyor kadın, çocuk ayırt etmeksizin öldürüyordu. Öldürdüğü 'işbirlikçilerin' bazıları, birkaç aylık bebekler, bir kaç yaşında çocuklar oluyordu. Örgüt, şiddetini sadece devlete değil bölge halkına da gösteriyordu. Yarattığı korkuyla insanları kendine bağlamaya çalışıyordu. Bağlanmak için korkması gerekmeyenler de vardı. Uzun yıllardır devletin sürdürdüğü yok sayma politikasının yıldırıldığı, devletin kendisine düşman yaptığı azımsanmayacak bir grup vardı. Daha önce de bahsedildiği gibi ve konuyla ilgili araştırma yapan pek çoğunun da ifade ettiği gibi seksen döneminin Diyarbakır Askeri Cezaevi de bu insan kaynağının sağlanmasında çok ciddi katkı sağladı.

Kürt meselesine yaklaşımla ilgili stratejik bir hata olduğunu düşündüğüm durum da böyle başladı. O güne kadar Kürt halkı ve haklarını telaffuz etmeyen, varlıklarını bile kabulde zorlanan devlet, PKK ve Kürtleri aynı cümle içinde kullanmaya başladı. Bir anlamda PKK ile birlikte Kürtlerin varlığını kabul etmiş oldu. Kürtlerin haklarını elde edebilmesi ile silahlı mücadele arasında da ister istemez bir illiyet kuruldu. Devam eden süreçte pek çok siyasi tarafından dile getirilen 'silahlar susmadan haklar masaya gelemmez' söylemleri de bu illiyeti güçlendirdi. Diğer taraftan bölgede suçlu ve suçsuz ayrımını net ortaya koyamayan, sivil sıradan halkın da ağır bedeller ödemesine neden olan uygulamaları, bölge halkı ile devlet arasındaki uçurumu derinleştiriyordu.

Bölge mahrumiyet bölgesiydi. Bir dönem siyasetinde haritadan beğendirilen sürgün yeri idi. Giden memurların bir bölümü cezalandırılmak için ordaydı ve devlete öfkelerini yerel halktan çıkarıyordu. Diğer bölümü zorunlu olduğu için orada görev yapıyordu ve

bir an önce gitmek istiyordu. Pek çok idari hizmet vekâletle yürütülüyordu. Devlet'in bu haliyle doğudaki çocuklarına onları sevdiğini söylemesi haliyle pek inandırıcı olmuyordu. Bir de olağanüstü hal uygulamaları, bölgeyi Kürt insanı için yaşanmaz hale getirmişti. İnsanların köylerinin boşaltılması ya da yakılması nedeniyle başka yerlerde yaşamak zorunda bırakılmaları radikalleşme eğilimlerini besliyordu. Bu arada zorunlu göçlerle ya da bölgede artık yaşama imkânı kalmadığını düşünerek kendi isteğiyle büyük şehirlere gidenlerle beraber, sorun bir bölge sorunu olmaktan çıkıp ülke sorunu olmaya başladı. Diğer yandan devletin yaklaşımı da tutarlı değildi. Şöyle ki; Türkiye, seksenlerin sonunda Bulgaristan'da Türklere yönelik uygulanan etnik kimliğe dayalı baskılara karşı vaziyet almıştı. Haklı olarak eleştiriyor ve soydaşlarına, sahip çıkıyor, yapılan zulmü kınıyordu (Yeğen,2009:27). Türkiye'nin Bulgaristan'daki soydaşlarına yönelik zulme varan uygulamalara gösterdiği haklı tepkiyi gören Kürtler, devletin aynı müşfik tavrı kendilerine neden göstermediğini tartışıyordu.

Özal döneminde konuyu çözüme götürebilecek bir sürecin başlama ihtimali, ani ölümüyle ortadan kalktı. Siyaset sorunun aşılması konusunda yeterli ilgiyi göstermedi ya da gösteremedi. Bu konuda inisiyatif hep ordunun elinde oldu. Siyasiler de çok zaman tutarlı bir tavır ortaya koymuyordu. SHP örneğinde olduğu gibi sorunun çözümü için son derece önemli tedbirlerin önerildiği bir rapor hazırlayıp, hükümeti Doğu'daki uygulamalar dolayısıyla sert bir dille eleştirirken, kendi raporlarındaki öneriler kadar bile olmayan düzenlemeleri Cumhuriyet'in temel niteliklerini tehdit olarak dillendiriyorlardı. Demirel'in Kürt realitesini tanıyoruz deyip, bölgeyi tekrar askerin tasarrufuna bırakması da başka bir örnek olarak değerlendirilebilir. Siyasilerin bu konudaki yaklaşımlarını daha çok milliyetçi çevreleri ve asker kanadını ürkütmemek eksenini üzerinden yürüttüğünü söylemek yanlış olmayacaktır. Diğer yandan kimse risk almak, elini taşın altına koymak istemiyordu. Demokratik siyaset söz konusu Kürtler olunca tıkanıyordu. En kolay konuyu orduya havale etmektir. İyi niyetli gayretlerde nihayetinde ordunun hassasiyetlerine takılacaktı Çiller örneğinde olduğu gibi. Kimse bu hassasiyetlerle karşı karşıya gelmek istemiyordu.

Güvenlik tedbirleriyle soruna çözüm aranan yıllar boyunca, maalesef yol almak mümkün olmadı. Haliyle haklarını, özgürlüklerini, bunları değil tartışmaya duymaya bile devletin tahammülü yoktu. Hak arayışlarını siyasal zemine taşımak isteyenlerin

yemin krizinde olduğu gibi devletin sinir uçlarına dokunan tavırları, sorunu daha da derinleştiriyordu. Devletin çözüm için silahların susmasının dışında bir önerisi yoktu. Silahların susması için herhangi bir vaadi de...

Kürt milliyetçiliği bu dönemde diasporasını oluşturuyordu. Terör ya da siyasi sebeplerle yurt dışına çıkan Kürtler, kendilerinden önce işçi olarak Avrupa'ya gidenlerle temas kuruyor ve Kürt milliyetçiliği etrafında organize ediyordu. Bulundukları devletlerin yöneticileriyle ilişkiler kuruyorlardı. Kürt Enstitüsü ve araştırma merkezlerinin açılması, kültürel faaliyet adı altında yaptıkları faaliyetlerin fonlanması konusunda pek çok destek alıyorlardı. Siyasi faaliyetler içinde bulunuyor ve Türkiye'deki Kürt milliyetçiliğine dair hareketleri de yönlendirebiliyorlardı.

Kısırdöngü içinde geçen doksanların sonunda silahlar nihayet sustu. PKK lideri Öcalan yakalandı. Uzun sayılabilecek bir süre PKK sessizliğe büründü. Sessiz kalan sadece PKK değildi, Kürt sorunu konusunda herkes sessizdi. Öcalan yakalanıp, PKK eylem yapmayınca sorun halledilmiş gibi bir tavır alındı.

PKK terörü gölgesinde kalan ve terörün maalesef çözümünü engellediği asıl konu hala olduğu gibi duruyordu oysa.

2000'lerin başında yeni bir vizyonla iktidara gelen AK Parti, bu konunun çözümünde en çok gayret gösteren siyasi anlayış oldu. Lideri Erdoğan sorunun adını koymuş, sahibi olduğunu ifade etmişti. AK Parti, PKK'nın aktif savunma durumuna geçtiğini açıkladığı 2004 yılına kadar, Kürt dili ve kimliğinin önündeki engellerin kaldırılmasını da sağlayacak yasal düzenlemeler yapmıştı. Kürtçe'nin kullanım alanını genişleten, yayın yapılabilmesi imkânı sağlayan, Kurs açılmasını sağlayan düzenlemeler yapmıştı. İnsan hakları ve hukuk alanında yapılan düzenlemelerle bu kapsamda yaşanan sıkıntıların giderilmesi sağlanmıştı. AB Uyum yasaları çerçevesinde de olsa bir hükümet her hangi bir şarta bağlamadan Kürtleri de kapsayan yasal düzenlemeler hayata geçiriyordu. Kürt kimliği özelinde bir vurgu yapılmıyordu düzenlemelerde. Ülkenin demokratikleşmesi yolunda önemli adımlar atılıyordu. Haklar bağlamında değerlendirilebilecek bu kazanımlar, 2000'lere kadar terör parantezi içinde kalmış bir konuyu, o parantezin dışına çıkarmıştı. AK Parti Kürtlerin yoğun olduğu doğu bölgelerinde çok güçlüydü. Bölge halkı AK Parti Lideri R. Tayyip Erdoğan'ı seviyor ve

onun bu konuda önemli işler yapacağına inanıyordu. Erdoğan'da hayal kırıklığına uğratmamak için elinden geleni yaptı. Ülkenin demokrasi standartları yükseldikçe bundan Kürtler'de payına düşeni alıyordu. Ancak bu PKK'nın tekrar sahneye çıkmasını engelleyemedi.

Bu dönem Kürt siyasilerinin de samimiyet sınavıydı aslında. En son BDP çatısı altında siyaset yapan isimlerin, PKK ve terörle aralarına mesafe koyamamaları, Kürtlere dair taleplerini Öcalan'ın koşulları ile beraber dile getirmeleri, AK Parti dışındaki Kürtlerin siyasal temsilcilerinin PKK sözcüsü gibi algılanmasına neden oluyordu. Kamuoyunda da ciddi tepki alıyordu.

PKK'nın eyleme geçtiği 2005, Tayyip Erdoğan'ın da sorunun adını koyup sahiplendiği yıl oldu. Çözümüne dair somut ilk adımın böylece atıldığı kabul edilir. 1984'ün üzerinden geçen yirmi yılın ardından, Kürt sorunu ve kategorik olarak Kürtlerin siyasal alanda konuşulmaya başlanması yine PKK'nın eyleme geçmesiyle oldu. Bir kez daha Kürtler kitlesel olarak PKK ile aynı parantezin içine girmişti.

Çözüm Süreci Türkiye Cumhuriyeti'nin konuyu bir devlet projesi olarak ele aldığı ilk ve tek girişimdir. 2005 Diyarbakır Konuşması ile başlayan süreç gelişerek 2009'da Kürt açılımı adıyla yeni bir boyuta taşındı. PKK'nın şiddetini tırmandığı Kürtler konusunda yapılan müstakil çalışmaların birinci muradının PKK'yı susturmak, silah bırakmaya ikna etmek olarak algılanması çok da yadırganmamalı. Devletin sorunu çözmek konusunda gösterdiği samimiyet bölge halkı tarafından da samimi bulunuyor ve destek görüyordu. Bölgede bulunduğumuz dönemlerde, insanlarla yaptığımız görüşmeler de bunu gösterir şekildeydi. Bu görüşmeler esnasında dikkatimizi çeken bir başka ayrıntı ise PKK'ya düşmanlık denebilecek derede nefret besleyenler dahi elde edilen kazanımları; Kürt Açılımı, Çözüm Süreci ve yapılan diğer çalışmaları, geline noktaı PKK'nın silahlı mücadelesinin sağladığına inanıyorlardı. Çözüm sürecinin açıklandığı 2012 yılına kadar AK Parti Devlet Televizyonu'nun Kürtçe yayına başlamasından, Kürtçe eğitim veren özel okulların açılabilmesine, çok geniş bir yelpaze de adımlar atmıştı. Belki de o yüzden demokratikleşme paketi çok tatmin edici bulunmamıştı. Zira devrim sayılabilecek düzenlemeleri AK Parti zaten gerçekleştirmişti. Demokratikleşme Paketi'nden sonra, son mutabakat arayışı olarak ifade edebileceğimiz Dolmabahçe'de okunan metinde Kürt halkına dair vaatleri olan bir metin değildi. Ve yine tatmin edici

bulunmamıştı. Burada muhalefetin de çözüm için samimi bir gayreti olduğunu söylemek zor. Hükümetin olası bir başarısızlığının kendilerine iktidar kapısı aralayacağı yaklaşımıyla, olayları oy devşirebilme imkânı üzerinden değerlendirerek samimi bir katkı sağlamaktan olabildiğince uzak durdular. Sürecin aktörlerinden bir olan BDP ise Kürtlerden çok Öcalan'ı ortaya atıyordu. Öcalan ve BDP süreci PKK'ya legal siyasette alan açabilme imkânlarını zorlayarak yürütmeyi tercih etti. Sürecin akamete uğraması Kürt halkının geneli adına bir hak kaybı meydana getirmiş midir? Bu güne kadar yapılan kanuni düzenlemelerden geriye çekilen henüz olmadı. Böyle bir niyette ortaya konulmadı.

Kürt meselesi konusunda AK Parti'nin yapmadığı ve Kürt tarafının dile getirdiği sadece iki sorun var. Hakların anayasal güvence altına alınması ve anadilde eğitim. Anadilde eğitime sadece özel okullarda izin verilirken devlet okullarında da seçmeli ders olarak alınmasına imkân verildi. Yeni bir Anayasa her partinin seçim döneminde önemine işaret ettiği ve vaat ettiği konulardan biri. Kısa vadede böyle bir çalışma yapılabilmesi mümkün olur mu, bu Anayasa içinde Kürtler bir kategori olarak yer alır mı bunu bilmek zor.

Yazar, Kürtlerin Anayasal güvence talebini anlamlı bulmaktadır. Bu gün hala bir milletvekilinin Türk Ulusuyla Kürt Milleti'nin eşit olmadığı ifade edebilmesi⁵, bir Genel Kurmay Başkanı'nın Kürtlerden bahsederken bölgedeki vatandaş ifadesini kullanmayı tercih etmesi⁶, milliyetçi söylemlerde kendini gösteren damar yarın şartlar değiştiğinde her şeyin pekâlâ değişebileceği ihtimalini düşündürüyor. Aynı endişeyi bölgedeki görüşmelerimizde de gözlemlene imkân bulduk. Zira insanların ileriye dönük endişelerini dillendirdikleri soru, 'Bugün Tayyip var böyle⁷ o gidince ne olacak?' Bunu da zaman gösterecek.

⁵ CHP İzmir Milletvekili Birgül Ayman Güler, 24 Ocak 2013'te Ana Dil konusunun görüşüldüğü TBMM oturumunda "Kürt milliyetçiliğini bana ilericilik ve bağımsızlık diye yutturamazsını. Türk Ulusuyla Kürt milliyetini eşit, eş değerde gördüremezsiniz demiş, CHP ve MHP. Sıralarından da gelen alkışlarla da desteklenmişti

⁶ Gazeteci Cengiz Çandar Mezopotamya Ekspresi Kitabında, Genel Kurmay Başkanlığı döneminde kendisiyle yaptığı mülakatta, İlker Başbuğ'un Kürtler ifadesini kullanmayarak bölgede yaşayan vatandaş ifadesini kullandığını anlatır.

⁷ Kendi ifadeleri bu şekilde olduğu için değiştirilmemiştir.

KAYNAKÇA

- AĞACAKULU, Ali (2015), Kürt Milliyetçiliğinin Kısa Tarihi, Çıra Yayınları, İstanbul
- ANTER, Musa (2016), Hatıralarım, 4. Baskı, Aram Yayınevi, Diyarbakır
- AKYOL, Mustafa (2014) Kürt Sorununu Yeniden Düşünmek, 6. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul
- AKYÜREKLİ, Mahmut (2016), Kürtlerle Türkler Bin Yıllık Geçmişin Kısa Tarihi, Tarih Kulübü Yayınları, İstanbul
- BEG, Muhammed Emin Zeki (2015), Kürtler ve Kürdistan Tarihi, 9. Baskı, Nuhbar Yayınları, İstanbul
- BİÇER, Bekir (2014), Kürtler, Çizgi Kitabevi, Konya
- BİRAND, Mehmet Ali (1992), Apo ve PKK, 5. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul
- BRUINESSEN, Martin Van (2010), Kürdistan Üzerine Yazılar, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul
- BUCAK, Mustafa Remzi (1991), Bir Kürt Aydınından İsmet İnönü'ye Mektup, Doz Yayınları, İstanbul
- BURKAY, Kemal (2015), *Neolitik Çağdan I. Dünya Savaşı'na* Kürtler ve Kürdistan, 6. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara
- CEMAL, Hasan (2007), Kürtler, 18. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul
- ÇAMLIBEL, Yavuz (2007), 49'lar Davası, Algı Yayın, Ankara
- ÇANDAR, Cengiz (2014), Mezopotamya Ekspresi, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul
- ÇİÇEK, Nevzat (2010), *27 Mayıs'ın Öteki Yüzü* Sivas Kampı, Lagin Yayınları, İstanbul
- DEMİRCAN, Adnan ve AKBAŞ Mehmet (2015), Kürtler, 2. Baskı, Nida Yayınları, İstanbul

FULLER, Graham E., BARKEY, Henri J. (2017), Türkiye'nin Kürt Meselesi, 5. Bası, Profil Kitap, İstanbul

GÜNDOĞAN, Nezahat ve GÜNDOĞAN Kazım (2012), Dersim'in Kayıp Kızları, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul

GÖKALP, Ziya (2015), Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak, Gece Kitaplığı, Ankara

HAKAN, Sinan (2013), Türkiye Kurulurken Kürtler (1916-1920), 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul

HEPER, Metin (2008), Devlet ve Kürtler, Doğan Kitap, İstanbul

HÜR, Ayşe (2017), Kürtlerin Öteki Tarihi, Literatür Yayınları, İstanbul

İMSET, İsmet (1993), PKK Ayrılıkçı Şiddetin 20 Yılı (1973-1992), 8. Baskı, Turkish Daily News Yayınları, İstanbul

IŞIK, İbrahim S. (2017), A'dan Z'ye Kürtler, 5. Baskı, Nuhbar Yayınları, İstanbul

JWAİDEH, Waide (2012), Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi *Kökenleri Gelişimi*, 7. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul

KARADEMİR, Nihat(2016), Sultan Abdülhamid ve Kürtler, 2. Baskı, Nuhbar Yayınları, İstanbul

KARPAT, Kemal H. (2013a), Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul

KARPAT, Kemal H. (2013b), Ortadoğu'da Millet, Milliyet, Milliyetçilik, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul

KİRİŞÇİ, Kemal ve Gareth M. Winrow (2007), Kürt Sorunu Kökeni ve Gelişimi, 5. Baskı, Tarih Yurt Vakfı Yayınları, İstanbul

KLEIN, Janet (2014), Hamidiye Alayları *İmparatorluğun Sınır Boyları ve Kürt Aşiretleri*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul

KOCA, Hüseyin (1998), Hükümetlerin Doğu-Güneydoğu Anadolu Politikaları, Mikro Yayınları, Konya

KÖKÇE, Halime (2011), AK Parti ve Kürtler, Okur Kitaplığı, İstanbul

KURUBAŞ, Erol (2004), Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye Cilt 1, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara

KURUBAŞ, Erol (2004), Kürt Sorununun Uluslararası Boyutu ve Türkiye Cilt 2, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara

KUTLAY, Naci(2012), Kürt Kimliğinin Oluşum Süreci, Dipnot Yayınları, Ankara

KUTLAY, Naci (2015), İttihat ve Terakki ve Kürtler, 2. Baskı, Dipnot Yayınları, Ankara

KUTLAY, Naci (2011), *21. Yüzyıla Girerken* Kürtler, 2. Baskı, Peri Yayınları, İstanbul

MARCUS, Aliza (2009), Kan ve İnanç PKK ve Kürt Hareketi, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul

McDOWALL, David (2004), Modern Kürt Tarihi, Doruk Yayıncılık, İstanbul

MINORSKY, Viladimir, BOIS, Thomas, MAC ENZIE, D.N. (1996), Kürtler ve Kürdistan, Doz Yayınları, İstanbul

MUMCU, Uğur (2010), Kürt Dosyası, 36. Baskı, um:ag Vakfı Yayınları, Ankara

MUMCU, Uğur (2017), Kürt-İslam Ayaklanması, 31. Baskı, um:ag Vakfı Yayınları, Ankara

NACAR, İsmail (2010), Erbakan'ın Gizli PKK Zirvesi, Ares Yayınları, İstanbul

ÖNDER, Mehmet Seyman (2015), Devlet ve PKK ikileminde Korucular, İletişim Yayınları, İstanbul

ÖZEN, Yener (2015), İsyankâr Kürtler, Kimlik Yayınevi, Ankara

ÖZER, Ahmet(2010), *Beş Büyük Tarihi Kavşakta* Türkler ve Kürtler, 2. Baskı, Hemen Kitap, İstanbul

ÖZOĞLU, Hakan (2005), Osmanlı'da Kürt Milliyetçiliği Kimlik, *Evrin, Sadakat*, İletişim Yayınları, İstanbul

ÖZTÜRK, Saygı (2008), İsmet Paşa'nın Kürt Raporu, 5. Baskı, Doğan Kitap, İstanbul

ROMANO, David (2010), Kürt Dirilişi *Olanak, Mobilizasyon ve Kimlik*, Vate Yayınevi, İstanbul

SOMER, Murat (2016), Milada Dönüş: Ulus-Devletten Devlet-Ulusa Türk ve Kürt Meselesinin Üç İkilemi, 2. Baskı, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul

ŞİMŞİR, Bilal N. (2017), Kürtçülük-I 1787-1923, 5. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara

ŞİMŞİR, Bilal N. (2017), Kürtçülük-II 1924-1999, 3. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara

TAN, Altan (2011), Kürt Sorunu Ya tam Kardeşlik Ya Hep Birlikte Kölelik, 9. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul

TAYYAR, Şamil (2011), Kürt Ergenekonu, Timaş Yayınları, İstanbul

TEMEL, Celal (2015), Kürtlerin Silahsız Mücadelesi, İsmail Beşikçi Vakfı Yayınları, İstanbul

TOKATLI, Orhan (1999), Kırmızı Plakalar Türkiye'nin Özallı Yılları, Doğan Kitap, İstanbul

TOKER, Yalçın (2010), Atatürk'ün Kürt Politikası, Toker Yayınları, İstanbul

YAVUZ, Turan (2003), ABD'nin Türk Kartı, 2. Basım, Otopsi Yayınları, İstanbul

YAYMAN, Hüseyin (2011), Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası, Doğan Kitap, İstanbul

YEĞEN, Mesut (2009), Müstakbel Türkten Sözde Vatandaşa, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul

YEŞİLTUNA, Serap (2015), Atatürk ve Kürtler, 3. Baskı, İleri Yayınları, İstanbul

YILDIRIM, Kadri (2016), Mem ü Zin, 3. Baskı, Avesta Basın Yayın, İstanbul

[YAZAR YOK] (2012), Genel Kurmay Belgelerinde Kürt İsyanları, 3. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul

[YAZAR YOK] (2011), *Konda Araştırma* Kürt Meselesinde Algı ve Beklentiler, İletişim Yayınları, İstanbul

[YAZAR YOK] (2015), AK Parti 2002 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi

[YAZAR YOK] (2015), AK Parti 2007 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi

[YAZAR YOK] (2015), AK Parti 2011 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi

[YAZAR YOK] (2015), AK Parti 2015 Genel Seçimleri Seçim Beyannamesi

[YAZAR YOK] (2012), İleri Demokrasi Yolculuğu

[YAZAR YOK] (2015), Sessiz Devrim

İNTERNET

<http://www.aljazeera.com.tr/dosya/osmanlidan-devralinan-sorun> (Erişim Tarihi: 14.10.2017)

<http://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/275322/sultan-abdulhamidin-asiret-mektebi>

(Erişim Tarihi: 08.12.2017)

<https://www.sabah.com.tr/kultur-sanat/2014/10/30/andrew-mangodan-cumhuriyet-doneminde-ataturk-ve-kurtler> (Erişim Tarihi: 03.02.2018)

<http://baskinoran.com/ders/KurtMeselesiDersi-SBF-Aralik2010.pdf> (Erişim Tarihi: 03.02.2018)

<https://www.yenisafak.com/gundem/iste-o-gizli-gorusme-2121755> (Erişim Tarihi: 04. 02. 2018)

<http://www.hurriyet.com.tr/bir-generalin-drami-19289641> (Erişim Tarihi: 05. 02. 2018)

<http://www.milliyet.com.tr/60-yildir-bitmeyen-tartisma-gundem-1360553/> (Erişim Tarihi: 05. 02. 2018)

www.jasstudies.com/Makaleler/2020296473 (Erişim Tarihi: 12. 02. 2018)

<https://kurtleridusunmek.wordpress.com/tag/ddko/> (Erişim Tarihi: 17.02.2018)

https://www.academia.edu/4380263/K%C3%BCrt_hareketinin_%C3%B6rg%C3%BCtlenme_s%C3%BCreci_olarak_1970_ler (Erişim Tarihi:17.02.2018)

<http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/asli-aydintasbas/serafettin-elci-yi-hatirlayan-var-mi--1162376/> (Erişim Tarihi: 18.02.2018)

<http://arsiv.ntv.com.tr/news/309262.asp> (Erişim Tarihi:20.02.2018)

<http://www.akparti.org.tr/site/akparti/parti-programi#bolum> (Erişim Tarihi:20.02.2018)

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP58.htm> (Erişim Tarihi: 11.03.2018)

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP59.htm> (Erişim Tarihi: 11.03.2018)

<http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-36852284> (Erişim Tarihi: 11.03.2018)

http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2004/06/040609_trtupdate.shtml (Erişim Tarihi: 11.03.2018)

<http://www.gazetevatan.com/2002-de-erdogan-in-yolu-nasil-acildi--386242-siyaset/> (Erişim Tarihi: 11.03.2018)

<http://www.gazetevatan.com/2002-de-erdogan-in-yolu-nasil-acildi--386242-siyaset/> (Erişim Tarihi: 11.03.2018)

<http://arsiv.ntv.com.tr/news/206489.asp> (Erişim Tarihi: 11.03.2018)

www.uhdigm.adalet.gov.tr/.../TOPLUMA%20KAZANDIRMA%20KANUNU.pdf (Erişim Tarihi: 12.03.2018)

<https://www.ab.gov.tr/26023.html> (Erişim Tarihi: 12.03.2018)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/topluma-kazandirma-kanunu-kazandiramadi-8811278> (Erişim Tarihi: 12.03.2018)

<http://zanenstitu.org/kurt-hareketinin-kronolojisi-1999-2011/> (Erişim Tarihi: 12.03.2018)

<http://www.hurriyet.com.tr/kendal-nezanin-kantari-2-287503> (Erişim Tarihi: 12.03.2018)

<https://www.cnnturk.com/2005/turkiye/06/15/aydinlardan.pkkya.silah.birakma.cagrisi/103901.0/index.html> (Erişim Tarihi: 12.03.2018)

<https://www.yenisafak.com/arsiv/2005/agustos/13/p01.html> (Erişim Tarihi: 12.03.2018)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/tarihi-3-mesaj-341481> (Erişim Tarihi: 12.03.2018)

<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/04/28/haber,2AD3B52DD54445AD989D864767E89E36.html>
(Erişim Tarihi: 13.03.2018)

http://www.tuerkeiforum.net/trw/index.php?title=2007_K%C3%9CRT_SORUNU (Erişim Tarihi: 13.03.2018)

<https://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP60.htm> (Erişim Tarihi: 13.03.2018)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/kepenk-ofkesi-10166511> (Erişim Tarihi: 14.03.2018)

https://www.ntv.com.tr/turkiye/turkiyede-2008-boyle_gecti,mrTncVTFnEi_Zk1CekdJCw
(Erişim Tarihi: 14.03.2018)

<http://www.milliyet.com.tr/dtp-li-tugluk-roj-tv-de-aktutun-karakolu-na-saldiriyyi-degerlendirdi-gundem-999482/> (Erişim Tarihi: 14.03.2018)

<https://m.bianet.org/bianet/ifade-ozgurlugu/111711-trt6-nin-kurtce-yayini-dtp-siz-acildi> (Erişim Tarihi: 16.03.2018)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/dtp-kurtce-kanalin-acilisina-katilmiyor-10680222> (Erişim Tarihi: 16.03.2018)

<https://www.memurlar.net/haber/132749/ahmet-turk-grupta-kurtce-konustu.html> (Erişim Tarihi: 16.03.2018)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/demirel-de-kurtce-konusma-tartismalarina-katildi-11105516> (Erişim Tarihi: 16.03.2018)

<http://www.milliyet.com.tr/bir-saat-gorustuler----siyaset-1125149/> (Erişim Tarihi: 16.03.2018)

<http://www.mynet.com/haber/politika/erdogan-baykal-zirvesinde-kriz-475407-1>

(Erişim Tarihi: 16.03.2018)

https://www.sabah.com.tr/gundem/2009/10/19/dagdan_inis_gununde_kaza (Erişim Tarihi: 16.03.2018)

<http://www.radikal.com.tr/politika/haburdan-giris-yapan-pklilarin-serbest-birakilmasi-ankarayi-hareketlendirdi-960336/> (Erişim Tarihi: 16.03.2018)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/bahceli-acilim-tuzagina-dusmeyin-14238233> (Erişim Tarihi: 16.03.2018)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/mustaki-olaylarda-2-kisi-oldu-8-kisi-yaralandi-13206763> (Erişim Tarihi: 16.03.2018)

https://www.sabah.com.tr/gundem/2010/04/13/ahmet_turk_samsunda_yumruklu_saldiriya_ugradi (Erişim Tarihi: 16.03.2018)

<https://www.memurlar.net/haber/153343/demokratik-acilim-tbmm-de-gorusuluyor.html> (Erişim Tarihi: 16.03.2018)

<http://www.milliyet.com.tr/bdp-li-yildiz-acilim-sekil-itibariyle-vardi-o-da-dun-bitti-siyaset-1252547/> (Erişim Tarihi: 16.03.2018)

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/622832-baris-icin-ocalana-ev-hapsi-sart> (Erişim Tarihi: 16.03.2018)

<http://www.milliyet.com.tr/ocalan--savas-cikarsa-hukümet-3-ay-dayanamaz-gundem-1390218/> (Erişim Tarihi: 16.03.2018)

<https://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HP61.htm> (Erişim Tarihi: 16.03.2018)

<https://www.ntv.com.tr/turkiye/mit-pkk-gorüsmeleri-sizdi,a87SUp4ta0akgKLpkhb5-w> (Erişim Tarihi: 16.03.2018)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/silvan-da-13-sehit-18258459> (Erişim Tarihi: 17.03.2018)

<http://www.radikal.com.tr/turkiye/meclise-bomba-13-sehit-1056363/> (Erişim Tarihi: 17.03.2018)

<http://www.milliyet.com.tr/basbakan-erdogan-dan-oslo-gorushmeleri-aciklamasi-siyaset-1602761/> (Erişim Tarihi: 17.03.2018)

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/665916-demokratik-ozerklik-bdp-tuzugunde#> (Erişim Tarihi: 17.03.2018)

<https://www.cnnturk.com/2011/guncel/09/27/iki.taraftan.biri.protokolleri.aciklasin/630854.0/index.html> (Erişim Tarihi: 17.03.2018)

<http://www.haber7.com/guncel/haber/796602-cukurcada-catisma-24-sehit> (Erişim Tarihi: 17.03.2018)

<http://www.ufuk.nl/detay.asp?id=12147> (Erişim Tarihi: 17.03.2018)

<http://www.dunyabulteni.net/?aType=haber&ArticleID=189018> (Erişim Tarihi: 18.03.2018)

<http://www.ihb.com.tr/haber-uludere-icin-hukumetten-ilk-aciklama-208178/> (Erişim Tarihi: 18.03.2018)

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/701328-uludereye-ilk-tepkiler> (Erişim Tarihi: 18.03.2018)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/inaniyorum-bu-isi-erdogan-cozer-20756906> (Erişim Tarihi: 18.03.2018)

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/750962-her-kim-basbakandan-umutluysa> (Erişim Tarihi: 18.03.2018)

<http://www.habername.com/haber-leyla-zana-kurt-basbakan-erdogan-roboski-abdullah-ocalan-ozur-dilensin-silahlar--76362.htm> (Erişim Tarihi: 18.03.2018)

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/09/120924_oslo_pkk.shtml (Erişim Tarihi: 18.03.2018)

<http://www.radikal.com.tr/turkiye/ocalani-ikna-etmeye-calisiyorlar-1114748/> (Erişim Tarihi: 18.03.2018)

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/797908-teroristten-sok-ifadeler> (Erişim Tarihi: 18.03.2018)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/ocalanla-gorusen-turkten-ilk-aciklama-22293288> (Erişim Tarihi: 18.03.2018)

<http://www.ilkehaber.com/haber/ocalan-ile-heyet-arasindaki-gorusme-notlari-basina-sizdi-25441.htm> (Erişim Tarihi: 18.03.2018)

<https://www.sabah.com.tr/gundem/2013/03/21/iste-ocalanin-nevruz-mesaji> (Erişim Tarihi: 18.03.2018)

<https://www.sondakika.com/haber/haber-basbakan-erdogan-akil-insanlarla-bir-araya-geliyor-4495985/> (Erişim Tarihi: 18.03.2018)

<http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-2013-nevruzundan-bugune> (Erişim Tarihi: 18.03.2018)

<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/82881.aspx> (Erişim Tarihi: 19.03.2018)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/basbakan-erdogan-demokratiklesme-paketini-acikladi-24817460> (Erişim Tarihi: 19.03.2018)

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/demokratiklesme-paketine-turkiyeden-ilk-tepkiler-24819556> (Erişim Tarihi: 19.03.2018)

<http://www.milliyet.com.tr/cozum-sureci-sirat-koprusu-siyaset-1789850/> (Erişim Tarihi: 19.03.2018)

<http://www.iha.com.tr/haber-bu-bir-al-ver-meselesi-degil-274481/> (Erişim Tarihi: 19.03.2018)

<https://www.sabah.com.tr/gundem/2013/12/22/kurdistan-adiyla-ilk-parti-kuruldu> (Erişim Tarihi: 19.03.2018)

<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/152724.aspx> (Erişim Tarihi: 19.03.2018)

<http://www.internethaber.com/bdp-kapaniyor-flas-karar-aciklandi-661831h.htm> (Erişim Tarihi: 19.03.2018)

<http://www.haberturk.com/gundem/haber/952111-pkknin-cocuklarini-kacirdigi-aileler-bdpyi-basti> (Erişim Tarihi: 19.03.2018)

<https://www.memurlar.net/haber/480406/besir-atalay-kandil-le-de-direkt-gorusulmeli.html> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<https://www.sabah.com.tr/gundem/2014/08/30/orgeneral-necdet-ozelden-onemli-aciklamalar> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

https://www.dunya.com/gundem/akdeniz039de-42-buyuklugunde-deprem-haberi-258851?ref=page_infinite (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<http://www.medyafaresi.com/haber/6-8-ekim-kobani-olaylari-nedir-kimler-nasil-oldu/719438> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<http://www.star.com.tr/sondakika/hukumetten-kobani-gosterilerine-ilk-tepki-haber-948828/> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<http://www.ensonhaber.com/bayik-silahli-birliklerimizi-turkiyeye-geri-gonderdik-2014-10-11.html> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<http://www.radikal.com.tr/politika/bulent-arinc-cozum-surecine-mecbur-ve-mahkum-degiliz-1221678/> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<http://www.aksam.com.tr/siyaset/demirtastan-cozum-sureci-aciklamasi/haber-351617> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<https://www.sabah.com.tr/gundem/2014/11/17/hdp-heyeti-basbakan-yardimcisi-ile-gorustu> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<https://bianet.org/biamag/siyaset/159877-kurkcü-surec-eks-olmuş-sayılmaz-kalp-masajına-devam> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<http://www.milliyet.com.tr/dolmabahce-de-tarihi-aciklama-siyaset-2021055/> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<http://www.aljazeera.com.tr/haber/ortak-aciklamanin-tam-metni> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<https://onedio.com/haber/hukumet-ve-hdp-nin-aciklamasina-ilk-tepkiler-462319> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<http://www.ensonhaber.com/banu-guvenin-kandilde-cemil-bayikla-roportaji-2015-03-11.html> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<http://www.aljazeera.com.tr/haber/akdogan-izleme-komitesi-5-6-kisi-olacak> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<http://t24.com.tr/haber/izleme-komitesi-hazir-imraliya-16-kisilik-heyet-gidecek,290292> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<https://www.haberler.com/davutoglu-nun-izleme-komitesi-aciklamasi-7073944-haberi/> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<http://www.aljazeera.com.tr/haber/erdogan-dolmabahceyi-de-10-maddeyi-de-elestirdi> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<http://www.internethaber.com/abdullah-ocalan-2015-nevruz-mektubu-774758h.htm> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<http://www.aksam.com.tr/guncel/agrida-pkk-askerlere-ates-acti-4-yarali/haber-397297> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<https://www.cnnturk.com/turkiye/kck-yoneticisi-hozat-kurt-sorunu-cozulmeden-pkk-kongreyi-toplamaz> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<https://www.akparti.org.tr/site/haberler/secim-beyannamesi-aciklandi/73293#1> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<http://www.hurriyet.com.tr/secim-2015/> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<https://www.haberler.com/demirtas-pkk-silah-birakabilir-buna-inaniyorum-7030957-haberi/> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<http://www.gazetevatan.com/suriye-nin-guneyinde-devlet-kurulmasina-musaade-etmeyecegiz-806445-gundem/> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<http://www.diken.com.tr/karayilan-turkiye-rojavaya-mudahale-ederse-biz-de-onlara-mudahale-ederiz/> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/327245/2_polis_evlerinde_baslarindan_vurularak_olduruldu_saldiriyi_PKK_ustlendi.html (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

<http://tr.rupelanu.com/cumhuriyet-halk-partisinin-kurt-politikasi-282yy.htm> (Erişim Tarihi: 20.04.2018)

T.C.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Emine ÇİFT

Doğum Yeri : Kdz. Ereğli

Doğum Tarihi : 06/06/1977

Üniversite : Selçuk Üniversitesi

Fakülte : İletişim Fakültesi

Bölüm : Halkla İlişkiler ve Tanıtım

Çalıştığı Kurum : Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Görev : Bakanlık Müşaviri

E-mail : eminecift@gmail.com

Telefon : 0533 720 6327

Adres : Meşrutiyet Mahallesi Konur Sokak No: 55/8 Kızılay

Çankaya – ANKARA